२०८१, भदौ

मूल्य रू. २५

युवामञ्च

https://gorkhapatraonline.com/yuba-manch

आयो गाईजात्रा !

गाईजात्राको अवसरमा हास्य र प्रहसनको एक सटिक माध्यम बन्ने गरेको छ कार्टुन प्रस्तुति ।

अभिशाप
बनेको आविष्कार

बिग्रँदै
माटोको स्वास्थ्य

पहिचान
हो श्रुतिपरम्परा

बालबालिकामा
हुने क्यान्सर

मुद्रक : गोरखापत्र संस्थान, धर्मपथ, काठमाडौं ।

वर्ष ३७, अङ्क ३, २०८१ साल भदौ
August-September 2024
Twitter: @YuvamanchGps | yubamanchmonthly

यस भित्र

३६ हास्यव्यङ्ग्यको पर्व गाईजात्रा

राणाकालमा चन्द्रमान सिंहलाई राजद्रोहको अभियोगमा सर्वस्वसहित जन्मकैदको सजाय सुनाइनुले आरम्भिककालदेखि नै कार्टुनिस्टले राज्यसत्तासँग जुध्नु परेको तितो सत्य इतिहासमा अङ्कित छ ।

४२ क्राउडस्ट्राइकको झट्का

विश्वव्यापी रुपमा विन्डोज अपरेटिङ सिस्टममा आधारित भएर काम गर्ने कम्पनीको काममा असर परेको थियो । माइक्रोसफ्टले भने यसमा आफ्नो त्रुटि नभएको बताउँदै तेस्रो पक्षको समस्या रहेको प्रस्टीकरण दियो ।

४५ पहिचान हो श्रुतिपरम्परा

श्रुतिपरम्परा सिकाइको महत्त्वपूर्ण कडी हो ।

६४ बालबालिकामा हुने क्यान्सर

एक्युट लिम्फोब्लास्टिक ल्युकेमिया (एएलएल) खालको रक्तक्यान्सर एकदेखि १० वर्ष उमेर समूहका तथा बढीजसो केटा, गोरा जातिमा लाग्ने गर्दछ ।

युवामञ्चमा लेखरचना तथा चिठीपत्र पठाउँदा निम्न ठेगानामा पठाउनु होला-

yubmanch@gmail.com

सम्पर्क- सम्पादकीय- ५३५७०३१

गोरखापत्र संस्थान, धर्मपथ, काठमाडौं, पो.ब.नं. २३

अनलाइनमा युवामञ्च

https://gorkhapatraonline.com/yuba-manch

http://www.gorkhapatraonline.com/epaper

युवामञ्च

कार्यकारी अध्यक्ष
विष्णुप्रसाद सुवेदी तथा महाप्रबन्धक
लालबहादुर ऐरीद्वारा
गोरखापत्र संस्थानका लागि
संस्थानको छापाखानामा मुद्रित
तथा प्रकाशित

सम्पादक
उमेशकुमार ओझा

वितरण विभाग
बबिता कार्की

उत्पादन विभाग
ओम भुसाल

शुद्धाशुद्धि
बोमबहादुर रायमाझी

लेआउट तथा डिजाइन
रोशनप्रकाश दनुवार

गोरखापत्र संस्थान
पो.ब.नं. २३, धर्मपथ, काठमाडौँ, नेपाल।
इमेल : yubmanch@gmail.com
फोन – सम्पादकीय : ५३५७९३१
विज्ञापन : ५३२७४९३, वितरण : ५३२०६३८,
पूर्व क्षेत्र प्रदेश स्तरीय प्रकाशन कार्यालय,
विराटनगर : ०२१-४७१७४६
पश्चिम क्षेत्र प्रदेश स्तरीय प्रकाशन कार्यालय,
कोहलपुर : ०८१-५३१६२२/२३
प्रदेश स्तरीय कार्यालयहरू,
जनकपुर : ०४१-५९०४२९
हेटौँडा : ०५७-५९०६५१
पोखरा : ०६१-५३८५२२
बुटवल : ०७१-५४१४३८
सुर्खेत : ०८३-५९००६०
धनगढी : ०९१-४१२०४३

एकप्रतिको मूल्य रु.२५/-
वार्षिक मूल्य रु.२५०/-

सम्पादकीय

हास्यकृति र प्रहसन

एक त्यो जमाना थियो जुन बेला गाईजात्राको सन्दर्भ पारेर नेपाली हास्यव्यङ्ग्य कलाकार, हास्यरस पस्किने साहित्यकार र प्रहसनकर्ता समकालीन राजनीति तथा सामाजिक तितामिठा प्रसङ्गलाई लिएर हास्यानुकृति लिएर आउँथे। बहुदलीय व्यवस्था आउनुपहिले राज्यव्यवस्था विभिन्न पक्षबाट असहिष्णु थियो तर गाईजात्राका हास्यानुकृति र प्रहसन सबैलाई पाच्य हुन्थ्यो। आफूमाथि नै गरिएका व्यङ्ग्यवाणमा हाँस्नेको कमी थिएन। दशौँको आगमनसम्म राजनीतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र अनेक खालका बेथितिप्रति व्यङ्ग्यका वाण पत्रपत्रिका, भित्तेचित्र, भिडियो तथा नाट्यमञ्चनबाट प्रहार भइरहन्थ्यो तर कतैबाट ऐय्या, आच्छु सुनिँदैनथ्यो। ती दिनका हास्यानुकृति र प्रहसन मात्र हसाउन र कटुपहासमा मात्र सीमित थिए भन्न चाहिँ मिल्दैन। धेरै अर्थमा तिनले वर्तमानको बेथिति र सुधारको सन्देश बोकेका हुन्थे, समाजलाई यथार्थ अनुभूत गराउने माध्यम पनि थियो यो। हाँसेरै भए पनि आममानिसले देशको राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक चरित्र थाहा पाउँथे। प्रहसनद्वारा राज्यव्यवस्थाका गल्ती र कमजोरी औँल्याइएको हुन्थ्यो। त्यतिबेला यो हास्य कलाकार, साहित्यकार, सङ्गीतकार आदिको आयको तथा पहिचानको राम्रो स्रोत पनि भएको भन्न सकिन्छ।

गाईजात्रा अचेल पनि धुमधामसाथ मनाइन्छ तर यसले साथमा लिएर आउने विगतको हास्यव्यङ्ग्य र प्रहसनको त्यो ओज गुमाएको छ। केही हास्यानुरागीले यसलाई माया गरेकै छन् र यो जीवितसम्म छ। यस परम्पराको अवनतिका अनेक कारण हुन सक्छन् : हास्यकृति र प्रहसनले दिने सन्देशप्रति राज्यको उदासीनता, डिजिटल संसार, मनोरञ्जनका अन्य माध्यम, सामाजिक तहमा सर्वस्वीकार्यता नहुनु (विविध कारणले) आदि। यसबाहेक विचारणीय र गहन तथ्य के पनि छ भने हँसाउनका लागि गुणस्तरहीन, भद्दा हास्यकृति र प्रहसनको आधार लिइनु। उल्लेख गर्नैपर्ने हुन्छ हास्यकृति र प्रहसन वा कटुवाक्यबीचको भिन्नताको बुझाइमै कमी देखिन्छ। वास्तवमा हास्यकृति र प्रहसनले टीकाटिप्पणी र समालोचनामा हास्यभाव ल्याउँछन्। तापनि हास्यकृति तुलनात्मक रूपमा सुन्दर, स्वच्छ व्यङ्ग्य प्रस्तुति हुन्छ। प्रहसनले पनि हास्यभाव प्रस्तुत गर्दछ तर यो कुनै विषयवस्तुमा कडा व्यङ्गोक्ति, अतिशयोक्ति, उपहासमा केन्द्रित रहन्छ। विशेषगरी समकालीन राजनीति, सामाजिक मुद्दा, व्यक्तिगत कृत्यका सन्दर्भमा प्रसहनले सोझै प्रहार गर्दछ। प्रहसन कटु लाग्न सक्छ तर हास्यकृतिले विनोदित तुल्याउँछ, बहुस्वीकार्य हुन्छ।

गाईजात्राका सन्दर्भमा यहाँ हास्यकृति र प्रहसनबीचको भिन्नता छुट्याउन सक्नु पर्छ। श्रोता वा दर्शकले हाँसे पुग्छ भन्ने मान्यताले अवनतिको बाटोमा अग्रसर गराएको छ, यो एक मूल कारण हो। डिजिटल संसारलाई अर्को कारण मान्न सकिन्छ। यसले थुप्रै विकल्प दिएको छ। हास्यकृति र प्रहसनका लागि गाईजात्रा नै कुर्नु पर्छ भन्ने अब छैन, सामाजिक सञ्जालमा कुनै पनि व्यक्तिले आफ्नो हास्य/प्रहसन सिर्जना जति खेर पनि साझा गर्न सक्छन्। विदेशतिरका यस्ता रचनासमेत जतिखेर पनि सजिलै हेर्न र सुन्न सकिन्छ। हास्य रसका साहित्यकार वा कलाकारले समेत गाईजात्राको अवसर कुरेर बस्नुपर्ने बाध्यता छैन। अनेक माध्यमबाट छिनभरमै डिजिटल संसारले उनीहरूको सिर्जनालाई लाखौँ मानिससमक्ष पुऱ्याइदिन्छ, प्रतिक्रिया र आयसमेत हातोहात आइपुग्छ। यस्तो बदलिएको परिवेशमा विगतको जस्तो गाईजात्रे हास्यव्यङ्ग्य/प्रहसनको कल्पना त गर्न सकिँदैन तर हास्यकृति र प्रहसनबीचको भिन्नता बुझेर तत् अनुसारको प्रस्तुति हुन सके सर्वस्वीकार्यता, अनुक्रिया अवश्य पनि हुने छ। ■

पाठक पाना

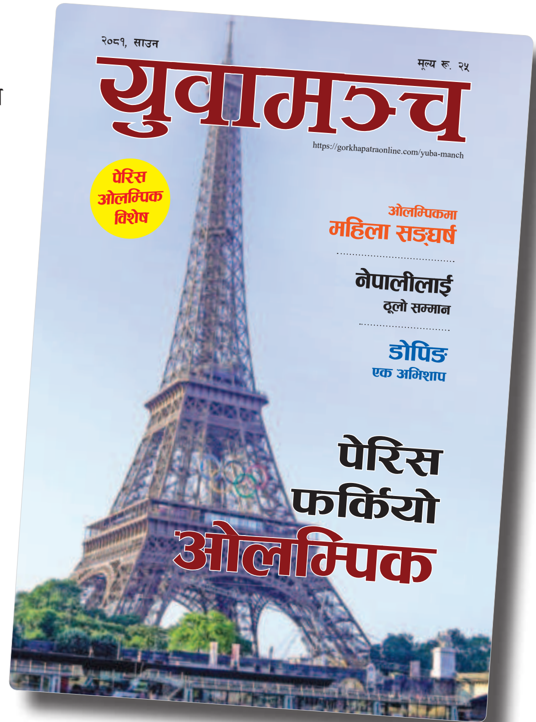
खुलदुली मच्चियो

युवामञ्चको साउन अङ्क बेलैमा हात लाग्यो । पेरिस ओलम्पिकका बारेमा विशेष अङ्क तयार पारिएको रहेछ । पृष्ठ सङ्ख्यासमेत धेरै रहेछन् ।

आवरणमा नेपालीलाई ठूलो सम्मान लेखिएको देखेर खुलदुली मच्चियो र हत्तपत्त के रहेछ भनी पाना पल्टाएर हेरेँ । पढ्दा थाहा भयो जापानको टोकियोमा भएको ओलम्पिकमा नेपाली टोलीलाई धेरै सम्मान दिइएको रहेछ । पहिलो पटक ओलम्पिकमा नेपाल सहभागी हुँदाको क्षण पक्कै पनि हामी सबैलाई गौरवको विषय नै हो ।

झन् जापानले नेपाली टोलीको भव्य स्वागत र सम्मान गरेको थाहा पाउँदा कसको मन गद्‌गद् नहोला । इतिहासको यस्तो गौरवमय घटनाका बारेमा जानकारी दिनुभएकोमा लेखक नवीन अर्याललाई धेरै धन्यवाद ।

प्रकाश विष्ट
धम्बोजी, नेपालगन्ज

मुरीमुरी धन्यवाद

पेरिस ओलम्पिकको सन्दर्भ पारेर युवामञ्चले विशेषाङ्क प्रकाशित गरेकोमा मुरीमुरी धन्यवाद दिन चाहन्छु । म जस्ता खेलप्रेमीका लागि यो एक सम्पूर्ण खुराक हो ।

ओलम्पिकको इतिहासदेखि वर्तमानसम्मका घटना र खेलका बारेमा यस अङ्कमा धेरै कुरा जान्न पाइयो । यसका लागि म फेरि पनि युवामञ्चलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । युवामञ्चले बेलाबेलामा खेलकुदका बारेमा यस्तै सामग्री प्रकाशित गरोस् भन्ने सुझाव दिन चाहन्छु ।

दिपेश खत्री
नेपालटार, काठमाडौँ

पढ्नैपर्ने रहेछ

नियमित पाठक भएका कारण मैले युवामञ्चका हरेक अङ्क पढ्ने गर्छु । कतारमा दुई वर्षपहिले भएको विश्वकप फुटबलका बेला युवामञ्चले निकालेको विशेष अङ्क मैले सङ्ग्रह गरेर राखेको छु । पेरिस ओलम्पिकको अवसर पारेर युवामञ्चले विशेष अङ्क निकालेकोमा धन्यवाद र यो अङ्कसमेत सङ्ग्रहणीय नै छ ।

ओलम्पिकका बारेमा जान्नका लागि यो अङ्क सबैले पढ्नै पर्ने रहेछ । विश्वकपको र यस अङ्कबीचमा मैले कुनै कमी महसुस गरेको छैन । यस्ता खाले विशेषाङ्क युवामञ्चले बेलाबेलामा प्रकाशित गर्दै जाओस् । खेलकुदका वर्तमान नेपाली हस्तीका बारेमा समेत सामग्री राखेको भए यो अङ्क झनै राम्रो हुने थियो ।

रोजिन श्रेष्ठ
बुटवल, रुपन्देही

लाजमर्दो भयो

पेरिस ओलम्पिक-२०२४

नेपालको सहभागिता

ओलम्पिकमा जितबहादुर केसीले आफ्ना प्रतिद्वन्द्वीभन्दा अगाडि रहँदारहँदै पनि एक्कासि उत्पन्न पिँडौलाको चोटले गर्दा दौड परित्याग गर्नु परेको थियो।

साउन अङ्कका लागि युवामञ्च टोलीलाई विशेष धन्यवाद। नेपालले ओलम्पिकमा भाग लिन सुरु गरेको ६० वर्ष भइसक्दा पनि एउटा पनि पदक जित्न नसक्नु लाजमर्दो भयो।

अझ पदकको नजिकसम्म पनि हाम्रा खेलाडी पुग्न सकेका रहेनछन्। विधान लामाले प्रदर्शन खेलमा भए पनि पदक जितेको थाहा पाउँदा मन अलि हल्का भयो। राज्यले यत्रो लगानी गर्दा पनि ओलम्पिकमा नेपालको सहभागिता औपचारिकता मात्र रहेको देखियो। नेपालभन्दा साना मुलुकले पदक जितेको कुरा ओलम्पिकको इतिहास पढ्दा थाहा भयो।

ओलम्पिकमा भाग लिने हो भने पदक जित्ने अठोट लिएर खेल्नुपर्ने सुझाव समग्र खेल जगत्लाई दिन चाहन्छु। युवामञ्चले समेत नेपाली खेल क्षेत्रका कमीकमजोरी उजागर गर्दै जाओस्।

सुनील क्षेत्री
ढल्को, काठमाडौँ

मनले मानेन

नेपालले पाएको छ ओलम्पिक पदक शीर्षक पढ्दा पूरै लेख नपढी मनले मानेन। पदक पाउने को रहेछ भनी कौतुहलता बढेर गएको थियो।

अहिलेसम्म थाहा नभएको जानकारी दिनुभएकोमा लेखक तुलसीहरि कोइरालालाई धेरै धेरै धन्यवाद। तेजवीर बुढाको सफलता अहिलेसम्म पहिचान नभएको हो कि बेवास्ता गरिएको हो थाहा भएन तर उनले ओलम्पिक पदक पाएको कुरा अन्तर्राष्ट्रिय ओलम्पिक कमिटीले समेत स्वीकारेको रहेछ।

तेजवीरको योगदानको कदर नेपालले गर्न सकेको रहेनछ। यस्ता वीर सपुतको बेलैमा राज्यले सम्मान गर्नु पर्छ। युवामञ्चमार्फत यही कुरा भन्न चाहन्छु।

कुलबहादुर राई
हलेसी, खोटाङ

सोचेको कुरा पुग्यो

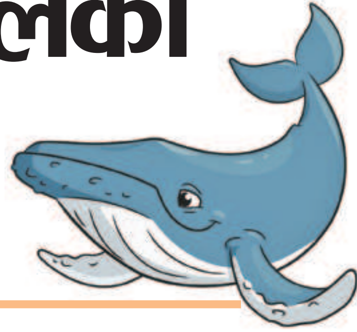
युवामञ्चको नियमित पाठकका नाताले सर्वप्रथम त मुरीमुरी धन्यवाद दिन चाहन्छु हामी जस्ता खेलकुदप्रति रुचि राख्नेहरूका लागि यो अङ्क विशेषाङ्कका रूपमा प्रकाशित गर्नुभएकोमा।

मनमनै सोचिराखेको थिएँ सधैँ विश्वकप हुँदा खेलकुदसम्बन्धी जानकारीका लागि विशेषाङ्क प्रकाशन गर्दै आएको युवामञ्चले यस पटक आउला नआउला भन्ने मनमा लागिरहेका बेला समयमै सोही अङ्क हात पर्‍यो, सोचेको कुरा पुर्‍याइदिएकोमा युवामञ्चका सम्पादकलाई मुरीमुरी धन्यवाद।

डिलाराम खत्री
बुटवल, रुपन्देही

डबली

ह्वेलले ओकलेका पेकर्ड

समुद्रमा मात्र होइन सन् २००१ मा पेकर्ड एक विमान दुर्घटनामा समेत बाँचेका थिए । कोस्टारिकामा भएको सो दुर्घटनामा उनलाई गम्भीर चोट लाग्यो तर ज्यान जोगियो ।

जोजाया मेयो समुद्रको सतह हेरिरहेका थिए। आफ्नो साथीले माछा मार्न पानीभित्र प्रयोग गर्ने उपकरणबाट निस्केको ग्यासका कारण उत्पन्न पानीको बुलबुल उनले देखे। त्यस दिन बिहान केप कोडको तटनजिक करिब ४५ किलो लोबस्टर माछा समातिसकेका माइकल पेकर्डले दोस्रो पटक डुब्की लगाएका थिए।

तर एक्कासि बुलबुल देखिन छाड्यो। त्यसपछि समुद्रबाट विस्फोटक आवाज निकाल्दै पानी आकाशमा फैलियो। मेयोलाई आफूले देखिरहेको घटनामा विश्वास भइरहेको थिएन। के भइरहेको छ उनले मेउ पाउन सकेनन्। एउटा विशाल माछा उनको अगाडि प्रकट भयो र अगाडि बढ्यो। एक छिनलाई त उनले यो 'ग्रेट ह्वाइट सार्क' भएको ठाने। त्यसपछि मेयोले त्यसको विशाल पुच्छरले पानीलाई चिर्दै गरेको देखे तथा त्यसले आफ्नो टाउको जोरले हल्लाइरहेको देखेपछि माछालाई चिन्न बेर लगाएनन्।

उनी भन्छन्, "त्यो त हम्पब्याक ह्वेल थियो।" वासिङ्टन पोस्टसँगको कुरामा

४३ वर्षका मेयोले घटना संस्मरण गर्दै भने, "राहतको कुरा के थियो भने त्यो सार्क थिएन। सार्क भएको भए त पेकर्डको काम तमाम भइसक्थ्यो।"

केही समयपछि समुद्रको सतहमा फेरि सेतो पानीको भयङ्कर बुलबुल देखियो र पेकर्डबाहिर देखा परे। उनी डुङ्गामा आउने कोसिस गर्न थाले। मेयोले तेज गतिमा डुङ्गा पेकर्डको नजिक लगे।

पेकर्डले जुन कुरा मेयोलाई भने त्यसमा विश्वास गर्न गाह्रो थियो। मेयोलाई उनले भने, "म त्यस ह्वेलभित्र थिएँ। म उसको मुखमा थिएँ। उसले मलाई खाने कोसिस गरेको थियो।" ५६ वर्षका पेकर्डसँग भएको डरलाग्दो घटना म्यासाच्युसेट्सको प्रोभिन्सटाउनका कसैसँग पनि भएको थिएन र उनीहरूले यस्तो घटनाका बारेमा सुनेका पनि थिएनन्।

प्रागैतिहासिक वनस्पति 'जाइन्ट ग्राउन्डसिल्स' अफ्रिकाको माउन्ट किलमिन्जारोको चुचुरोमा पाइएको छ। ▪

-युवामञ्च

मेयो भन्छन्, "हम्पब्याक ह्वेलले जानाजान मानिसलाई हानि पुऱ्याउँदैन।" मेयोले किशोरावस्थादेखि नै ह्वेल निगरानी गर्ने डुङ्गामा काम गर्दै आएका छन् र उनका बुवासमेत ह्वेल वैज्ञानिक हुन्।

मेयोका अनुसार उनका बुवा र साथीहरूको के विश्वास छ भने ह्वेलले गल्तीले पेकर्डलाई निलेको हुनु पर्छ।

पेकर्डलाई ह्वेलले पछाडिबाट हमला गरेर निलेको थियो।

यस्तै खालको घटना सन् २०१९ मा दक्षिण अफ्रिकाको पोर्ट एलिजाबेथको तटनजिक भएको थियो। त्यतिबेला ह्वेलको सामूहिक प्रवास बारेमा अनुसन्धान गरिरहेका एक संरक्षणवादीलाई ब्राइड ह्वेलले निलेको थियो। त्यस घटनाका प्रत्यक्षदर्शी विशेषज्ञहरू पनि भन्छन्, त्यो एक दुर्घटना थियो किनभने ह्वेल विशाल भए पनि सौम्य जीव हो।"

समुद्रमा डुब्की लगाउनु एक जोखिम कार्य हो र १८ वर्षको उमेरदेखि नै यस्तो कार्य गर्दा पेकर्ड पटक पटक मृत्युको मुखबाट फर्किएका छन्।

समुद्रमा मात्र होइन सन् २००१ मा पेकर्ड एक विमान दुर्घटनामा समेत बाँचेका थिए। कोस्टारिकामा भएको सो दुर्घटनामा उनलाई गम्भीर चोट लाग्यो तर ज्यान जोगियो।

यस पटक झनै अनौठो र भयङ्कर सङ्टकबाट उनी बचे। बिहान ५:३० बजे पेकर्ड र मेयो आफ्नो माछा मार्ने डुङ्गा चढेर समुद्रमा लोबस्टर मार्न गए। उनीहरूले १५ वर्षदेखिसँगै काम गर्दै लोबस्टरका अतिरिक्त ब्ल्युफिन टुना र म्याक्रलसमेत समात्ने गरेका थिए। बिहान पेकर्डको पहिलो डुब्की सन्तोषजनक भएन। जसका कारण उनले फेरि पनि डुब्की लगाउनुपर्ने भयो।

लगभग ८ बजे पेकर्डले करिब ४५ फिट डुब्की लगाएर लगभग समुद्रको पिँधमै पुगे। मेयोले पेकर्डसँग भएको कुराकानीका आधारमा भने, "त्यसपछि उनलाई पछाडिबाट कुनै विशाल वस्तुले हानेको महसुस भएछ र तुरुन्तै सबैतिर अन्धकार भयो।"

यस बारेमा पेकर्डले थप प्रस्ट्याए, "मैले आफ्नो वरिपरि मात्र कडा वस्तु महसुस गरेँ

र मैले यति मात्र सोचेँ “के मलाई भर्खरै ह्वाइट सार्कले खाएको हो ? र त्यसपछि मैले विचार गरेँ होइन मलाई त कुनै दाँतले घोचेको महसुस भएको छैन । अनि मैले भनेँ हे भगवान् म त ह्वेलको मुखभित्र छु । यसको मुख त बन्द छ ।'”

ह्वेल पौडिहेको पेकर्डले महसुस गर्न सक्थे र उनले आफ्नो सास लिने 'रेगुलेटर' फेरि आफ्नो मुखमा लगाए ।

ह्वेलको मुखमा ३०-४० सेकेन्ड पेकर्ड आफ्नो खुट्टामा असह्य दबाब लिएर यताउता पछारिरहे । उनी ह्वेलको टाउको जोरले हल्लिरहेको महसुस गरिरहेका थिए ।

त्यसपछि एकाएक उज्यालो भयो ।

“म त फुत्त उसको मुखबाट फ्याँकिएँ, पानीमा पछारिएँ । त्यहाँ चारैतिर सेतो पानी थियो र म त पानीको सतहमा तैरिरहेको थिएँ । मैले उसको पुच्छर देखेँ र त्यो फेरि पानीभित्र पस्यो । मैले सोचेँ “हे भगवान्, म बाहिर निस्किएँ । म बाँचे,” पेकर्डले भनेका छन् ।

मेयोको सहयोगमा पेकर्ड पानीबाट माथि आए र डुङ्गा चढे, उनले आफ्नो डुब्की लगाउने पोसाक फुकाले । मेयोको भनाइमा त्यतिबेला पनि पेकर्ड शान्त थिए र आत्तिएका थिएनन् । मेयोले उनलाई त्यतिबेला यतिसम्म भने, “तिम्रो खुट्टा भाँचिए जस्तो लागेको थियो ।” ह्वेलले निकै तेज गतिमा पेकर्डलाई सतहमा लिएर आएका कारणले उनको मुटुको धमनीमा रगत जमेको हुन सक्ने शङ्का समेत उनीहरूले गरेछन् । समुद्रमा डुब्की लगाउँदा यस्तो तेज गति अस्वीकार्य छ ।

मेयोले डुङ्गाबाटै एम्बुलेन्स, उद्धार टोलीलाई खबर गरे तथा पेकर्डकी श्रीमतीलाई पनि जानकारी दिए । साथै तेज गतिमा डुङ्गा तटतिर लिएर आए ।

अस्पतालमा पेकर्डको घटना सुनेर सबै छक्क परे । सबैजनाको अनुहारमा प्रश्न भाव मात्र देखिन्थ्यो । पेकर्डले सबैजनालाई आफू ह्वेलको मुखमा फसेको बताए । अस्पतालका सबै चिकित्सक, नर्स र कर्मचारी उनलाई हेर्न आए । पेकर्डलाई घटना बारेमा सोध्नेको घुइँचो नै लाग्यो । यतिसम्मकी पेकर्डलाई भाग्यमानी ठानेर एक नर्सले उनको नजिक आएर एक नोटबुक दिँदै त्यसमा 'लक्की लटरी नम्बर' लेखिदिन आग्रह गरिन् ।

चिकित्सा जाँचबाट थाहा भयो पेकर्डको कुनै पनि हड्डी भाँचिएको छैन तथा मुटुमा रगत जमेको कुनै चिह्नसमेत मिलेन । उनको खुट्टामा चोट र एउटा घुँडाको हड्डी खुस्किएको थियो । त्यसै दिन उपचार गरेर उनलाई चिकित्सकले घर फर्काइदिए । ■

-युवामञ्च

खुट्टामै जोडियो हत्केला

चिनियाँ फ्याक्ट्रीमा काम गर्ने श्रमिक सी वेको हत्केलालाई सन् २०13 मा विशिष्ट चिकित्सा पद्धतिद्वारा जीवित राखिएको थियो । चिकित्सकले उनको हत्केलालाई उनको बायाँ गोलीगाँठोमा जोडिदिए र त्यसमा खुट्टामा हुने रक्तसञ्चार प्रणालीद्वारा रक्तप्रवाह गरे । यति गर्दा हत्केला जीवित रह्यो र तातो पनि भयो तर स्नायु प्रणाली नजोडिएका कारण बोधो भयो । कलमी गरिएको हत्केलामा रक्तसञ्चार मात्र थियो । सी वेका अनुसार खुट्टामा कुनै परिवर्तन भएको चिनलाई महसुस भएन तर अलि गह्रौँचाहिँ लाग्यो ।

एक महिनापछि चिकित्सकले सफलतापूर्वक त्यस हत्केलालाई हातमा पुनः जोडिदिए । निको भएर अस्पतालबाट फर्केपछि सी वे आफ्नो नाडी केही घुमाउन त सक्ने भए तर औँलाहरु पूर्णतया चलेनन् । जोडिएको हत्केलाका स्नायुलाई पूर्ण सक्रिय हुन कम्तीमा छ महिना लाग्ने चिकित्सकले उनलाई जानकारी दिएका थिए । ■

-युवामञ्च

लोकसंस्कृतिका धनी धिमाल

■ दीपक श्रेष्ठ

पूर्वी नेपालका झापा, मोरङ र सुनसरी जिल्लामा बसोबास गर्ने धिमाल जातिको आफ्नै भाषा र मौलिक जीवनशैली छ। यो जातिको खानपान, वेशभूषामा मौलिकपना देखिन्छ। प्रकृतिमा निर्भर रहिआएको यो जाति प्राकृतिक धर्ममा आस्था राख्दछ।

भाषा, वेशभूषा, संस्कृति, रहनसहन र विशिष्ट सांस्कृतिक पहिचान बोक्ने सीमान्तकृत जाति हो यो। माईखोला पूर्व बसोबास गर्ने धिमाललाई पूर्वी धिमाल र माईखोला पश्चिम बसोबास गर्दै आएका धिमाललाई पश्चिमी धिमाल भनेर चिनिन्छ। पूर्वमा बसोबास गर्ने धिमालमा राजवंशी प्रभाव पाइन्छ।

धिमाल जातिको परम्परागत घर माटो, काठ, ढुङ्गाद्वारा निर्मित हुन्छ। उनीहरू भुइँतलामा संयुक्त परिवारमा बसोबास गर्छन्। चार/पाँच घर मिलेर बिच खुला स्थान बनाई बसोबास गर्ने धिमाल समुदायको पुरानो चलन हराउँदै जान थालेको छ।

प्रदर्शनकारी धिमाल लोकसंस्कृति (२०३५) पुस्तकमा तुलसी दिवसले 'धिमालहरू विसं १९७० भन्दा पहिलेसम्म अर्धभ्रमणशील जस्तै थिए। उनीहरू एक ठाउँमा चार/पाँच वर्षभन्दा बढी बस्दैन थिए' लेखेका छन्।

यस जातिको ऐतिहासिक बसोबासस्थलमा राजारानी, पोखरी, लेटाङ, धिमाल धुरा, नगराडुवालगायत स्थान छन्। बहुसङ्ख्यक भाषाविद्ले धिमाल जातिलाई भोट बर्मेली परिवारको हिमाली समूह अन्तर्गत राखेको पाइन्छ।

धिमाल को हुन् ? यस विषयमा प्रस्ट धारणा कतै पाइन्न। धिमाल जातिको नामकरण र उत्पत्तिबारे फरक फरक धारणा रहेको छ।

'धि' को अर्थ 'नदीको छेउमा' र 'मालो' को अर्थ 'बेपत्ता' भन्ने अर्थबाट समेत धिमाल थरीको खोजी गरिएको पाइन्छ। थारू, राजवंशी जातिले धिमाललाई 'ढेमाल' भन्छन्। 'ढेमाल' वर्णको धिमाल भाषामै विन्यास गर्दा 'ढे' अर्थ 'छुट्टिएको' र 'माल' को अर्थ 'मधेश' भन्ने लाग्छ।

'ढेमाल' शब्दको धिमाल भाषाको यो अर्थ बहुसङ्ख्यक धिमालले किराँत शाखाका लिम्बू तथा राई दाजुहरूसँग छुट्टिई मधेशमा बस्न थालेको प्रसङ्गसँग मिल्दछ (तुलसी दिवस, २०३२)। जनश्रुतिमा आधारित वंशावलीमा धिमालहरू किराँतइङ्वाका १० भाइ छोरामध्ये कान्छो थाङ्दावाका जेठा छोरा धिकोम्पाका सन्तान हुन् भनिएको छ। धिमालहरू किराँत जातिमा पनि लिम्बूलाई सबैभन्दा नजिकको दाजुभाइ भन्छन् (तुलसी, दिवस, २०३५)।

धिमालको आफ्नै कानुन

धिमाल जातिको परम्परागत संस्था तथा प्रथाजनित कानुनको अध्ययनमा सोच चातेला धिमालले उल्लेख गरे अनुसार धिमाल समाजको रीतिथिति, न्याय निसाफ चलाउन माझी वाराङ्ग समिति हुने गर्दथ्यो। गाउँटोलको नेतृत्व गर्ने व्यक्तिलाई धिमाल समुदायमा माझी वाराङ्ग

भनिन्छ। माझी वाराङ्ग समितिमा पञ्च भलाद्मी रहने व्यवस्था थियो। त्यसमा माझी वाराङ्ग, धामी वाराङ्ग, हानुवा, पटवारी र ओझा रहने गर्थे। यिनैले गाउँटोल सञ्चालनका लागि नियम कानुन बनाउँथे।

यो समुदायमा व्याप्त रहेको चोरी विवाह नियन्त्रणसम्बन्धी एउटा रोचक कथा छ। धिमाल इतिहास (भाग १) अनुसार २००९ सालअघि धिमाल गाउँटोलमा माझी वाराङ्गका छोरीलाई पनि जब अन्य सामान्य व्यक्तिका छोराले बोकेर चोरी विवाह गर्न सुरु गरेका थिए, त्यसपछि अलिक हुने खाने माझी वाराङ्गको चित्त दुख्यो र एउटा नियम कानुन बनाउनै पर्छ नत्र यो छाडापन बढेर जान्छ भनी सुपारी विवाहका साथै धिमाल गाउँटोलमा भएको कुरीति, कुसंस्कारलाई हटाउन भनी धिमाल राष्ट्रिय माझी सम्मेलन–२००९ साल माघ १७ गते दमकमा गरियो।

त्यसले धिमाल जातिको सामाजिक संस्कारसम्बन्धी सुधारका काम गरेको थियो। धिमाल जाति विकास केन्द्र, नेपालको २०४७ सालमा स्थापनापछि झापा जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा वैधानिक रूपले दर्ता भई माझी वाराङ्ग समितिलाई समेटेर लैजाने काम भयो।

प्रकृति पूजक धिमाल

धिमाल जाति प्रकृति पूजक हुन्। प्रकृति रिसाएमा अनिष्ट हुन्छ, बिमार परिन्छ, अन्नबाली, गाईवस्तु सप्रिन्न भन्ने विश्वास यो जातिमा पाइन्छ। धिमाल जातिले घरभित्रको देवता र ग्रामथानमा भएका देवतालाई मान्ने गर्छन्। ग्रामथानमा गरिने पूजा सामूहिक पूजा हो। ग्रामथानको देवताका रूपमा राधरम, देरागेलाई, महाराजा, धरम ठाकुर, दिया बेराङ्ग, धानी बेराङ्ग, धामी, म्हाइलगायतलाई पुजिन्छ।

धिमालको गाउँमा एउटा ग्रामथान हुने गरेको छ। जसलाई उनीहरू महाराजको थानसमेत भन्दछन्। धिमाल जातिको घरमा सालीवेराङ्गलाई मान्ने चलन छ। घरमा

कोही बिमारी भएमा घरमुलीले नुहाएर चोखो भई सालीवेराङ्गको पूजा गर्छन्। घरको उत्तर पूर्व कुनामा अलिकति माटो उठाएर सानो चेराक, कुचो राखी देवीको थान स्थापना गर्ने र त्यहीँ पूजा गर्ने चलन छ।

चाड मेलापर्व

जेठ असार महिनामा खेतीपाती सुरु गर्नुअघि धिमाल जातिले 'सिरिजात' वा 'जातिरी मेला' धुमधामसँग मनाउँछन्। ठूलो मेला नलगाई गरिनेलाई 'सिरिजात' र धुमधामसँग मेला लगाएर गर्नेलाई 'जातिरी मेला' भनिन्छ।

उनीहरूले यो पर्व मनाउँदा गाउँ, परिवारमा अनिष्ट नहोस्, उब्जनी राम्रो होस्, रोगव्याधि नलागोस् भन्ने कामना गर्छन्। गच्छे अनुसार बङ्गुर, कुखुरा, खसी काटेर नातागोता बोलाएर रमाइलोसँग यो पर्व मनाउँछन्। धिमालले ठूलो पर्वका रूपमा पार्वा अर्गात् मनाउने गर्छन्। यो पर्वलाई औँशी पनि भन्छन्। यस बेला घर सफासुग्घर पारी आँगनमा देवीदेवताको चामल पिठोले प्रतिमा स्थापना गरिन्छ। गाउँमा देउसीभैलो खेलेरसमेत धिमाल जातिले औधि रमाइलो गर्छन्।

धिमाल जातिमा सिरुवा, फागुवा, माघे सङ्क्रान्ति पर्वसमेत रमाइलो गरी मनाइन्छ। धिमाल जातिको लोकनाट्य परम्परा निकै पुरानो छ। धिमाल जातिको नृत्य, गायन र वाद्यवादनको मौलिक शैली छ। मौसम र चाडपर्व अनुसार नाचिने नाच धिमाल जातिमा छ। धिमाल जातिमा ढोल, ऊनी, गोमाना, तुन्जाइ, शेरेन्जा, दोदोरा बाजा बजाउने चलन छ।

जन्म, विवाह र मृत्यु संस्कार

धिमाल जातिको मुख्य रूपमा जन्म, विवाह र मृत्यु गरी तीन सामाजिक संस्कार हुन्छन् । जन्म संस्कारका रूपमा शिशुको नाइटो झरेपछि सुत्केरी चोखिने र शिशुको नामकरण गरिन्छ । आमा र शिशुले नुहाएर सुत्केरी चोखिएको मानिन्छ । शिशुको नामकरण गर्ने दिन आफन्त, गाउँका मुख्य मान्छे बोलाइन्छ र उनीहरूबाटै या घरको मुली मान्छेबाट शिशुको नामकरण गराइन्छ ।

धिमाल जातिमा सुपारी विवाहको चलन थियो । केटाले दिएको सुपारी केटीले खाएमा विवाह प्रस्ताव स्वीकार गरेको मानिन्थ्यो । त्यसैले धिमाल केटाले मन परेकी धिमाल युवतीलाई फकाई फुलाई सुपारी खुवाउने चलन थियो । केटीले मञ्जुर नगरेको खण्डमा मौका मिलाएर केटी तान्ने परम्परासमेत यो समुदायमा व्याप्त थियो । यस्तो विवाहलाई जबर्जस्ती वा चोरी विवाह भनिन्छ । तथापि अहिले यो विवाह परम्परा प्रचलनमा छैन ।

२००९ सालमा भएको माझी वाराङ्गीको सम्मेलनले यसमा सुधार गरेको थियो । अहिले मगनी या प्रेम विवाहको प्रचलन रहेको छ । मन परेकी केटी मगनीका लागि रक्सी, बिँडी, चुरोट, सुपारी, पान, ल्वाङ सुकमेललगायत मसला राखी केटीको घरमा लैजाने चलन छ । यो जातिमा विवाहको आफ्नै परम्परा र संस्कृति रहेको छ ।

धिमाल जातिको मृत्यु संस्कारमा शव गाडिन्छ । गाडेको शवमाथि फूल वा केरा रोपिदिने चलन छ । कसै कसैले शव जलाएको पनि पाइन्छ । रक्सी, चामल चढाएर मर्नेको नाममा कुखुरा मन्साएर छोडिदिने र छोरामध्ये एक जना किरिया बस्ने चलन छ । मलामी र दाजुभाइलाई कुखुरा, सुँगुरको मासु खुवाएर चोखिने गरिन्छ । चोखिने बेला एक जना धिमाललाई बाहुन बनाइन्छ ।

सम्पन्न भाषा–संस्कृति

धिमाल जातिको आफ्नै भाषा छ । विशिष्ट पहिचान दिने वेशभूषा छ । प्रदर्शनकारी धिमाल लोकसंस्कृति (२०३५) पुस्तकमा तुलसी दिवसले 'माईखोलाले विभाजित गरेको भौगोलिक पृष्ठभूमिमा धिमाल भाषाका दुई भाषिका छन्' भनेका छन् । यी भाषिका परस्परमा बुझ्न सकिने छन् । पूर्वीय भाषिका राजवंशी–बोलीबाट अत्यधिक प्रभावित छ भने पश्चिमी भाषिका थारू–बोलीको निकट सम्पर्कमा छ (दिवस, २०३५) ।

धिमालका आफ्नै पोशाक छन् । ती पोशाक हावापानी अनुसार फरक थिए । धिमाल पुरुषको परम्परागत पहिरनमा आसकोट, गन्जी, टेपाना, पटुका, चेउका धारी, तुप्री भएको पहिरन आदि पर्छन् । धिमाल पुरुषले धारी (लगौँटी), लोखोन (भोटो), तुप्री (टोपी), फेटा लगाउँथे ।

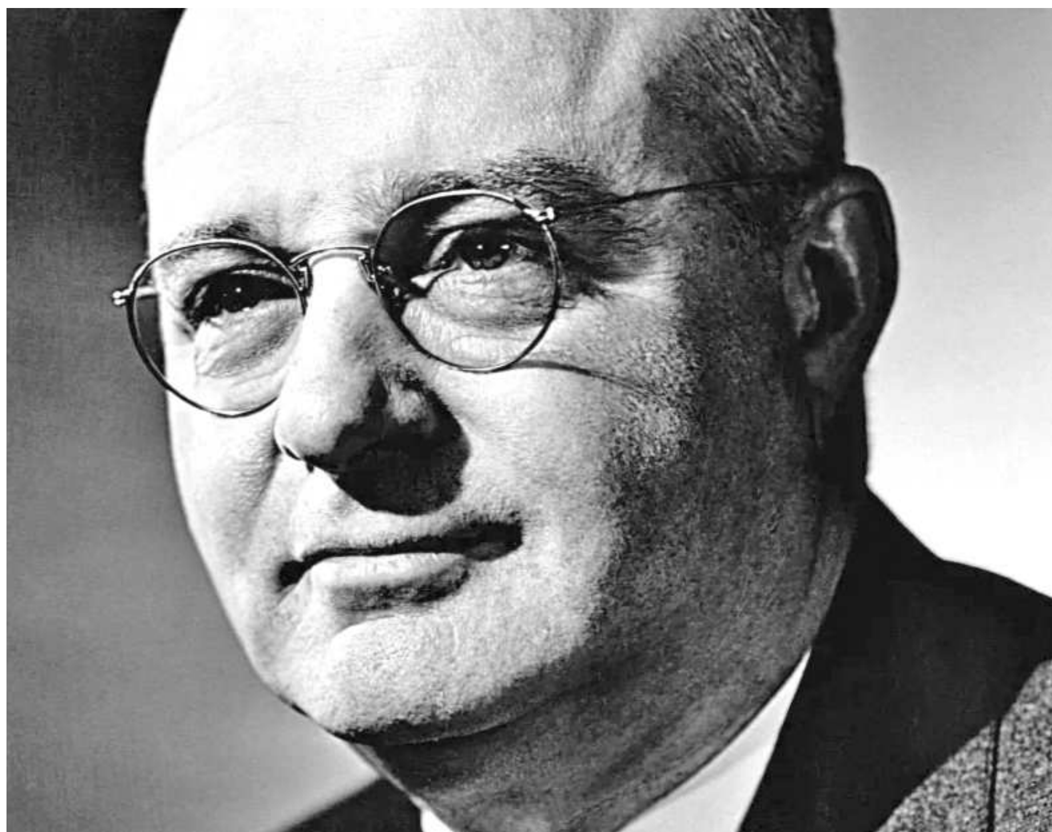
महिलाले छातीदेखि घुँडासम्म एकसरो ढाक्ने बोना बेर्छन् । उनीहरू चोलो लगाउँदैनथिए । उनीहरू त्यस्तो बोना घरमा आफैँ बुन्थे । तथापि यी पोशाक अहिले चाडपर्वमा लगाउने गहना जस्ता मात्र भएका छन् । बोना चार किसिमका हुन्छन् : दा बोना, इताङ्गी, सामुठी र पातोलोइ । लुदाको बोना चाहिँ प्राचीन बोना हो । धिमाल महिलामा चोलो लगाउने चलन थिएन तर अचेल धिमाल महिलाले चोलो लगाउन थालेका छन् ।

धिमाल महिलाको परम्परागत पोशाक पेटानी हो । पेटानी छातीमा सपक्क बाँधेर तलतिर घुँडासम्म छाडिन्छ । पेटानी लगाएका बेला प्रायः चोलो लगाइँदैन । पेटानी प्रायः कालो रङको हुन्छ । धिमाल महिलाले पहिला पहिला चाँदी र पित्तल निर्मित गहना लगाउँथे । प्रायः धिमाल महिलाले हातखुट्टा र छातीमा गोदान (टाटु) खोपेको पाइन्छ । मरेपछि आफूसँगै गोदान स्वर्गलोक जान्छ भन्ने विश्वास उनीहरूमा छ ।

पेटानी लगाएर धिमाल महिला परम्परागत नाच नाच्ने गर्दछन् । धिमाल समुदायमा पेटानी लगाएर नाचिने यो प्रेमगीत निकै लोकप्रिय मानिन्छ अझै :

मिचिकिरी मिचिकिरी पेशापेतानाङ्ग
नाभएका वेजाने हाशु किचनाङ्ग
शाल्वो शाय शाय ■

अभिशाप बनेको आविष्कार

पत्रकारको बाक्लो उपस्थितिमाझ आविष्कारक थोमस मिजले जुनियरले सिसा (लिड) मिसाइएको वस्तु आफ्नो हत्केलामा हाले र करिब एक मिनेट जति त्यसबाट निस्केको धुवाँ सुँघे। निर्भीक थोमसले भने, "बिनाकुनै स्वास्थ्य समस्या म यस्तो हरेक दिन यसो गर्न सक्छु।"

■ याकोपो प्रिस्को

त्यसको केही समयमै थोमसलाई चिकित्सा उपचार आवश्यक पर्‍यो तर उनको कृत्यले स्वयम्को भलाई भन्दा पनि गम्भीर असर पर्ने भयो। सन् १९२४ मा जनरल मोटर्सका 'केमिकल इन्जिनियर' थोमसले आफ्नो हालसालैको आकर्षक खोज– सिसा मिश्रित यौगिक 'टेट्राइथेल लिड' प्रति सहयोग खोज्न यस्तो तमासा गरेका थिए। पेट्रोलमा यसलाई मिसाइँदा त्यतिबेला अटोमोबाइल उद्योगमा रहेको एक ठूलो समस्या हल भयो। परम्परागत पेट्रोल प्रयोग गरिँदा इन्जिन खरखराउने वा इन्धनको न्यून गुणस्तरका कारण कारको इन्जिनमा हल्का पड्केको जस्तो हुने भएर कारले ठूलो आवाज निकाल्ने र क्षतिको सम्भावना रहन्थ्यो। यसमा सिसाले सहयोग त मिल्यो तर ठूलो मूल्य चुकाएर किनभने यो तत्त्व मानिस, विशेषगरी बालबालिकालाई निकै विषालु हुन्छ।

थोमसले इतिहासमा एक अर्को विनाशक आविष्कारको पाना पनि थपे, त्यसमा आफ्नो नाम

लेखाए। त्यतिबेला यो पनि एक समस्याको हल भयो। 'रेफ्रिजेरेसन' र 'एयर कन्डिस्निङ' प्रणालीमा प्रयोगमा आइरहेका अत्यन्त हानिकारक र प्रज्वलनशील ग्यासको विकल्प खोजिनु आवश्यक थियो। थोमसले सिएफसी अर्थात् 'क्लोरोफ्लोरोकार्बन' ग्यास खोज गरे र यो ग्यास 'रेफ्रिजेरेसन' र 'एयर कन्डिस्निङ' प्रणालीमा मानव हितको दृष्टिबाट प्रयोगका लागि निकै सुरक्षित मानियो तर कालान्तरमा यो ग्यासले वायुमण्डलमा रहेका प्राणी जगत्को सुरक्षा कवच 'ओजोन ग्यास' नाश गर्ने पत्ता लाग्यो। सूर्यबाट आउने खतरनाक पराबैजनी विकिरणलाई रोकेर ओजोनले पृथ्वीमा प्राणी जगत्को रक्षा गर्दछ। पराबैजनी विकिरणको अवाञ्छित असरले छालाको क्यान्सरलगायतका स्वास्थ्य समस्या निम्तिने गर्छ।

थोमसले पेट्रोलमा सिसा मिसाउँदा नै विश्व त्यसको विषाक्त प्रभावका बारेमा अवगत थियो।

सन् १९२४ मा सञ्चार माध्यमसामु तमासा गरेको सय वर्षपछि हाम्रो ग्रह पृथ्वी अझै पनि थोमसका दुवै आविष्कारको दुष्प्रभावबाट उम्कने प्रयासमै छ। माथिल्लो वायुमण्डलमा रहेको ओजोन तह पूर्णतया दुरुस्त हुन अझै चार दशक लाग्ने छ। तथ्याङ्कमा देखिए अनुसार सन् २०२१ सम्म विश्वका केही क्षेत्रमा सिसायुक्त पेट्रोल बिक्रीवितरण भइरहेकै थियो र यस कारणले कैयौँ देश अझै पनि सिसा विषक्तताको दीर्घकालीन असर बेहोरिरहेका छन्।

आफ्नो आरम्भिक दिनका एक आविष्कारक

अमेरिकामा पेन्सिलभेनिया राज्यको बिवर फल्समा सन १८८९ मा जन्मिएका थोमसमा सानैदेखि ज्ञात पदार्थको उपयोगी प्रयोग खोज्ने प्रवृत्ति थियो। हाइस्कुलमा छँदा उनले बेसबललाई अधिक वक्राकार पथ दिन चिप्लो एल्म रुखको बोक्रा प्रयोग गरे। पछि व्यावसायिक बेसबल खेलाडीले यसलाई अपनाएका थिए।

आफूसँग सधैँ 'पेरियोडिक टेबल' को एकप्रति राख्ने व्यक्तिका रूपमा उनी परिचित थिए। जो उनको महत्त्वपूर्ण खोजको उपकरण बन्न गयो। सन् १९१६ मा जनरल मोटर्समा थोमस कार्यरत छँदा कारको इन्जिनबाट खरखर आवाज आउने समस्या समाधान गर्ने जिम्मेवारी उनको काँधमा आइपर्‍यो।

न्युयोर्कको सिटी युनिभर्सिटीमा इतिहासका प्राध्यापक जेरल्ड मार्कोवित्स भन्छन्, "अमेरिकामा अटोमोबाइल युगको त्यो बिहानी थियो तथा फोर्डले आफ्नो 'मोडेल टी' विकास गरेको थियो, जो धेरै शक्तिशाली थिएन। जनरल मोटर्सले अधिक शक्तिशाली इन्जिन बनाउन स्ट्यान्डर्ड आयल र डुपोन्टसँग साझेदारी गर्‍यो। जसका लागि उनीहरूले त्यतिबेला आफूहरूसँग रहेको इन्धनबाट इन्जिन खरखर गर्ने समस्या समाधान गर्नुपर्ने थियो।"

अर्का प्रभावशाली अमेरिकी आविष्कारक तथा जनरल मोटर्स अनुसन्धान विभागका प्रमुख चार्ल्स केटरिङको निर्देशन मातहत थोमसले पेट्रोलमा मिसाइएपछि इन्जिनको खरखर गर्ने आवाज कम गर्ने पदार्थको खोजीमा आर्सेनिक, सल्फर र सिलिकनलगायतका हजारौँ पदार्थमा अनुसन्धान कार्य गरे। अन्ततः उनको खोजको निष्कर्ष भयो, 'टेट्राइथेल लिड'। यो सिसाको यस्तो यौगिक हो जसलाई मिसाएर पहिलो पटक सन् १९२३ मा ओहयोको डेटनमा 'इथेल लिडेड ग्यासोलिन' नामबाट पेट्रोल बिक्री गरिएको थियो। त्यसपछि क्रमगत यसको प्रयोग विश्वव्यापी बन्न गयो।

वास्तवमा लिड अर्थात् सिसा यस्तो विषालु तत्त्व हो जसको सानोभन्दा सानो मात्रा पनि शरीर नाशक हुन्छ। यसको प्रभाव परेमा बालबालिकाको विकास अवरुद्ध भएर उनीहरूको बौद्धिक क्षमता कमजोर बन्ने र व्यावहारिक विकृति आउने जानकारी युनिसेफले दिएको छ। विश्व स्वास्थ्य सङ्गठनका अनुसार एक वर्षमा

अझै पनि लगभग १० लाख मानिस सिसाको विषाक्तताले मर्ने गरेका छन् ।

थोमसले पेट्रोलमा सिसा मिसाउँदा नै विश्व त्यसको विषाक्त प्रभावका बारेमा अवगत थियो । यस्तो गुण थाहा हुँदाहुँदै पनि 'टेट्राइथेल लिड' व्यावसायिक रूपमा धेरै नै सफल हुन पुग्यो ।

मार्कोवित्सले भनेका छन्, "यस बारेमा चिन्ता व्यक्त गरिएको थियो किनभने सिसालाई एक विषका बारेमा बुझिएको थियो तर उद्योगको दाबी के थियो भने कारको धुवाँ निस्कने पाइपबाट बाहिर आउने सिसाको अंशले मानिसलाई बिरामी पार्न सक्ने बारेमा कुनै प्रमाण छैन । यसरी नै प्रमाणको अभावले हुनु पर्छ सन् १९२५ मा आयोजित जनस्वास्थ्य सम्मेलनबाट कुनै कारबाही अगाडि बढाउन सकिएन ।"

आयोजना गरी आफ्नो हत्केलामा 'टेट्राइथेल लिड' हालेर सुँघे तर यथार्थमा उनीमा पनि विषको असर परिरहेको थियो ।

भर्जिनियाको रेडफर्ड युनिभर्सिटीमा सञ्चारका प्राध्यापक बिल कोभारिकको भनाइ यस्तो छ, "सन् १९२३ जनवरीमा लेखेको एक पत्रमा निश्चित रूपमा उनले आफूलाई सिसाको विषाक्तताले छोएको र जीवन पर्यन्त यसको असर आफूमा रहेको कुरा उल्लेख गरेका थिए । जब तपाईंको शरीरमा धेरै मात्रामा सिसा जम्मा हुन्छ त्यो वास्तवमा हट्दैन । यो एक गम्भीर समस्या हो र दीर्घकालिक अपाङ्गता पनि ।"

इथेल आविष्कार गरेको केही वर्षमै थोमसले एक पटक फेरि केटरिङको प्रभावमा परेर अमोनिया जस्ता 'रेफ्रिजेरेन्ट' ग्यासको विकल्पमा गैरविषालु, गैरप्रज्वलनशील

फ्रिओन र त्यसपछिका सिएफसी व्यावसायिक रूपमा धेरै सफल भए । यसैका कारणले अमेरिकामा 'एयर कन्डिसनर' अपनाउनेको सङ्ख्या धेरै नै बढ्यो । द्वितीय विश्वयुद्धपछि उत्पादनकर्ताले कीटनाशकदेखि 'हेयर स्प्रे' लगायत प्रायः सबै उत्पादनमा सिएफसीलाई 'प्रोपेलन्ट्स' का रूपमा प्रयोग गर्न थाले ।

तर इथेल उत्पादनमा संलग्न कामदारमा दुष्प्रभाव देखिन धेरै समय लागेन ।

"वास्तवमा तथ्यगत रूपमा थाहा हुन आयो टेट्राइथेल लिड उत्पादन गर्ने प्रयोगशालामा काम गर्ने मानिस बिरामी पर्न थाले, यसले सङ्कट सिर्जना गऱ्यो । सिसाको असरले उनीहरू वस्तुतः विक्षिप्त नै हुन्थे ।" यस्तो भनाइ छ मार्कोवित्सको ।

कतिसम्म भयो भने थोमस स्वयंसमेत यसलाई सुरक्षित मान्दथे । उनले 'टेट्राइथेल लिड' प्रतिको भय हटाउने ध्येयले सन् १९२४ मा पत्रकार सम्मेलन नै

ग्यासको खोजमा लागे । त्यतिबेला घरायसी उपकरण र 'एयर कन्डिसनर' मा अमोनिया ग्यास प्रयोग हुने गरेको थियो । जसका कारण सन् १९२० को दशकमा कैयौँ घातक दुर्घटना भएका थिए ।

खोजका क्रममा उनले फ्रिओन बनाए । यो मिथेनको व्युत्पत्ति हो तथा यो कार्बन, क्लोरिन र फ्लोरिनले बन्दछ । यो प्रथम 'सिएफसी ग्यास' थियो । सन् १९३० मा एक अर्को सार्वजनिक प्रदर्शनमा सहभागी हुँदै थोमसले यो ग्यास सुँघे र त्यसले बल्दै गरेको एउटा मोमबत्ती निभाए । यो सिएफसी ग्यास सुरक्षित रहेको

देखाउन उनले यस्तो तमासा गरेका थिए ।

फ्रिओन र त्यसपछिका सिएफसी व्यावसायिक रूपमा धेरै सफल भए । यसैका कारणले अमेरिकामा 'एयर कन्डिसनर' अपनाउनेको सङ्ख्या धेरै नै बढ्यो । द्वितीय विश्वयुद्धपछि उत्पादनकर्ताले कीटनाशकदेखि 'हेयर स्प्रे' लगायत प्रायः सबै उत्पादनमा सिएफसीलाई 'प्रोपेलन्ट्स' का रूपमा प्रयोग गर्न थाले ।

थोमसको निधन भएको करिब ३० वर्षपछि सन् १९७० को दशकको मध्यतिर उनका दुई आविष्कारले पुऱ्याएको क्षति सार्वजनिक भयो । एन्टार्कटिकामाथि सिएफसीले सुरक्षा कवच ओजोनको तहमा ठूलो प्वाल पारिसकेको थियो । यदि त्यसलाई त्यत्तिकै छाडिदिने हो भने त्यो प्वाल पृथ्वीका सबै जीवजन्तुको विनाश हुने गरी विशाल हुन सक्थ्यो ।

निरन्तर चर्को दबाब भए पनि सन् १९९६ पहिले अमेरिकाले पेट्रोलमा सिसा मिसाउन बन्द गरेन । त्यसपछि क्रमगत विश्वका अन्य मुलुकले समेत पेट्रोललाई सिसामुक्त गरे । पेट्रोलमा सिसा मिसाउन बन्द गर्ने अन्तिम मुलुक हो अल्जेरिया । उसले सन् २०२१ मा यो कदम चाल्यो तर हवाई क्षेत्रमा प्रयोग हुने इन्धनमा केही मात्रामा सिसा मिसाउन भने बन्द गरिएको छैन । सन् २०२२ मा सार्वजनिक गरिएको एक अनुसन्धान प्रतिवेदनमा भनिएको छ, अमेरिकाको वर्तमान जनसङ्ख्याको आधा भाग आफ्नो बाल्यकालको आरम्भिक वर्षमा सिसाको खतरनाक मात्राबाट प्रभावित भएको थियो तर विश्व परिवेशमा सिसाले स्वास्थ्यमा पारेको असर बारेमा केलाउन गाह्रो छ ।

सन् १९८७ मा मोन्ट्रियल प्रोटोकलमा हस्ताक्षर गरेर विश्वका नेताले सन् १९८९ देखि सुरु गरेर सन् २०१० सम्म सिएफसीको प्रयोग पूर्णतया बन्द गर्ने प्रतिबद्धता जनाएका थिए । त्यसपछि सिएफसीमा प्रतिबन्ध नै लगाइयो । हालसालैको अनुसन्धानबाट सिएफसी उत्सर्जन बढेको पाइएको छ । यसको अर्थ अवैध रूपमा सिएफसी उत्पादन र प्रयोग भइरहेको भन्न सकिन्छ । ओजोन तहमा परेको प्वाल भरिँदै गएको छ र आगामी ५० वर्षमा यो पूर्णतया पूर्ववत् हुन सक्छ । जुन दुर्लभ पर्यावरणीय जित हुने छ ।

सिसाले मानिसको शरीरमा पर्ने असरका बारेमा कुरा गर्दै मार्कोवित्सले भनेका छन्, "बडो दुःखसाथ भन्नु पर्छ दुष्प्रभावमा परेका बालबालिकाको यकिन सङ्ख्या हामीसँग छैन । बालबालिकाको शरीरमा सिसाको कुनै सुरक्षित स्तर निर्धारण छैन । हामी अर्धशतक वा त्यसभन्दा बढी समयदेखिका दशौँ लाख ती बालबालिकाका बारेमा कुरा गरिरहेका छौँ जसमा सिसाको दुष्प्रभाव पऱ्यो । बाटो, जमिनमा मिसिएको सिसाको धुलो सासले तानेर वा त्यसको ग्यास सुँघेर उनीहरूको जीवनको सम्भावना कम भएर गयो ।"

दुःखद मृत्यु

थोमसको जीवनको अन्त्य दुःखद परिस्थितिमा भयो । सन् १९४० मा पोलियो सङ्क्रमण भएपछि उनी नराम्रोसँग अपाङ्ग भए तर उनले यति हुँदा पनि एक अर्को आविष्कार गरे, ओछ्यानबाट मानिसलाई उठाएर 'ह्विलचेयर' मा राख्ने मेसिन । तार र 'पुली' जोडिएको सो मेसिनले उनलाई ओछ्यानबाट उचालेर कुर्सीमा राख्दथ्यो तर सन् १९४४ नोभेम्बरमा थोमस सो मेसिनमा अल्झिए र

डोरी घाँटीमा बेरियो । उनी सास लिन नसकेर मरे ।

लामो समयसम्म के मानियो भने यो सबैभन्दा ठूलो विडम्बना हो । एक आविष्कारक आफ्नो आविष्कारले मृत्युको मुखमा पुगे तर कोभारिकको भनाइमा वास्तविकता अझै भयावह हुन सक्छ ।

उनी भन्छन्, "आधिकारिक रूपमा मृत्युको कारण आत्महत्या थियो । उनी अपराध बोधको भावनाले घेरिएका थिए । उद्योग जगत्‌ले उनलाई निकै प्रतिभाशाली भन्यो तर उनले यस्तो कार्य गरेका थिए जुन उनलाई पछि धेरै नै गैरजिम्मेवार लाग्यो । सिसाको विषाक्त असरले उनी मानसिक रूपमा विक्षिप्त भएका थिए ।"

आफ्नो जीवनको अन्त्यतिर थोमसले कैयौं पुरस्कार र सम्मान पाए । सोसाइटी अफ केमिकल इन्डस्ट्रीले सन् १९३७ मा उनलाई 'पर्किन मेडल' प्रदान गऱ्यो भने सन् १९४१ मा अमेरिकन केमिकल सोसाइटीले 'प्रिस्ले मेडल' प्रदान गरेको थियो । अमेरिकन केमिकल सोसाइटीले त थोमसलाई उनको मृत्यु भएको वर्ष नै एक वर्षका लागि आफ्नो अध्यक्ष चयन गरेको थियो ।

इतिहासमा यस्ता कैयौं आविष्कार छन् जो मानव जातिका लागि ज्यानमारा भएका छन् । जस्तै टिएनटी । टिएनटीलाई पहेँलो रङका रूपमा प्रयोग गर्नका लागि विकसित गरिएको थियो र दशकौंसम्म यसलाई विस्फोटक पदार्थका रूपमा प्रयोग गरिएन ।

थोमसका आविष्कार तात्कालीन आवश्यकताका उपज थिए र उनले एक कामदारका रूपमा ती वस्तु आविष्कार गरे । तिनबाट विश्वको पर्यावरणमा यति विघ्न असर पर्ला भनेर त्यति बेला कसैले पनि सोचेको थिएन । ■

–उमेश ओझाद्वारा सिएनएनबाट अनुवादित तथा सम्पादित ।

भारतको गुजरात राज्यमा एउटा गाउँ छ अन्तोली । त्यहाँ एक विचित्रको घटना भयो । हामी सबैलाई थाहा छ घरपालुवा पशु बाघको शिकार हुन्छ । यीबीच मित्रताको कुरा पञ्चतन्त्र जस्ता कथामा मात्र पढिन्छ । वास्तविक जीवनमा यो सम्भव देखिँदैन तर एन्तोलीमा अविश्वसनीय घटना भयो । जङ्गलको एक चितुवा घरपालुवा गाईसँग हेलमेल गर्न रातिका बेला गाउँ पस्ने । गाईसँग मित्रताका लागि चितुवा गाउँमा आउने र राति अबेरसम्म गाईसँगै बसेर जङ्गल फर्किने । यस्तो अप्रत्याशित मित्रता कल्पनाभन्दा बाहिरको कुरा । सङ्गतिमा दुवैलाई आनन्द पनि आउने । दुवैले एकअर्कालाई खोज्ने ।

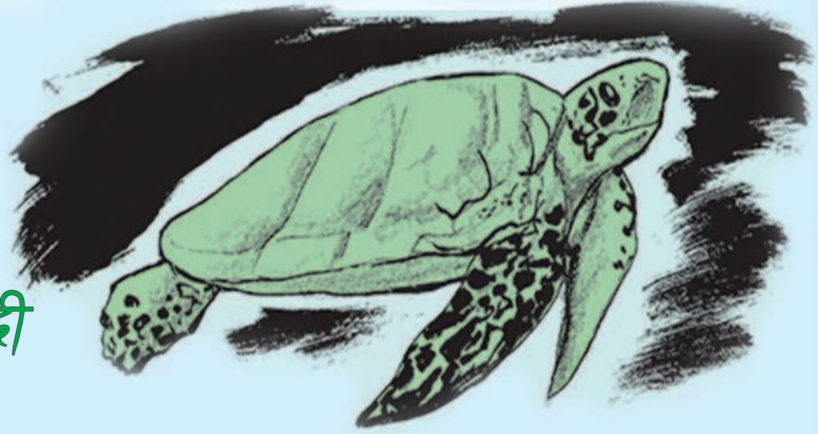

यो कुरा चारैतिर फैलिएर राति सुटुक्क चितुवा र गाईको मित्रता हेर्न आउने मानिस बढ्न थालेपछि चितुवा गाउँमा आउने क्रम कम भयो । पछि मानिसले नै चितुवालाई गाउँमा आउन दिएनन् ।

चितुवाले किन गाईसँग सङ्गत खोज्यो र गाईले पनि किन त्यसमा सहजता महसुस गऱ्यो ?, कसैलाई थाहा छैन । ■

–युवामञ्च

Ripley's Believe It or Not!

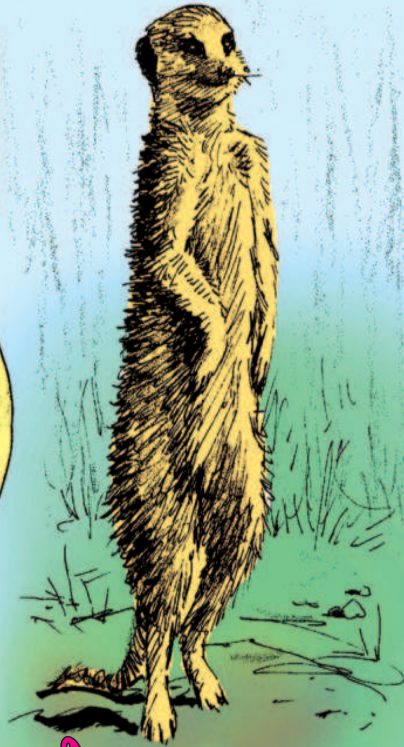

एक समुद्री कछुवाको तौल एक जलभैंसी जति हुन सक्छ ।

www.ripleys.com

यदि तपाईंले समुद्रको पानी एक मिलिलिटर पिउनु भयो भने तपाईंले करिब १० लाख ब्याक्टेरिया र एक करोड भाइरस निल्नुहुने छ ।

पोथी मिरक्याट्समा भालेका दाँजोमा बढी टेस्टोस्टेरोन हुन्छ ।

विचित्रका आँखा

रवीन्द्र अधिकारी

परावर्तित प्रकाश फेरि रेटिनाले अवशोषित गर्छ र अन्ततः पुपिलबाट बाहिर निस्कन्छ। जसलाई हामी चम्किरहेको देख्छौँ। परावर्तक तहले प्रभावकारी रात्रिदृष्टि प्रदान गर्छ किनभने यसले प्रकाशलाई दुई पटक अवशोषित गर्न सक्षम बनाउँछ।

वरपरको संसारसँग अन्तर्क्रिया गर्ने मुख्य अङ्ग हो आँखा। हाम्रो ज्ञानको ८० प्रतिशतभन्दा बढी भाग आँखा वा यसको दृश्य प्रभावबाट प्राप्त हुन्छ। लगभग ९५ प्रतिशत जनावरमा आँखा हुन्छ। यहाँसम्म कि एउटा हलिउडमा एउटा चलचित्रको नाम नै 'हिल्स ह्याभ आइज' (पहाडको आँखा हुन्छ) राखिएको छ। शाब्दिक रूपमा भन्नुपर्दा अङ्कुरित आलुको पनि आँखा हुन्छ। यहाँ केही विचित्रका आँखाका बारेमा चर्चा गर्न खोजिएको छ।

उल्लुको आँखा

प्रकृति साँच्चै अद्भुत छ। यसले प्रत्येक वस्तुलाई आपसमा दुरुस्तै अनुकूल हुन सक्ने गरी बनाएको छ। एकको कमी अर्कोको पर्याप्तताले पूरा गरिदिन्छ। उल्लुले आफ्नो टाउको अगाडिबाट पछाडितिर १८० डिग्री घुमाउन सक्छ, घडीको सुई घुम्ने दिशा वा घडीको विपरीत दिशामा। यो किन सम्भव भयो भने उल्लुले आफ्नो आँखा चलाउन सक्दैन। किनकि तिनीहरू गहिरो/कसिलो गरी सकेटमा फिट गरिएका हुन्छन्। दुवै आँखा एउटै समतलमा हुन्छन् र उही दिशामा निर्देशित रहन्छन्। जसले तिनीहरूमा अधिकतम गहिराइ बुझ्ने क्षमता बढाइदिन्छ।

यसले सटिकताका साथ सिकार गर्नमा मद्दत गर्दछ। उल्लु जस्ता निशाचर जनावरमा रातमा राम्रो दृष्टि हुन्छ। किनभने तिनीहरूको नानी ठूला तथा रेटिनाको परिधि धेरै रङ छुट्याउन सक्ने कोषले बनेका हुन्छन्।

उँटको आँखा

मेरुदण्ड भएका सबै प्राणीको आँखामा दुई वटा ढकनी हुन्छन् तर यसमा अपवाद छ, उँटमा चाहिँ तीन वटा ढकनी हुन्छन् भन्ने कुरा पक्कै अचम्मको कुरा हो। भित्री ढकनीमा बाहिरी ढकनीमा जस्तो परेली हुँदैन। उँटले

बालुवाको आँधी आउँदा पनि अर्ध-पारदर्शी तेस्रो ढकनी बन्द गरेर मरुभूमिमा हिँडिरहन सक्छ। यसले बालुवालाई आँखामा प्रवेश गर्नबाट रोक्छ र आंशिक दृष्टिसहित हिँड्न सक्षम बनाउँछ।

जलगैँडाको आँखा

जलगैँडाको आँखा एक पातलो पारदर्शी झिल्लीले ढाकिएको हुन्छ। जसले कोर्निया वा बाहिरी नानीलाई चोट र पानीको फोहोरबाट जोगाउँछ। यसले जलगैँडालाई कुनै अवरोधबिना पानीमुनि हेर्न सक्षमसमेत बनाउँछ। यो झिल्ली उनीहरूका लागि प्राकृतिक पौडी चस्मा जस्तै हो।

बाख्राको आँखा

अर्को रोचक आँखा बाख्राको हो। तिनीहरूको भित्री नानी (Pupil) आयताकार हुन्छ। जसले ३२० डिग्रीसम्मको विस्तारित तेर्सो दृष्टिक्षेत्र प्रदान गर्दछ। यस प्रकारको नानीले राम्रो रात्रि दृष्टि पनि प्रदान गर्दछ किनभने पुतलीले परिधीय प्रकाशलाई केन्द्र बाहिरको रेटिनामा प्रवेश गर्न दिन्छ। जसले रङ छुट्याउने कोषहरूलाई उत्तेजित गर्छ।

बिरालोको आँखा

बिरालोको आँखा प्रायः अँध्यारोमा चम्कन्छ। बिरालो जस्ता शिकार गर्ने जनावरहरूको आँखा चम्किन्छ पनि। यसको कारण के हो भने रेटिनाको पछाडि 'टापेटम ल्युसिडम' भनिने झिल्ली हुन्छ। जसले रेटिनाबाट अवशोषित भएको प्रकाशको बाँकी भागलाई परावर्तित गर्छ। परावर्तित प्रकाश फेरि रेटिनाले अवशोषित गर्छ र अन्ततः पुपिलबाट बाहिर निस्कन्छ। जसलाई हामी चम्किरहेको देख्छौँ। परावर्तक तहले प्रभावकारी रात्रिदृष्टि प्रदान गर्छ किनभने यसले प्रकाशलाई दुई पटक अवशोषित गर्न सक्षम बनाउँछ। त्यसै कारण बिरालोले कम प्रकाशमा पनि वस्तुहरू पहिचान गर्न सक्छ।

झिङ्गाको आँखा

घरझिङ्गा, गाइने किरा वा कमिला जस्ता केही आर्थोपोडको आँखाभन्दा स्तनधारी प्राणीको आँखा सरल हुन्छ। घरझिङ्गा, गाइने किरा आदिमा एक खालको संयुक्त आँखा हुन्छ। जसमा 'ओम्माटिडिया' रहन्छ। एउटै आँखामा हजारौँ 'ओम्माटिडिया' हुन्छन् र प्रत्येक 'ओम्माटिडियम' मा कोर्निया, लेन्स र प्रकाश महसुस गर्ने 'फोटोरिसेप्टर' कोषहरू रहेका हुन्छन्। यिनले आँखालाई द्रुत गतिशील वस्तुहरू पत्ता लगाउन क्षमतावान् बनाउँछन्।

चिलको आँखा

यदि कसैसँग चिलको आँखा छ भनियो भने यो वाक्यांशले हामीलाई थाहा हुन्छ उसको तेज दृष्टि छ। चिलको आँखाको दृश्य तीक्ष्णता आम मानिसको भन्दा चारदेखि आठ गुणा बढी हुन्छ। चिलले करिब पाँच किलोमिटर पर गतिशील खरायोलाई चिन्न सक्छ। मानिसको भन्दा चिलको आँखामा धेरै रङ छुट्याउन सक्ने

क्षमता पनि हुन्छ। चिलको आँखाले परावैजनी किरण पनि पत्ता लगाउन सक्छ, जुन हाम्रो आँखाले देख्दैन।

दृष्टिविहीन जीव : पिट भाइपर र चमेरो

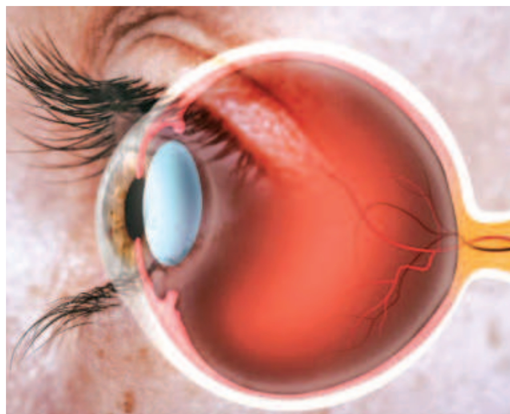
पिट भाइपर सर्पमा 'थर्मल' दृष्टि हुन्छ। जसको अर्थ यसले तापक्रम भिन्नताका आधारमा कुनै पनि वस्तुको नजिक आउने वा टाढा जाने निर्णय लिन सक्छ। केही सर्पले आफ्नो जिब्रो बाहिर निकालेर हावाको वा जमिनको कम्पन महसुस गरेर आफ्नो शत्रु पत्ता लगाउँछन्।

चमेरा दृष्टिविहीन हुन्छन् तर तिनीहरू रात र दिन दुवैमा समान रूपमा चल्न सक्छन्। तिनीहरूको हल्लीचल्ली दिनको समयमा कम हुन्छ किनभने दिनको समयमा हावामा विभिन्न जीवित प्राणी गतिशील हुन्छन् र यसले गर्दा दुर्घटनाको सम्भावना बढ्छ। चमेरोले वरिपरिका वस्तुको स्थिति र दूरी 'अल्ट्रासोनिक ध्वनि' निकालेर तथा परावर्तित ध्वनि विश्लेषण गरेर पत्ता लगाउँछन्। यसरी चमेरो वस्तुहरूबाट जोगिँदै उड्छ। कहिलेकाहीँ चमेरा झुन्डिएका तारमा करेन्ट लागेर मर्छन् किनभने मसिनो भएकाले तिनीहरूले तारको स्थिति सहीसँग विश्लेषण गर्न सक्दैनन्।

मानव आँखा

अधिकांश प्राणीको आँखाभन्दा फरक मानव आँखाको दृश्य क्षेत्रहरू खप्टिएका हुन्छन्। अर्थात् दुवै आँखाले देख्न सक्ने भूभाग फराकिलो हुन्छ। यसले गहिराइ छुट्याउने त्रिआयामिक दृष्टि प्रदान गर्छ। त्रिआयामिक दृष्टि 'थ्रिडी भिजन' भनेको पृष्ठभूमिको दाँजोमा वस्तुहरूको एक अर्कासँगको सापेक्ष स्थान। त्यसैले एक आँखा मात्र भएको व्यक्तिले त्रिआयामिक चलचित्रको आनन्द लिन सक्दैन। कहिलेकाहीँ एकतर्फी दृष्टि ह्रास 'एम्ब्लियोपिया' वा आँखाको मध्यमा कुनै अस्पष्टताको कारणले त्रिआयामिक दृष्टि कमजोर हुन्छ। नयाँ जन्मेका शिशुले जन्मको समयमा रङ छुट्याउन सक्दैन। शिशु जन्मेको छ महिनामा रङ बुझ्ने क्षमता विकास हुन्छ। ▪

(लेखक वरिष्ठ दृष्टि विशेषज्ञ हुन्।)

सन् १९७२ अप्रिल २३ मा अपोलो-१६ का अन्तरिक्षयात्री चार्ली ड्युकले चन्द्रमामा आफ्नो तेस्रो र अन्तिम हिँडाइ सम्पन्न गरे। उनीसँगै अर्का अन्तरिक्षयात्री जोन यङ पनि थिए। डेस्कार्टेस हाइल्यान्डको खोजका बेला ड्युकले एक विशिष्ट वस्तु चन्द्र धरातलमा छाडे : आफ्नो परिवारको एउटा तस्बिर। त्यस तस्बिरमा ड्युक, उनकी श्रीमती डोरोथी तथा उनीहरुका दुई छोरा थोमस र चार्ली छन्। विचारणीय के छ भने ४० वर्षपछि पनि त्यो पारिवारिक तस्बिरका साथै ड्युकको पदछाप चन्द्रमामा जस्ताको तस्तै छ। ▪

-युवामञ्च

जब अपहरित विमान नै दुर्घटना भयो

सन् १९९६ मा इथियोपियन एयरलाइन्सको फ्लाइट–९६१ ले उडान भरेको २० मिनेट के भएको थियो तीन जना इथियोपियालीले आफ्नो कब्जामा लिएका थिए । ती मानिसले जबरजस्ती ककपिटमा घुसेर पाइलटलाई नियन्त्रणमा लिए र विमान अपहरण गरे । उनीहरूले ककपिटबाट एउटा सानो बन्चरो र आगो निभाउने यन्त्र लिएर सबैलाई धम्क्याउँदै विमान नियन्त्रणमा लिएका थिए ।

हाइस्कुल उत्तीर्ण गरेका दुई जना र एक जना नर्सका रूपमा पछि उनीहरूको पहिचान खुल्यो । ती सबै बेरोजगार थिए । उनीहरूले अपहरित विमानलाई अस्ट्रेलिया लैजान पाइलटलाई दबाब दिए । अस्ट्रेलिया पुगेर उनीहरू शरणार्थी बन्न चाहन्थे । विमानका क्याप्टेन ल्युल अबेटले अस्ट्रेलियासम्म पुग्नका लागि विमानमा इन्धन नभएको र निर्धारित गन्तव्यसम्म पुगेर फर्किनसम्मका लागि मात्र इन्धन भएको तथ्य उनीहरूलाई बुझाउन खोजे । क्याप्टेनले अस्ट्रेलियासम्म विमान पुऱ्याउन नसकिने भन्दाभन्दै पनि अपहरणकारीलाई उनको कुरामा रत्तिभर विश्वास भएन ।

सन् १९९६ नोभेम्बर २३ का दिन सो विमानले निर्धारित अन्तिम गन्तव्य आइभरी कोस्टको राजधानी अबिजानका लागि अदिस अबाबाबाट उडान भरेको थियो ।

फ्लाइट–९१६ का लागि निर्धारित उडान मार्ग थियो, केन्याको राजधानी नैरोबीमा एकछिन रोकिएर गणतन्त्र कङ्गोको ब्राजाभेल जाने । त्यहाँबाट नाइजेरियाको लागोस हुँदै अबिजान पुग्ने । दुई पाइलट, चालकदलका नौ सदस्य, एक मेकानिक र एक सय ६३ यात्रु लिएर बिहानको ११ बजेर नौ मिनेटमा विमानले बोले अन्तर्राष्ट्रिय

विमानस्थलबाट उडान भरेको थियो । दक्षिणतिर मोडिँदै विमान नैरोबीतिर लाग्यो र लगभग ३९ हजार फिट उचाइमा पुग्यो । त्यस अवस्थामा विमान अपहरणमा परेको थियो । अपहरणकारीले अनेक खालका धम्की दिँदै आफ्नो माग पूरा गराउन दबाब दिइरहे तर क्याप्टेनले उनीहरूलाई अलमल्याइरहे ।

आफ्नो कुरामा अडिग र क्रोधित अपहरणकारीले एमहारिक, फ्रान्सेली र अङ्ग्रेजी भाषामा चेतावनी दिँदै भने, "यदि कसैले हाम्रो कार्यमा हस्तक्षेप गर्ने प्रयास गरेमा आफूसँग रहेको बम हामी प्रयोग गर्न बाध्य हुने छौँ र विमान आकाशमै पड्किने छ । पछि अधिकारीहरूले स्पष्ट पारे, जुन वस्तुलाई उनीहरूले बम भनेका थिए त्यो त ढाकिएको रक्सीको बोतल थियो ।"

क्याप्टेनले अपहरणकारीको माग अनुसार अस्ट्रेलियातिर विमान उडाएनन् । बरु अफ्रिकाको तटीय क्षेत्रको समानान्तर विमान उडाउन थाले तर

अन्तिम क्षणमा कोमोरसको मुख्य विमानस्थलमा अवतरण गर्न सकिने आशामा क्याप्टेन थिए तर उनी विमानलाई हिन्द महासागरमा ग्रान्डे कोमोरोको तटबाट करिब पाँच सय मिटर पर समुद्रमै अवतरण गराउनुपर्ने अवस्थामा पुगे र करिब ३२० किलोमिटर प्रतिघण्टाको गतिमा विमानले समुद्रको सतहलाई छोयो र दुर्घटनाग्रस्त भयो ।

अपहरणकारीले अझै पनि जमिन देखिँदै गरेको चाल पाएपछि क्याप्टेनलाई पूर्वतिर विमान मोड्न बाध्य पारे तर क्याप्टेन पनि के कम थिए उनले अपहरणकारीले चाल नपाउने गरी विमानलाई कोमोरस आइल्यान्ड्सतिर उडाउन थाले ।

लामो समयदेखि उडिरहेको विमानमा इन्धन सकिन लाग्यो । क्याप्टेनले इन्धन सकिन लागेको जानकारी दिँदा पनि अपहरणकारीले विश्वास गरेनन् र उडान निरन्तर गर्न दबाब दिइरहे । जतिभन्दा पनि नमानेपछि क्याप्टेनले विमानलाई एक क्षेत्रमा फन्को लगाउन थाले । अन्तिम क्षणमा कोमोरसको मुख्य विमानस्थलमा अवतरण गर्न सकिने आशामा क्याप्टेन थिए तर उनी विमानलाई हिन्द महासागरमा ग्रान्डे कोमोरोको तटबाट करिब पाँच सय मिटर पर समुद्रमै अवतरण गराउनुपर्ने अवस्थामा पुगे र करिब ३२० किलोमिटर प्रतिघण्टाको गतिमा विमानले समुद्रको सतहलाई छोयो र दुर्घटनाग्रस्त भयो । विमानमा यात्रु र चालकदलका सदस्य गरी १७५ जना थिए र तीमध्ये ५० जना मात्र जीवत रहे । ग्रान्डे कोमोरो एक पर्यटकीय टापु हो र त्यस दिन त्यहाँको तट पर्यटकले भरिएको थियो । डाइभिङ गर्ने, जेट स्किीमा रमाइलो गर्ने, तटमा रमाउने सबै त्यस दुर्घटनाको प्रत्यक्षदर्शी भए । दुर्घटनालगत्तै उद्धारमा खटिनेको कमी भएन तर दुर्घटना नै भयङ्कर भएकाले धेरै मानिसले ज्यान गुमाउनु पर्‍यो । बाँच्नेमा दुवै पाइलट पनि थिए । चालकदलका अन्य सात जनाको भने मृत्यु भयो । अपहरणकारीसमेत मरे ।

एक भिडियोले त्यस भयावह विमान दुर्घटनालाई कैद गरेको थियो । विमान दुर्घटनासँगै यस भिडियोको पनि त्यतिबेला धेरै चर्चा भयो । टापुको तटमा बिदा मनाउन आउनेमा दक्षिण अफ्रिकाको एक दम्पती पनि थियो । विमान धेरै तल आउँदा तटमा भएका सबै मानिसको ध्यान त्यतातिर गयो । दक्षिण अफ्रिकीले कुनै विमान उडान प्रदर्शनी भइरहेको ठानेर आफ्नो हातमा भएको भिडियो क्यामरा त्यसतिर सोझ्याए । वास्तवमा उनले विमान दुर्घटना हुन लागेको सोचेका थिएनन्, प्रदर्शनीको भिडियो खिच्ने कोसिस गरेका थिए । उनले जसै क्यामरा चालु गरे ठूलो आवाज निकाल्दै विमान समुद्रमा बजारियो । विमानको अवस्था देखेर उनलाई प्रदर्शनी होइन दुर्घटना हो भन्ने बुझ्न समय लागेन । ■

-युवामञ्च

बिग्रँदै माटोको स्वास्थ्य

बाली उत्पादन, पानीको गुणस्तर वा अन्य कुनै एकल परिणाम मापन गरेर माटोको गुणस्तर निर्धारण गर्न सकिँदैन। माटोको गुणस्तर हावा वा पानीको गुणस्तरभन्दा धेरै फरक छ।

अहिले स्थानीय तहमा मौलाएको नारा हो 'सोइल टेस्ट' अर्थात् माटोको परीक्षण। हरेक वर्ष स्थानीय तहले माटोको परीक्षणकै लागि भनेर लाखौँ रुपियाँ खर्च गर्दछन्। माटो परीक्षणपछिको नतिजा कस्तो आयो भनेर सार्वजनिक चाहिँ गरिँदैन तर सत्य के हो भने प्रतिवर्ष नेपालमा माटोको अवस्था बिग्रँदै गएको छ।

मानिसले आफ्नो स्वास्थ्य जाँच नियमित रूपमा गराउँछन् होला तर आफूले दैनिक रूपमा उपभोग गर्ने खाद्यान्न, तरकारीबाली उमार्ने माटोको स्वास्थ्यका बारेमा भने त्यति धेरै ध्यान दिइँदैन। हामीले माटोको स्वास्थ्यमा सामान्य कुरालाई मात्रै ध्यान दिने हो भने स्वस्थ माटोबाट स्वस्थ उत्पादन लिन सक्छौँ।

■ केशवराज पौडेल

माटो परीक्षणले मुख्यतयाः बिरुवालाई चाहिने पोषक तत्त्वहरू प्रदान गर्ने माटोको क्षमतालाई मात्र केन्द्रित गरेको हुन्छ। यसरी माटोको समग्र गुणस्तरचाहिँ थाहा हुँदैन। केवल बाली उत्पादन, पानीको गुणस्तर वा अन्य कुनै एकल परिणाम मापन गरेर माटोको गुणस्तर निर्धारण गर्न सकिँदैन। माटोको गुणस्तर हावा वा पानीको गुणस्तरभन्दा धेरै फरक छ। यो केवल माटो प्रदूषणको परिधिमा मात्र सीमित छैन। सामान्यतया माटोको गुणस्तरलाई माटोको भौतिक, रासायनिक र सूक्ष्म जीवविज्ञानी गुणहरूको अन्तर्क्रियाले निर्धारण गरेको हुन्छ।

माटोको स्वास्थ्य मापन गर्ने कुनै पनि स्वीकृत, मानकीकृत तरिका भने छैन र यी सूचकले सधैँ एक रूप परिणाम प्रदान पनि गर्दैनन् । यद्यपि वैज्ञानिकहरूले माटोको स्वास्थ्य मापन बुझ्न र सुधार गर्न आफ्नो प्रयास निरन्तर गरिरहेकै छन् ।

माटोमा अन्तर्निहित क्षमतालाई समायोजन गर्ने हो भने यी गुणलाई किसानले व्यवस्थित गर्न सक्छन् । त्यसैले के भन्न सकिन्छ भने गुणस्तर माटो आंशिक रूपमा भए पनि स्वस्थ माटोको सङ्केत हो । माटोको गुणस्तर नै 'माटोको स्वास्थ्य' शब्दको उत्पत्ति हो ।

मानिसको स्वास्थ्य जस्तै माटोको स्वस्थताको पनि जाँच गर्न सकिने कुरा गर्छन् माटोविज्ञहरू । एउटा स्वस्थ मानिसका स्वास्थ्य सूचक तापमान, रक्तचाप, धड्कनको दर भए जस्तै माटोको स्वास्थ्य मापन गर्ने पनि धेरै सूचक रहेका हुन्छन् । मानिसले निरन्तर जानेर वा नजानेर माटोलाई अस्वस्थ बनाइरहेका छन् । आँखाले हेरेरै पनि माटोको स्वस्थता जाँच्न सकिन्छ । त्यसबारे हेर्न अन्य वैज्ञानिक आधार पनि छन् ।

माटोका बारेमा लामो समयदेखि अध्ययन गरिरहेका कृषि प्रचार अधिकृत कृष्ण धितालका अनुसार माटोको स्वस्थताका बारेमा जानकारी पाउने धेरै सूचक छन् । माटोको जैविक, रासायनिक र भौतिक गुणहरूबीचको सम्बन्धमा माटोको स्वास्थ्य निर्भर रहन्छ । स्वस्थ माटोले मात्रै स्वस्थ उत्पादन दिन सक्छ ।

लामो समयदेखि अर्गानिक उत्पादनमा जोड दिइरहेका वरिष्ठ कृषि प्रचार अधिकृत दीपक पौडेल भन्छन्, "मानव स्वास्थ्यको स्थिति जनाउन अत्यावश्यक सङ्केतहरू प्रयोग गरे जस्तै माटोको अवस्था स्वस्थ भए/नभएको पत्ता लगाउन स्वास्थ्य सूचकहरू विकास गरिएको छ ।"

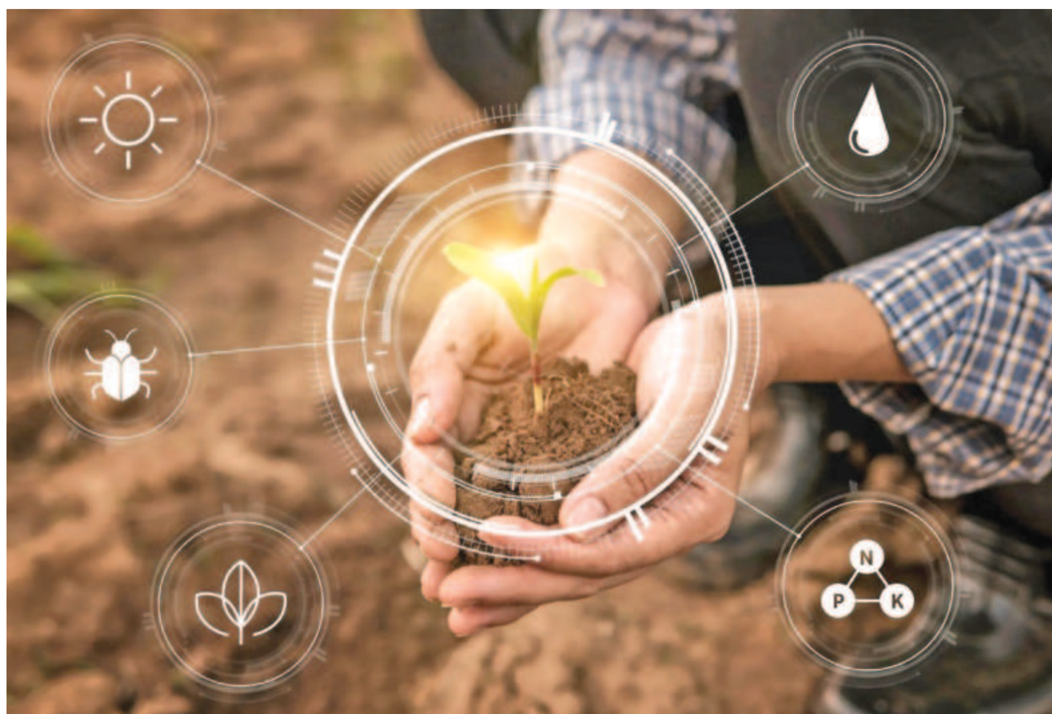
जसरी रुघाखोकी लाग्नु फ्लुको सूचक हुन सक्छ त्यसरी नै सुक्खा र पटपटी फुटेको देखिने माटो पानीको मात्रा वा सङ्कलन कम हुनाले अस्वस्थ माटोको सङ्केत हुन सक्छ । यस्ता धेरै सङ्केतलाई माटोको स्वस्थताको सूचकका रूपमा प्रयोग गरिँदै आएको छ ।

माटोको स्वास्थ्य मापन गर्ने कुनै पनि स्वीकृत, मानकीकृत तरिका भने छैन र यी सूचकले सधैँ एक रूप परिणाम प्रदान पनि गर्दैनन् । यद्यपि वैज्ञानिकहरूले माटोको स्वास्थ्य मापन बुझ्न र सुधार गर्न आफ्नो प्रयास निरन्तर गरिरहेकै छन् । नेपालमा त्यस अनुसार काम हुन सकेको छैन र आधुनिक खेती प्रणालीको नाममा माटोको स्वास्थ्य ह्रास गर्ने काम भइरहेको छ ।

यो तस्बिर टम स्टोडार्टले खिचेका हुन् । सन् १९९८ मा सुडानमा अकाल पर्दा त्यहाँको अजिपमा 'मेडिसिन्स सान्स फ्रन्टियर्स' ले खाद्यवस्तु वितरण गरेको थियो । त्यहाँ वितरित मकैको पोका कुपोषित बालकबाट एक जना हृष्टपुष्ट मानिसले खोसेर लगेदै गरेको क्रुर क्षणलाई यस तस्बिरमा समेटिएको छ । यो एक त्रासदि नै हो । अपेक्षाकृत धनी मानिसले आफ्ना लागि आवश्यकताभन्दा बढी खाद्यान्न भण्डारण गर्ने मात्र होइन जसलाई अत्यावश्यक छ उनीहरुसँग भएको खाद्यवस्तु छिनेर लग्ने दानवीय स्वभाव मानिसमा छ, विशेषगरी अफ्रिकामा ।

-युवामञ्च

माटोका बारेमा अनेकौँ अध्ययन र अनुसन्धानसमेत भएका छन्। अध्ययनले माटो स्वास्थ्य मापन गर्नका लागि वैज्ञानिकद्वारा एउटा नयाँ तरिका खोजी गरेका छन्। जसलाई माटो स्वास्थ्य स्कोर कार्ड (नतिजा समेटिएको पत्र) भन्ने गरिएको छ। माटोको जैविक, रासायनिक र भौतिक गुणका बारेमा समग्र जानकारी प्रदान गरेपछि त्यसको स्वास्थ्य अवस्थाका बारेमा जानकारी मिल्ने भनाइ पौडेलको छ।

कृषकले पनि आफ्नो माटो कति स्वस्थ र कति अस्वस्थ छ भनेर पत्ता लगाउने गर्दछन्। किसानले आफूले खेती गरिएको माटो खनेर गँड्यौलाको सङ्ख्या गणना गरी आफ्नो खेतमा माटोको स्वास्थ्य अवस्थाको द्रुत मूल्याङ्कन गर्न सक्छन्। लामो समयदेखि माटोको स्वास्थ्यका बारेमा काम गरिरहेका कृषक महेश्वर दाहालले आफ्नो खेतबारीमा खन्दा र गोडमेल गर्दा गँड्यौला धेरै देखियो भने त्यसले उत्पादन बढाउने र खेतबारीको स्वास्थ्य राम्रो हुने सङ्केत पाउँछन्।

आफूले लगाएको बालीको जरा कति गहिरो जान्छ, माटोका डल्ला सजिलै फुट्छ कि फुट्दैन, माटोको रङ तुलना गर्दा पनि माटो स्वास्थ्यबारे बुझ्न सकिने उनको अनुभव छ। उनका अनुसार गाढा रङ हुनुले माटोमा अधिक जैविक पदार्थ वा जैविक कार्बन हुनुलाई जनाउँछ। अर्को शब्दमा भन्नु पर्दा यो माटोको स्वास्थ्यको राम्रो सङ्केत हो। यस्ता थुप्रै सूचकको प्रयोग गरी सामान्य किसानले पनि आफ्नो माटो स्वस्थ भए/नभएको, स्वस्थताको अवस्थामा परिवर्तन आएको कुरालाई सजिलैसँग केलाउन सक्छन्।

माटोको सम्बन्ध सिधै मानव स्वास्थ्यसँग जोडिएको हुन्छ। स्वस्थ माटोले नै स्वस्थ खाना उत्पादन गर्छ। स्वस्थ खानाले मानिसलाई स्वस्थ बनाउँछ। पशु चिकित्सक मणिप्रसाद सापकोटाको भनाइमा माटो र पशुको सम्बन्ध सिधै मानव स्वास्थ्यसँग हुन्छ। यसर्थ स्वस्थ माटोका लागि चाहिने आवश्यक प्राविधिक र आर्थिक सहयोग जुटाउन पनि उत्तिकै जरुरी छ र हामी सबै एकजुट हुनु पर्छ।

'माटोको स्वास्थ्य' गएको दशकमा कृषि र वातावरणीय क्षेत्रमा अति उच्चारण गरिएको नारा हो। जसको प्रारम्भिक सन्दर्भ भने सय वर्षअघिदेखि नै सुरु भइसकेको थियो। यसबीचमा माटोको स्वास्थ्य बुझ्न र बुझाउन धेरै मान्यता आएका छन्। त्यसबाट के बुझ्न सकिन्छ भने माटोको स्वास्थ्यका बारेमा चेतना बढ्दै गएको छ। कतिपयले माटोको स्वास्थ्यलाई माटोको गुणस्तरका रूपमा बुझ्ने गर्छन्। तपाईंका मनमा पनि यो प्रश्न उब्जन सक्ला तर माटोको स्वास्थ्य र माटोको गुणस्तरको तात्पर्य एउटै होइन।

माटोको गुणस्तर एक विशिष्ट शब्द हो। जसले माटोको एक विशेष प्रकार्य वा सामूहिक कार्यहरू प्रदान गर्ने क्षमतालाई जनाउँछ। अर्को भाषामा भन्नु पर्दा माटोको गुणस्तर भनेको माटोले प्रदान गर्ने सेवाको क्षमता हो। जस्तै बाली उत्पादन गर्न सक्ने क्षमता, माटोका जीवलाई उचित वासस्थान प्रदान गर्ने क्षमता आदि।

गाईभैँसीलाई खुवाएको दाना र घाँसमा रहेको नाइट्रोजनमध्ये २० प्रतिशत मात्रै उसको शरीरमा प्रयोग हुने र बाँकी पिसाब र गोबरबाट बाहिर आउने गर्छ ।

त्यसैले माटोले दिनुपर्ने सेवा (जसलाई कार्य पनि भन्न सकिन्छ), चाहे त्यो बिरुवाका लागि होस् या प्राणी जगत्का लागि होस्, त्यो सही अनुपातमा दिने क्षमता राख्दछ भने त्यस्तो माटोलाई गुणस्तर माटोको संज्ञा दिन सकिन्छ ।

हामीले माटोको जैविक पदार्थ र बाली उत्पादनका लागि गुणस्तर थाहा पाउनु छ भने माटोको पोषक तत्त्वको स्थिति मापन गरेर माटोको गुणस्तर निर्धारण गर्न सकिन्छ ।

गुम्दै छ नाइट्रोजन

आफूसँगै भएको नाइट्रोजनको स्रोत गोठेमललाई सही रूपमा प्रयोग गर्न नजान्दा नेपाली किसानले करोडौँ मूल्य बराबरको नाइट्रोजन र युरिया मल गुमाइरहेका छन् । यससँगै रासायनिक मल खरिदका लागि बर्सेनि ठूलो परिमाणमा नेपाली पैसा बिदेसिने गरेको छ । गोठेमलको स्रोतमा गोबरलाई बढी लिने प्रचलन किसानमा छ तर गोठेमलबारे अनुसन्धान गरिरहेका कृषि प्रचार अधिकृत धितालले पशुको गोबरमा भन्दा पिसाबमा नाइट्रोजन र पोटासको मात्रा अधिक रहने जानकारी दिएका छन् ।

गाईभैँसीलाई खुवाएको दाना र घाँसमा रहेको नाइट्रोजनमध्ये २० प्रतिशत मात्रै उसको शरीरमा प्रयोग हुने र बाँकी पिसाब र गोबरबाट बाहिर आउने गर्छ । त्यसमध्ये ५२ प्रतिशत भने पिसाबबाट बाहिर आउँछ । एउटा गाईभैँसीले दैनिक कम्तीमा छ लिटर पिसाब गर्छ । एउटा किसानको घरमा दुई वटा ठूला पशु छन् भने तिनबाट वार्षिक चार हजार ३८० लिटर पिसाब निस्कन्छ । एक वर्षमा त्यो पिसाब प्रयोग गर्दा एक सय ३६ किलो युरिया र ८० किलो नाइट्रोजन पाउन सकिन्छ । यो अहिलेको बजार भाउमा छ हजार रुपियाँभन्दा धेरै हुन्छ ।

एकै पटक धेरै आम्दानी बढाउन रासायनिक विषादी तथा मलको जथाभाबी प्रयोगले माटोको गुणस्तरमा समेत ह्रास ल्याइरहेको छ । गाईवस्तुको मलमूत्र, घाँसपात, सोत्तरलाई गोठको नजिकै बनाइएको खाल्टो वा अन्य जग्गामा जम्मा गरी कुहाएर तयार पारिएको मल नै गोठेमल भए पनि त्यसको प्रयोग राम्रोसँग हुन भने सकेको छैन । नेपालमा जैविक मलको मुख्य स्रोतका रूपमा सोही मलको प्रयोग गरिन्छ ।

गोबर, मूत्र, सोत्तर तथा झारपातको प्रयोग हुने हुँदा बाहिरी सामग्री किन्नका लागि थप खर्च लाग्दैन । गोठेमलको प्रयोगबाट माटोको बनोटमा सुधार ल्याउने मात्र नभएर माटोको पानी धारण शक्तिसमेत बढ्छ । यो मलको प्रयोगपछि माटोमा रहने सूक्ष्म जीवको सङ्ख्या र सक्रियतामा समेत वृद्धि हुन्छ ।

रासायनिक मलको प्रयोगले केवल एक वा दुई खाद्य तत्त्व छोटो समयका लागि परिपूर्ति गर्छ । जबकि एक बिरुवाको वृत्तिविकासका लागि करिब १६ विभिन्न खाद्य तत्त्व आवश्यकता पर्ने भएकाले रासायनिक मलको सट्टामा गोठेमलकै प्रयोग बढाउन आवश्यक रहेको कृषि विशेषज्ञहरू बताउँछन् । ■

बद्रीप्रसाद घिमिरे

पहिलो पत्रिका कहिले प्रकाशित भयो ?

इस्वी संवत्को १६ औँ शताब्दीमा जर्मनीको अन्तर्राष्ट्रिय समूह Fuggers ले समाचारपत्र सुरु गरेको थियो। यसको मुख्य उद्देश्य व्यापार प्रवर्धन भए पनि यसले समाचार सम्प्रेषणमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्यो। यसै गरी भेनिसमा पनि सरकारले Notizie Scritte नामको पत्रिका प्रकाशन सुरु गरेको थियो तर हामीले पढ्ने खालको समाचारपत्र भने पहिलो चोटि सन् १६६३ मा लन्डनमा प्रकाशित भयो। जसको नाम Intelligencer थियो। त्यतिबेला कागजलगायत अन्य प्राविधिक कारणले गर्दा हप्तामा एकचोटि मात्रै पत्रिका छापिन्थ्यो। यसै गरी अमेरिकामा सन् १६९० मा Public Occurances नामको पत्रिका सुरु भयो तर त्यो लामो समय टिकेन। त्यसैले अर्को पत्रिका Pennsylvania Gazette आयो सन् १७२९ मा।

Relation
Aller Fürnem

किन मान्छेपिच्छे औँठाछाप फरक फरक हुन्छ ?

सुन्दा अचम्म लाग्न सक्छ, जुम्ल्याहा सन्तान या उस्तै देखिने मान्छेमा पनि एकै औँठाछाप पाइन्न। यही तथ्य नै रहस्य पत्ता लगाउन अपराध अनुसन्धान गर्न र चोर पक्रिनमा उपयोगीसिद्ध भएको छ। मानिसको छालामा दुई तह हुन्छ। भित्री तह बाक्लो हुन्छ, जसलाई कोरियम भनिन्छ भने बाहिरी तहलाई एपिडेर्मिस भनिन्छ, जुन पातलो हुन्छ। चिसो रगत हुने प्राणीका छालाका यी दुई तह एकापसमा टम्म मिलेका हुन्छन् र पर्वतका जस्ता स्वरूप देखिन्न तर मानिसमा भने पर्वत जस्तो स्वरूप हुने हुँदा त्यसले निश्चित आकारको प्याटर्न निर्माण गर्छ। जसले गर्दा मान्छेपिच्छे औँठाछाप फरक फरक हन्छ। औँठाछापको वर्गीकरण गर्ने पद्धतिको विकास एड्वार्ड हेनरीले गरेका थिए। आज पनि यही पद्धति अपनाइन्छ।

एसियाली खेलकुद कहिले र कहाँ सुरु भयो ?

एसियाली खेलकुद सुरु गर्ने श्रेय भारतीय प्रोफेसर गुरुदत्त सोन्धीलाई जान्छ। पहिलो एसियाली खेलकुद सन् १९५१ मार्च ४ देखि मार्च ११ सम्म नयाँ दिल्लीमा सञ्चालन भयो। यसमा १० देशले भाग लिएका थिए। यसको १९ औँ संस्करण चीनको होङजाउमा सन् २०२३ मा सम्पन्न भयो।

डाक्टरले किन बिरामीको नाडी छाम्छ ?

मानिसको मुटु हरदम चलिरहन्छ। मुटुको प्रत्येक धड्कनसँगै धमनी हुँदै शरीरमा रक्तसञ्चार हुन्छ। मुटुको खुम्चिने र फुक्ने क्रियाले नै धमनीमा धड्कन पैदा गर्छ। डाक्टरले नाडी छामेर मुटुको धड्कन गन्न सक्छ। धड्कनले नाडीको दर निर्धारण गर्छ। मुटु कत्तिको धड्किँदै छ र कत्तिको बलियो छ भन्ने कुरा नाडीले नै बताउँछ। यदि नाडीको दर अनियमित छ भने शरीर र मुटु ठिक छैन भन्ने ठान्नु पर्छ। स्वस्थ मानिसको नाडी प्रतिमिनेट लगभग ७५ चोटि चल्छ। पाको व्यक्तिको भन्दा बच्चाको नाडीको चाल दर बढी हुन्छ। नवजात शिशुमा नाडीको चाल प्रतिमिनेट १४० सम्म हुन्छ भने वृद्धमा लगभग ६० हुन्छ।

रुखको उमेर कसरी पत्ता लगाउने ?

रुख जति जति बूढो हुँदै गयो उति उति यसको बोक्राभित्रको गिँड मोटो हुँदै जान्छ। त्यसै गरी गर्मी ठाउँको रुखभन्दा जाडो ठाउँको रुख कडा हुन्छ। यसले गर्दा रुखको भित्रपट्टि रिङ अर्थात् चक्र जस्तो संरचना बन्दछ। यी रिङ खैरो या घिउ रङका हुन्छन्। यसको बीचको भागलाई पिठ भनिन्छ। गिँडमा रहेको रिङ गनेर रुखको वास्तविक उमेर पत्ता लगाइन्छ। ■

आकाश किन नीलो देखिएको ?

वास्तवमा आकाश भनेकै पृथ्वी वरिपरि हावाको ढकनी हो। सूर्यको प्रकाशबाटै आकाशले रङ प्राप्त गर्छ। पृथ्वीको वायुमण्डलबाहिर हावा र अन्तरिक्षको कुनै रङ हुँदैन तर सूर्यको प्रकाशमा सात वटा रङ हुन्छन्। जब सूर्यको प्रकाश हावा हुँदै छिर्छ ती रङ छरिन्छन्। नीलो रङ बढी छरिन्छ। उक्त नीलो रङ हाम्रो आँखामा परावर्तित हुन जान्छ र हामी आकाश नीलो देख्छौँ।

प्राचीन रेशम मार्ग

■ रतन भण्डारी

दक्षिण एसियाका नेपाल, भारत र पाकिस्तान पनि प्राचीन रेशम मार्गको सञ्जाल अन्तर्गत नै पर्दथे। यो मार्ग उल्लिखित मुलुकहरू हुँदै युरोपसम्म पुग्दथ्यो।

रेशम मार्ग (सिल्क रोड) को इतिहास प्राचीन चीनसँग जोडिएको छ। रेशम मार्गले चीनलाई युरोपसँग जोडेर व्यापारिक, सांस्कृतिक र सामाजिक आदानप्रदानमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको थियो। रेशम मार्ग, चीन र युरोपबीचको व्यापारिक मार्ग त थियो नै साथसाथै यसले एसिया, अफ्रिका र युरोपका विभिन्न सभ्यतालाई एकापसमा जोड्ने पुलको काम पनि गऱ्यो। १५ सय वर्षभन्दा बढी समयसम्म, रेशम मार्गको नामले चिनिने मार्गहरूको सञ्जालले विभिन्न संस्कृतिबीच वस्तु र विचारको आदानप्रदानमा योगदान पुऱ्याएको थियो।

पृष्ठभूमि

प्राचीन रेशम मार्ग चीनको हान वंश (इपू २०६–इसं २२०) को शासनकालदेखि अस्तित्वमा आएको थियो। तत्कालीन चीनले आफ्नो उत्पादन रेशमलाई पश्चिमी देशमा निर्यात गर्न थालेपछि यो मार्गको महत्त्व अझ बढ्न गयो।

रेशम उत्पादन कार्य चीनले लामो समयसम्म गोप्य राखेको थियो। बाह्य विश्वलाई रेशमबारे थाहा नहुँदा चीनले त्यसको उत्पादनमा वृद्धि गर्दै पश्चिमी देशहरू (युरोपमा) मा निर्यात गर्दै आयो। त्यति बेला युरोपमा रेशम निकै लोकप्रिय थियो।

युरोपेली बजारमा रेशमको माग निकै थियो तर युरोपलाई रेशम उत्पादन प्रक्रिया थाहा थिएन। त्यसैले चीनले आफूकहाँ उत्पादन हुने रेशम एकलौटी रूपमा युरोपमा निर्यात गरेर अर्थतन्त्र सुदृढ गरेको थियो। स्वदेशमा उत्पादित

रेशम युरोपसम्म पुऱ्याएर आयआर्जन गर्न चीनले रेशम मार्ग विकास गरेको भन्न सकिन्छ।

प्राचीन रेशम मार्ग अन्तर्गत वर्तमान मध्य एसियाली देशहरू अफगानिस्तान, कजाकिस्तान, किर्गिस्तान, ताजिकिस्तान, तुर्कमेनिस्तान र उज्बेकिस्तान व्यापारिक सञ्जालमा जोडिएका थिए। दक्षिण एसियाका नेपाल, भारत र पाकिस्तान पनि प्राचीन रेशम मार्गको सञ्जाल अन्तर्गत नै पर्दथे। यो मार्ग उल्लिखित मुलुकहरू हुँदै युरोपसम्म पुग्दथ्यो। रेशम मार्गको लम्बाइ चीनदेखि युरोपसम्म साढे छ हजार किलोमिटरभन्दा बढी थियो।

प्राचीन रेशम मार्गले मध्य एसिया, पूर्वमा चीन र पश्चिममा युरोपका बजारलाई जोड्दै आर्थिक प्रगतिका साथै सांस्कृतिक र धार्मिक परम्पराहरूको अन्तरमिश्रणमा अहम् भूमिका निर्वाह गरेको भन्न सकिन्छ। साथसाथै यो मार्ग प्रारम्भिक विश्वव्यापीकरणको प्रस्थान विन्दु थियो।

संरचना

रेशम मार्ग कुनै वास्तविक सडक वा एकल मार्ग भने थिएन। यो शब्दले युरोपेली र चिनियाँ व्यापारीले १५ सय वर्षभन्दा बढी समयसम्म प्रयोग गरेको मार्गको सञ्जाललाई जनाउँछ। जो हान वंशले १३० इसापूर्वमा

रेशम मार्गको व्यापारिक महत्त्वका साथै ऐतिहासिक महत्त्व पनि उत्तिकै छ। यस मार्गले व्यापारका साथै अन्तर्राष्ट्रिय कूटनीति र शान्ति स्थापनामा पनि ठूलो योगदान पुऱ्याएको थियो।

व्यापार सुरु गरेको समयदेखि सन् १४५३ सम्म (ओट्टोमन साम्राज्यले पश्चिमसँगको व्यापार बन्द गऱ्यो) को समयावधिलाई मानिन्छ।

जर्मन भूगोलविद् र यात्री फर्डिनान्ड भोन रिकथोफेनले पहिलो पटक सन् १८७७ मा रेशम मार्ग शब्द प्रयोग गरेर युरोप र पूर्वी एसियाबीचको सामान आयात निर्यातका क्रममा प्रयोगमा आएका व्यापारिक मार्गलाई वर्णन गरेका थिए। यो शब्दलाई विभिन्न संस्कृतिबीचको सामान र विचारको आदानप्रदानका रूपमा पनि प्रयोग गर्ने गरिन्छ। व्यापारिक सञ्जाललाई भने रेशम मार्ग नै भन्ने गरिएको छ। यस मार्ग अन्तर्गत उत्तरी रेशम मार्ग, दक्षिणी रेशम मार्ग र समुद्री रेशम मार्ग पर्दथे।

रेशम मार्ग अन्तर्गत विश्वका केही कठिन भूभाग जस्तै गोबी मरुभूमि र पामिर पठार पार गर्नु पर्थ्यो। यस मार्गले उत्तरमा गोबी मरुभूमि र तक्लामकान मरुभूमि पार गरेर चीनलाई मध्य एसियासँग जोड्थ्यो। दक्षिणी मार्ग तिब्बत, नेपाल र भारत हुँदै इरान र युरोपसम्म पुग्थ्यो। यो मार्ग नेपालको सिरानी अर्थात् हिमालयपारिबाट गुज्रन्थ्यो। नेपालको ताप्लेजुङको ओलाङचुङगोला, सङ्खुवासभाको किमाथाङ्का, सिन्धुपाल्चोकको कोदारी, रसुवाको केरुङ, मुस्ताङको कोराला, हुम्लाको हिल्सा, बझाङको उरै, दार्चुलाको लिपुलेक हुँदै जाने शाखा मार्गले रेशम मार्गलाई दक्षिण एसिया जोड्दथ्यो।

त्यसै गरी समुद्री रेशम मार्ग चीनको दक्षिणी बन्दरगाहबाट सुरु भएर हिन्द महासागर पार गर्दै अफ्रिका र युरोपका विभिन्न बन्दरगाहमा पुग्थ्यो।

तत्कालीन विश्व अहिलेको जस्तो राजनीतिक सीमारेखाको बन्धनमा थिएन। त्यसैले ती मार्ग कुनै

पोलोका बुवा र काकाले व्यापारको सिलसिलामा मध्यपूर्व र एसियामा यात्रा गरेका थिए । पछि मार्को पोलोले १७ वर्षको उमेरमा आफ्ना पितासँग चीन (तत्कालीन काथे) को यात्रा गरे ।

देशको सरकारबाट संरक्षण, संवर्धन पनि हुँदैनथे । ती मार्गको अवस्था राम्रो हुँदैनथ्यो । यात्राका क्रममा सामान लुटिने, प्राकृतिक प्रकोप सामना गर्नुपर्ने जोखिम रहन्थ्यो । यात्री तथा व्यापारीको सुरक्षा पनि उत्तिकै चुनौतीपूर्ण हुन्थ्यो । बास बस्ने ठाउँको अभाव पनि रहन्थ्यो । व्यापारी र यात्री आफ्नो सुरक्षाका लागि उँट, घोडा आदि प्रयोग गर्थे ।

व्यापारिक वस्तु

रेशम मार्गमा व्यापार हुने प्रमुख वस्तु रेशम नै भए पनि अन्य बहुमूल्य वस्तु पनि यस मार्गबाट व्यापार गरिन्थ्यो । यस मार्ग अन्तर्गत चीनमा उत्पादित बहुमूल्य रेशम, मसला, जेड, कागज, बारुद, पोर्सिलिनलगायतका तयारी वस्तु युरोपेली बजारमा निर्यात गरिन्थे । युरोपबाट चीनले घोडा, ऊन, सुन, चाँदी, धातुजन्य वस्तु, अन्य बहुमूल्य धातु, सिसाका उत्पादन आदि आयात गर्थ्यो ।

धार्मिक–सांस्कृतिक आदानप्रदान

इतिहासमा रेशम मार्गको महत्त्वलाई मूल्याङ्कन गर्न गाह्रो छ किनभने रेशम मार्गले पूर्व र पश्चिमबीच आर्थिक, सामाजिक, धार्मिक, सांस्कृतिक गतिविधि जोड्न मात्रै सहयोग गरेको थिएन यस अन्तर्गत विभिन्न रोग पनि एकअर्को स्थानमा सरेका थिए। तथापि यस मार्ग अन्तर्गत पर्ने कतिपय शहर पछि बहुसांस्कृतिक शहरमा परिणत हुन पुगे ।

सूचना आदानप्रदानका नयाँ प्रविधिको आविष्कार भए । युरोपबाट चीनमा भित्र्याइएका घोडाका कारण मङ्गोल साम्राज्यको शक्ति वृद्धिमा मद्दत पुग्न गयो । चीनबाट युरोप पुगेको बारुदले युरोपमा युद्धको स्वरूपलाई नै परिवर्तन गर्‍यो । पूर्व–पश्चिमका खानाका परिकारसमेत एकअर्को देशमा पुगे । वर्तमान इटालीको लोकप्रिय खाना स्पागेटी (नुडल्स) चीनबाटै भित्रिएको थियो ।

रेशम मार्गको व्यापारिक महत्त्वका साथै ऐतिहासिक महत्त्व पनि उत्तिकै छ । यस मार्गले व्यापारका साथै अन्तर्राष्ट्रिय कूटनीति र शान्ति स्थापनामा पनि ठूलो योगदान पुर्‍याएको थियो । विभिन्न देश र सभ्यताबीचको आर्थिक तथा सांस्कृतिक सम्बन्धलाई सुदृढ बनाउन रेशम मार्गले भूमिका खेल्यो । यस मार्गको सञ्जालमा जोडिएका मुलुकले एकआपसमा जोडिएर अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धलाई बलियो बनाएका थिए ।

मार्को पोलोको चीन यात्रा

रेशम मार्गका प्रसिद्ध यात्रीमध्ये इटालीका व्यापारी एवं अन्वेषक मार्को पोलो (सन् १२५४–१३२४) एक थिए। पोलोले १३ औँ शताब्दीमा गरेको चीनको भ्रमणपछि त्यो युरोपेलीका लागि एसियाको विस्तृत विवरण प्रदान गर्ने प्रारम्भिक माध्यम बनेको थियो ।

सन् १२५४ तिर भेनिसको व्यापारिक परिवारमा जन्मेका पोलोका पिता निकोलो पोलो र काका माफेओ व्यापारी र अन्वेषक थिए। सोही कारण पोलोमा सानैदेखि व्यापार र अन्वेषणमा गहिरो प्रभाव परेको थियो। पोलोका बुवा र काकाले व्यापारको सिलसिलामा मध्यपूर्व र एसियामा यात्रा गरेका थिए। पछि मार्को पोलोले १७ वर्षको उमेरमा आफ्ना पितासँग चीन (तत्कालीन काथे) को यात्रा गरे । तीन वर्ष लामो यात्रापछि सन् १२७५ मा कुब्ला खानको दरबारमा उनी पुगेका थिए ।

मार्को पोलो पछि कुब्ला खानको दरबारमा बसे । उनले एसियाका अन्य भूभागको भ्रमणसमेत गरेका थिए। जुन भूभागमा त्यतिबेलासम्म कुनै युरोपेली पुगेका थिएनन्। चीन बसाइँबाट इटाली फर्केपछि मार्को पोलोले आफ्नो यात्रा वर्णनसहित 'इल मेलोन' अर्थात् 'द ट्राभल्स अफ मार्को पोलो' नामक पुस्तक लेखेका थिए।

आधुनिक पुनर्जीवन

२१ औँ शताब्दीमा चीनले पुनः रेशम मार्ग पुनर्जीवनको प्रयास गरिरहेको छ। 'बेल्ट एन्ड रोड इनिसिएटिभ' (बिआरआई) नामक परियोजनामार्फत चीनले प्राचीन रेशम मार्गलाई आधुनिक युगमा पुनर्जीवित गर्ने कोसिस गरेको छ । यो परियोजनाले भौतिक, आर्थिक, र सांस्कृतिक आदानप्रदानको माध्यमलाई पुनर्स्थापित गर्दै विभिन्न देशबीचको सहयोगलाई प्रवाह गराउने उद्देश्य राखेको छ ।

चीनका राष्ट्रपति सी जिनपिङले सन् २०१३ मा कजाकिस्तान भ्रमणका क्रममा पहिलो पटक बेल्ट एन्ड रोड इनिसिएटिभ अवधारणा अघि सारेका थिए। नयाँ रेशम मार्ग स्थल र जल मार्ग गरी दुई भागमा विभाजित छ। यी दुई मार्गलाई सुरुमा 'वन बेल्ट, वन रोडको पहल' भनिए पनि पछि बेल्ट एन्ड रोड इनिसिएटिभ नाम दिइएको छ ।

राष्ट्रपति सीले सन् २०१३ मा इन्डोनेसियामा आयोजित एसोसिएसन अफ साउथ इस्ट एसियन नेसन्स (आसियान) को शिखर सम्मेलनमा २१ औँ शताब्दीको समुद्री रेशम मार्गको अवधारणा अघि सारे ।

जस अन्तर्गत समुद्री व्यापारमा यातायात विस्तार, दक्षिणपूर्व एसियादेखि पूर्वी अफ्रिका र युरोपका केही भागसम्म हिन्द महासागरीय क्षेत्रमा समुद्री बन्दरगाह निर्माण गरिने भनियो ।

बिआरआई अन्तर्गत मध्य एसियामा अवस्थित पूर्वी सोभियत गणराज्य हुँदै युरोपसम्म पुग्ने तथा दक्षिणतर्फ पाकिस्तान, भारत र बाँकी दक्षिणपूर्वी एसियासम्म रेल मार्ग, ऊर्जा पाइपलाइन, सडक मार्गको सञ्जालमा जोड्ने योजना छ। ▪

मृतकलाई भूमि जोगाउने कुलुङ

■ विवश कुलुङ

नेपालमा आफ्नै पहिचान र संरक्षणका लागि अघि बढिरहेको जाति हो कुलुङ। २०७८ सालको जनगणना अनुसार कुलुङ जातिको जनसङ्ख्या ३३ हजार ३८८ छ भने कुलुङ भाषा बोल्नेको सङ्ख्या ४० हजार ४७९ जना रहेको छ।

सङ्ख्यात्मक रूपमा थोरै र बसाइका हिसाबले पनि थोरै जिल्लामा बसोबास गर्ने कुलुङ जातिको संस्कार र संस्कृतिका बारेमा खासै अभिलेख छैन, अध्ययन पनि भएको छैन। भाषाका बारेमा केही विश्वविद्यालय र केही अनुसन्धानकर्ताले लेखेका बाहेक संस्कार र संस्कृतिका बारेमा कतै लेखिएको देखिँदैन तर कुलुङ जातिको उद्गम थलो सोलुखुम्बुमा छ। जुन क्षेत्रलाई समेटेर बनाइएको स्थानीय तहको नाम महाकुलुङ गाउँपालिका रहेको छ।

मृतकलाई अति माया गर्ने जाति

कुलुङ जातिमा मृतकलाई धेरै माया गरिन्छ। कुलुङ संस्कार अनुसार मृत्यु संस्कार पनि दुई प्रकारको हुन्छ। अकालमा मरेकालाई कुलुङ भाषामा हिल्सी भनिन्छ। लडेर, सुत्केरी अवस्था, दुर्घटनामा परेर वा आत्महत्या आदिले भएको मृत्युलाई अकाल मृत्यु मानिन्छ। हिल्सीको अर्थ मन्साउन जटिल हुने तथा भूतप्रेत हुने मान्यता छ। त्यसैले अकालमा मरेकालाई चाहिँ माया गरिँदैन। अकालमा मरेकालाई जङ्गल वा खोलामा लगेर गाड्ने चलन छ।

कालगतिले हुने मृत्युलाई नसी भनिन्छ। नसीभित्र बिरामी भएर उपचार गर्दागर्दै ज्यान गुमाएका, उमेर पुगेर मरेका आदि पर्छन्। कालगतिले ज्यान गुमाएकालाई माया गरेर घरकै करेसाबारीमा गाडिन्छ। त्यति मात्र होइन् मृतकको नाममा चार पुस्ता चेलीको नाममा चिहानको वरिपरि आठ वटा ध्वजा फहराइन्छ। त्यसलाई साङ भनिन्छ।

शवलाई संस्कार अनुसार गाडिन्छ। करेसामा गाडेर मात्र हुँदैन, एक चन्द्रचक्र अर्थात् २८ दिन हरेक सूर्योदय र सूर्यास्तमा आठ पटक गन्ती गरेर भात र आठ टुक्रा मासु चढाइरहनु पर्छ। त्यसैले आठलाई कुलुङ जातिमा अशुभ अङ्क मानिन्छ। साथै माथि भने अनुसार जुन चेलीको नाम लिएर ध्वजा फहराइन्छ त्यस चेलीले एक पटक मृतकको घरमा आउनै पर्छ। मृतक परिवारलाई भेट्ने र मृतकलाई दुई पटक घरकाले गरेझैँ मासु र भात उनले चढाउनु पर्छ। जो उनले आफ्नै घरबाट ल्याउनु पर्दछ।

एक चन्द्र चक्र पूरा भएपछि मात्र अन्तिम संस्कार गरिन्छ। त्यसलाई सिलुम भनिन्छ। सिलुममा सबै मलामी चोख्याउने र साङ काट्ने गरिन्छ भने साङमा नाम लिइएका सबै चेलीको शिर उठाउने गरिन्छ। अन्तिम संस्कार सकिएपछि पनि मृतकको सम्मान सकिँदैन।

अभागी मृत्यु

कालगतिले नै ज्यान गुमाएको छ तर यस्तोमा पनि कुनै मृत्युलाई अभागी मृत्यु भनिन्छ। त्यो भनेको व्यक्तिको प्रवृत्ति र उसको स्तरले निर्धारण गर्ने होइन, समयले निर्धारण गर्छ। जेठ अन्तिमदेखि असोज पहिलो हप्तासम्म हुने कालगतिको मृत्युलाई पनि अभागी मृत्यु मानिन्छ। यस अवधिमा कामकाज बढी हुने भएर होला।

कुलुङ जातिभित्र एउटा उखान चर्चित छ, 'इपा इमा सिसो लिकलेइसम्म सिबोआ देपाम्ना काम मम छुवे।' यसमा इपा भनेको बुवा, इमा भनेको आमा, सिसो भनेको मरे पनि, लिकलेइसम्म भनेको चार दिनसम्म, सिबोआ देपाम्ना भनेको स्याल्लाले छोपेर र काम मम छुवे भनेको काम गर्नु पर्छ भन्ने अर्थ लाग्छ।

कामको सिजनमा आफ्नै आमाबुवाको मृत्यु भए पनि मृत्यु संस्कार गर्न छोडेर काममा जोतिनु पर्छ भन्ने मान्यता प्रचलित छ। त्यसैले त्यसबेलाको मृत्युलाई अभागी मानिन्छ तर त्यो उखानमा नै सीमित छ। मृत्यु भइहालेमा उखानमा भने जस्तो चलन अहिले छैन।

तोस

बर्सातको समयमा कुलुङ जातिमा धेरै कुरा बार्नु पर्छ। त्यो ठ्याक्कै महिनाले नै निर्धारण त गर्दैन तर जेठबाटै सुरु हुन्छ किनभने संस्कार बन्देज गर्नका लागि तोस पूजा गरिन्छ। त्यसपछि धेरै कुरा बारिन्छ। कुलुङ जातिले वर्षमा तीन पटक तोस पूजा गर्छन्। जेठमा गरिने तोसलाई यनाम तोस, असोजमा गरिनेलाई थो तोस र फागुनमा गरिने तोसलाई जी तोस भन्ने गरिन्छ। यी तोसमध्ये जी तोसमा अनिकाल नलागेर सहकाल लागोस्, अन्नपात तथा बालीनाली सप्रियोस् भनेर भूमि पुज्ने गरिन्छ।

जेठ र असोजमा गरिने तोसले भने संस्कार बन्द गर्ने तथा खुलाउने काम गर्छ। जेठको अन्तिम हप्ता गरिने तोसले संस्कार बन्द गर्छ भने असोजमा गरिने तोसले संस्कार खुलाउने काम।

त्यसैले कुलुङ जातिभित्र असार, साउन र भदौ महिना बन्देज महिनाका रूपमा चिनिन्छ।

त्यसैले जेठको तोसपछि मरेकाहरू धर्मात्मा होइनन् भन्ने मानसिकता हुन्छ। जेठको तोसपछि मृतकको दाहसंस्कार हुँदा सामान्य तरिकाले गाड्ने गरिन्छ। एक चन्द्र चक्र अर्थात् २८ दिनसम्म चिहान पाल्ने काम गरिँदैन। अन्तिम संस्कार त गरिन्छ तर हिउँद लागेर गरिन्छ। वर्षमा काम धेरै गर्नुपर्ने भएकाले माया गरेर दैनिक पाल्ने भनेर चिहानमा मासुभात चढाउने गरिँदैन। केही नगरे पनि गाड्न चाहिँ करेसाबारीमै गाडिन्छ।

त्यस्तै जेठको तोसदेखि असोज पहिलो हप्तासम्म विवाह गरिँदैन। कुनै विवाह गर्नैपर्ने परिस्थिति आइलागेमा सामान्य साइनो फेरेर बेहुली भित्र्याउने गरिन्छ। जब असोजको तोस हुन्छ तब साइत हेरेर कुलुङले धुमधामका साथ विवाह संस्कार गर्छन्। त्यति मात्र नभई वर्षाको समयमा कुलुङ जातिले खानसमेत बार्नुपर्छ। किनिमा, भटमास, पिँडालु र कर्कलो खान पाइँदैन। साथै ढ्याङ्ग्रो, बाँसुरी, हर्गेल र शङ्ख बजाउनु हुँदैन, कचुर खन्नु हुँदैन। केसम्म हुन्छ भने अकालमा कसैको मृत्यु भएमा अनिवार्य रूपमा धामीझाँक्री बोलाउनु पर्छ। उक्त कार्यमा कचुर (एक प्रकारको जङ्गली वनस्पति) अनिवार्य हुन्छ तर वर्षामा त्यसरी गरिने बाध्यात्मक कार्यमा कचुरको सट्टा अदुवा प्रयोग गर्ने गरिन्छ।

वर्षाभरको बन्देजको अन्त्य असोज पहिलो हप्ता हुने तोसले खुला गर्दछ । जब असोज लाग्छ तब गाउँटोलमा एक किसिमको उल्लास छाउँछ । भदौ अन्तिम हप्तातिरैबाट अब तोस हुने भो भनेर चर्चा सुरु हुन्छ ।

त्यति मात्र होइन अरू कुरा पनि बन्देज छ । जस्तै वर्षामा मार्चा, घरपालुवा जनावर र घर लिप्ने माटो बोक्न प्रतिबन्ध लाग्छ । यसरी हेर्दा जेठको तोसपछि कुलुङ जातिमा स्वतन्त्रता छैन । यो आफ्नै संस्कारले बनाएको बन्देज हो । यो अझै पनि कायम छ ।

वर्षाभरको बन्देजको अन्त्य असोज पहिलो हप्ता हुने तोसले खुला गर्दछ । जब असोज लाग्छ तब गाउँटोलमा एक किसिमको उल्लास छाउँछ । भदौ अन्तिम हप्तातिरैबाट अब तोस हुने भो भनेर चर्चा सुरु हुन्छ । असोजको पहिलो हप्ता नै तोस गर्ने गरिन्छ । किनभने वर्षाको बन्देजलाई सकेसम्म छोट्याउन भन्दै छिटै तोस गरिन्छ । उक्त तोसलाई नै थो तोस भनिन्छ ।

तोस गर्दा सबै मृतात्मालाई पुजारीले बोलाउने गर्छन् । त्यसैले मृत्यु भएका घरबाट एक चोक्टा मासु लैजानुपर्छ । जसलाई छप्छौ भनिन्छ ।

त्यस्तै शङ्ख, हर्गेल र बाँसुरी बजाउने, कचुर काट्ने र बोक्ने बाटो खुल्छ । माटो र घरपालुवा जनावर बोक्न पाइन्छ । बन्देज गरिएका सबै खाना खान पाइन्छ । त्यसैले जब असोजको थो तोस हुन्छ तब कुलुङ जातिभित्र स्वतन्त्रता मिल्छ । गरिँदै आएका सबै संस्कार गर्न पाइन्छ । सबै खानेकुरा खान मिल्छ । त्यसैले तोस कुलुङ जातिको भूमि पूजा मात्र होइन कुलुङ जातिलाई संस्कारभित्र बाँध्ने र खुला गर्ने काम पनि तोसले गर्दछ ।

किराँत कुलुङ समुदायमा मृत्युपश्चात् आफ्नै करेसाबारीमा शवलाई समाधिस्थ गर्ने चलनलाई सामान्य मानिन्छ । आफ्नो मान्छेलाई मृत्युपछि माया दिइन्छ । जसका कारण प्रत्येक घरनजिक चिहान छ । यो एउटा टोलको कथा होइन, पूरै कुलुङ समुदायका गाउँबस्तीको हो । परापूर्वकालदेखि नै मृतकलाई घरछेउमा गाड्ने चलन चलिआएको छ । आफ्नै निजी जमिनमा दाहसंस्कार गर्ने परम्पराका कारण कुलुङ समुदायको बसोबास रहेका गाउँमा एकान्तमा लगेर दाहसंस्कार गर्ने चलन छैन ।

अर्को कुरा मनोविज्ञानको पनि हो । बुढाबुढीहरू उमेर बढ्दै गएपछि घरबाहिर जान चाहँदैनन् । त्यसैले धेरैजसोले वृद्धावस्थामा अस्पताल नलैजानु भनेर छोराछोरीलाई भन्छन् । बुढाबुढीहरू जटिल रोगले च्यापेपछि आफ्नो मृत्यु आफ्नै भूमिमा होस् भन्ने चाहन्छन् । गरिन्जेल गरियो मरेर जाँदा केही लैजान नपाए पनि आफ्नै निजी जग्गा थिच्न पाउँ भनेर अस्पताल गएकाहरूले पनि मलाई घरै फर्काएर गाड्नु भनेर अन्तिम इच्छा जाहेर गर्ने गरेका हुन्छन् ।

त्यसैले कुलुङ जातिमा जग्गाविहीन मान्छे पाउन गाह्रो छ । गाउँमा कोही अति खराब अवस्थामा पुगे पनि, ऋणमा डुबे पनि सानो करेसा जोगाइदिने चलन छ । जुन काम समाजले नै तय गर्ने हो । सबै चल अचल सम्पत्ति बेच्नु परे पनि मर्ने बेला गाड्ने ठाउँ चाहिन्छ भनेर एक टुक्रा जग्गा समाजले नै जोगाएर बेच्न दिँदैन । ■

हास्यव्यङ्ग्यको पर्व गाईजात्रा

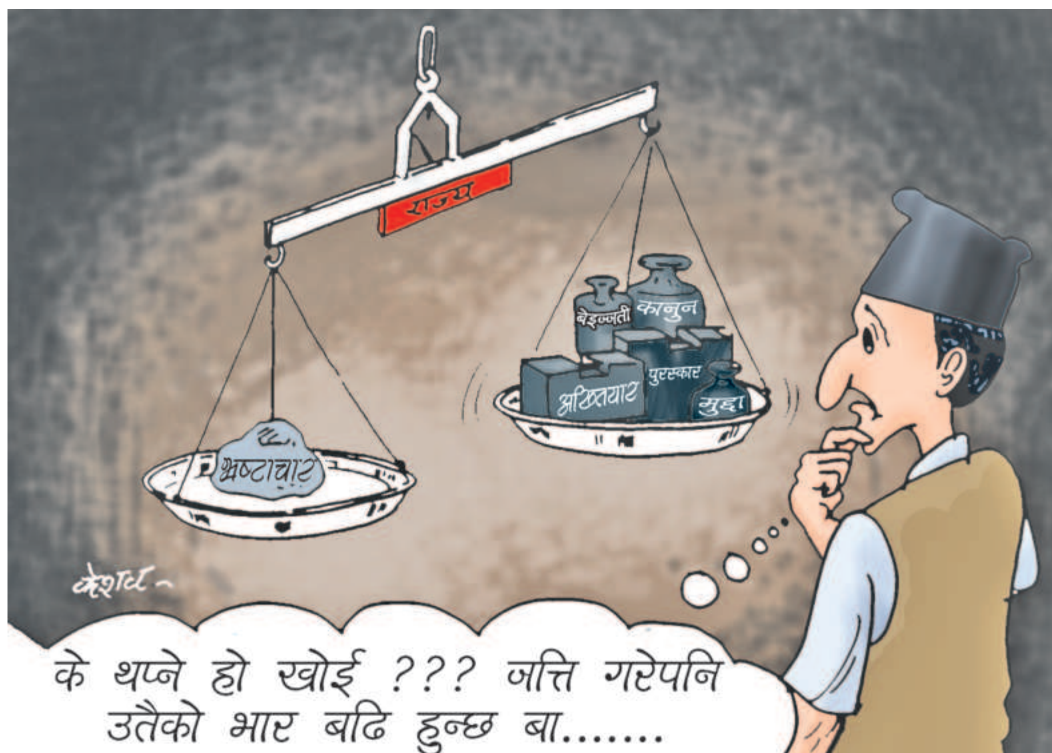
हँसाउने र व्यङ्ग्य गर्ने 'पर्व' गाईजात्रा। कार्टुनको पनि यही धर्म भएकाले दुवै एकअर्काका परिपूरक हुन्। यसका अतिरिक्त प्रहसन र व्यङ्ग्य साहित्यले पनि गाईजात्रालाई रोमाञ्चक र स्मरणीय बनाउँछन्। गाईजात्राको अवसरमा हास्य र प्रहसनको एक सटिक माध्यम बन्ने गरेको छ कार्टुन प्रस्तुति। एउटा कार्टुनले कैयौँ चोटिला शब्द बयान गर्न सक्ने भएर पनि होला गाईजात्राको अवसरमा यो जोडिएको। गाईजात्रामा हास्यकृति र प्रहसन कहिलेदेखि अभिन्न अङ्ग बन्न पुगे, यो बेग्लै अनुसन्धानको विषय होला तर वर्तमानको सत्य के हो भने गाईजात्रासँगै हास्य/व्यङ्ग्य वा प्रहसन आउनै पर्छ।

यसमा अर्को सत्य के पनि छ भने गाईजात्रासँगै अचेल पनि हास्यकृति र प्रहसन त आउँछ तर ३०-४० वर्षपहिलेको दाँजोमा कार्टुन विधा कमजोर र लुप्तप्रायः हुन थालेको देखिन्छ। समय र प्रविधिको विकासले गाईजात्रामा कार्टुनको प्रयोग, स्वरूप र प्रस्तुतिमा फरकपन आएको भन्न सकिन्छ।

गाईजात्राको प्रसङ्गमा अचेल कार्टुनको विषय पनि प्राज्ञिक बहस बन्न

■ केशवराज खनाल

समीक्षा वा समालोचना गर्नु परेमा भने अन्य सन्दर्भ स्रोत आवश्यकता पर्ला। सिधा भन्नु पर्दा कार्टुनले जनताको बोली बोल्छ र सधैं सत्ताको प्रतिपक्षमा रहन्छ।

वात्मायन (दुर्गा बराल) राष्ट्रपुकार ०३६ साल मंसीर २० गते

पुग्छ। गाईजात्रा र कार्टुन सँगसँगै हुर्किए सरी कुरा थपिँदै जान्छन्। वास्तविकता के हो भने गाईजात्राको अवसरमा संस्कृति र कलाको बेजोड मिश्रण रहन्छ। अभिव्यक्तिको तौरतरिका फरक हुन सक्छ तर यो अभिन्न भएको छ।

प्रवेश

गाईजात्रा, अर्थात् विकृति र विसङ्गतिका विषयमा सोझै वा घुमाएर चोटिलो प्रहार गर्न राज्यसत्ताले छुट दिएको समयावधि। केही कलाकार र हास्यव्यङ्ग्यकर्मी तथा साहित्य र सङ्गीत साधक अनि नाट्यकर्मीले मन खोलेर सदुपयोग गर्ने सान्दर्भिक समय भन्न सकिन्छ। राणा शासन, त्यसपछिको निर्दलीय पञ्चायती व्यवस्थामा जनताले अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताको प्रयोग गर्न पाउने सबैभन्दा उपयुक्त समय थियो गाईजात्रा। अन्य बेलामा भन्दा यस समयमा राज्यसत्ता केही उदार देखिने वा केही छुट पाएको अवसरलाई सम्पूर्ण ललितकलाकर्मी र कलाकार, साहित्यकारले राजनीतिक, सामाजिक, आर्थिकलगायतका क्षेत्रका विकृति, विसङ्गतिलाई शब्द, सङ्गीत, अभिनयद्वारा प्रहार गर्न उत्तम समय नै गाईजात्रा हुन्थ्यो।

कार्टुन

कार्टुनको इतिहास लेखिँदै आइएको छ तर जति पटक लेख्दा पनि उही 'राणा शासनको विरोधमा कलाकार चन्द्रमानसिंह मास्केले कार्टुन बनाएर जनतालाई सुसूचित गर्ने जमर्को गरेको।' २००७ सालअगाडि उनका कार्टुन, पर्चा, पोस्टरका रूपमा प्रकाशित भएका थिए। राणाकालमा चन्द्रमान सिंहलाई राजद्रोहको अभियोगमा सर्वस्वसहित जन्मकैदको सजाय सुनाइनुले आरम्भिककालदेखि नै कार्टुनिस्टले राज्यसत्तासँग जुध्नु परेको तितो सत्य इतिहासमा अङ्कित छ। नेपालमा पहिले प्रकाशित व्यङ्ग्यचित्रको चर्चा गर्दा गोवर्धनविक्रम शाहको नाम अगाडि आउँछ। २०१४ सालमा 'संयुक्त प्रयास' पत्रिकाको साउन अङ्कमा उनको व्यङ्ग्यचित्र प्रकाशित भएको थियो।

कार्टुनको भाषा विश्वव्यापी हुन्छ। किनकि यो चित्रका रूपमा आउँछ र चित्र जहाँको जो भए पनि बुझ्न सकिन्छ। पढेलेखेको होस वा अनपढ, चित्रले बुझाउने सबैलाई उस्तै हो। समीक्षा वा समालोचना गर्नु परेमा भने अन्य सन्दर्भ स्रोत आवश्यकता पर्ला। सिधा भन्नु पर्दा कार्टुनले जनताको बोली बोल्छ र सधैँ सत्ताको प्रतिपक्षमा रहन्छ।

राम्रै गर्छु भनेर सत्तामा पदासीनहरूलाई नराम्रो कार्य गर्ने छुट नागरिकले दिएका हुँदैनन्। यसर्थ नागरिकको आवाज हुन्छ कार्टुन। कार्टुनले समसामयिक, राजनीतिक, सामाजिक वा जुनसुकै विषयलाई समेटेर सन्देश दिन सक्छ।

राणाकाल वा पञ्चायती व्यवस्थामा हुने गरेका भ्रष्टाचार, अनियमितता, सत्तामोहका कार्य, गरिबी आदि जस्ता विषय कार्टुनका लागि आज पनि सान्दर्भिक

हुन सक्लान् भने राजनीतिक घटनाका विषयवस्तुमा भने प्रस्तुतिका दृष्टिबाट फरकपन आएको देखिन्छ। यसका अतिरिक्त प्रविधिगत र नीतिगत भ्रष्टाचार जस्ता विषयले पनि अचेल स्थान बढी नै पाउन थालेका छन्।

गाईजात्रा र कार्टुन

प्रश्न छ, कसले सुरु गऱ्यो ! गाईजात्रा परम्परा थालनीका बारेमा इतिहास बोलेको छ। मल्लकालका राजा प्रताप मल्लले आफ्नो छोराको मृत्युको शोकलाई बिर्सउिन सुरु गरेको भनिएको यस पर्वमा कालान्तरमा राज्यसत्तालाई नै व्यङ्ग्य गर्ने अर्को परम्परा जोडियो।

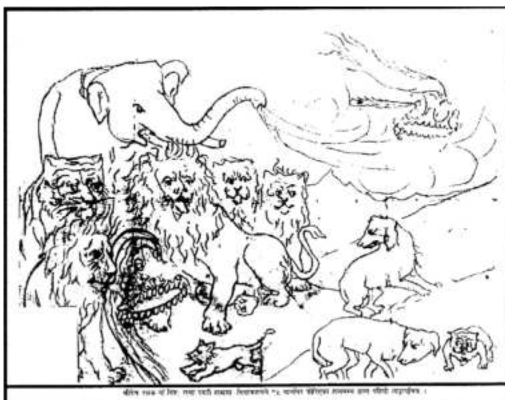

कार्टुन कलालाई मलजल गर्ने काम तत्कालीन समयमा आयोजना गरिने कार्टुन कला प्रदर्शनी/प्रतियोगिताले गरेको मान्नु पर्छ। २०३३ सालदेखि तत्कालीन नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठानले गाईजात्रा महोत्सवको आयोजना गर्थ्यो। सो कार्यक्रममा गाईजात्रे प्रहसन र कार्टुन प्रदर्शन गरिन्थ्यो।

भनिन्छ राजाले यो पर्व रानीलाई हँसाउन र अनेकौँ परिवार आफन्तजनको मृत्यु पीडामा रहेको देखाउन गाईजात्रा सुरु गरेका हुन्। "तिमी मात्र होइनौ, ल हेर त प्रजा आफ्ना दुःख भुलेर खुसी छन् भने तिमी त रानी हौ, तिमी पनि प्रसन्न रहन, हाँस्न सक्नु पर्छ।" गाईजात्रा सुरु गराइनुमा सायद यस्तै सोचाइ थियो होला।

तर कहिलेबाट कार्टुन गाईजात्रामा मिसियो ? यो ठ्याक्कै थाहा हुन सकेको छैन। जहिलेबाट पत्रकारितामा कला समावेश भयो त्यसबेलादेखि नै समसामयिक राजनीतिक, सामाजिक विसङ्गति र विकृतिप्रति कटाक्षका लागि गाईजात्रा पर्वमा कार्टुन विधि जोडिएको हुन सक्छ।

२०१४ सालमा संयुक्त प्रयास पत्रिकामा यो विधाले स्थान पाएको देखिन्छ। २०२२ सालतिर

चन्द्रमान सिंह मास्केद्वारा बनाइएको भनी ०५७ साल साउन ३२गतेको नेपाल समाचारपत्रमा प्रकाशित

रामकुमार पाँडेले मायालुलगायत अन्य पत्रिका प्रकाशन गरे। ती पत्रिकामा उनले कार्टुनलाई राम्रो स्थान दिएका थिए। अखबारको सन्दर्भमा संयुक्त प्रयास, नयाँ सन्देश, समीक्षा, नेपाली आवाज, साप्ताहिक मञ्च, मातृभूमि, राष्ट्र पुकार, आरती साप्ताहिक, संरक्षक साप्ताहिक, देशान्तर सुरुचि आदि पत्रपत्रिकाले महत्त्वका साथ कार्टुनलाई स्थान दिने गरेको देखिन्छ तर केही पत्रिकाले कार्टुनलाई नियमित भने बनाउन सकेका थिएनन्।

यो पर्वको अवसर पारेर २०४१ सालमा केही कलाकारले तत्कालीन राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठानसँग पौठेजोरी खेल्दै प्रतिष्ठानको कार्टुन प्रदर्शनीलाई बहिष्कार गर्ने आँट गरे। व्यङ्ग्य चित्रकारहरूले नै कार्टुनसङ्ग्रह 'भाँडभैलो' प्रकाशनमा ल्याए। युवा कलाकार समूहको सक्रियतामा प्रकाशित यो पत्रिकाको साथ पाएर नेपालमा अनेकौँ कलाकार 'कार्टुनिस्ट' बने। यसैको पथमा कामना, ठट्यौली, हातेमालो, मुस्कान, भद्रगोल, भताभुङ्गे, टुटुल्को जस्ता अनेकन् पत्रिकाले हास्यव्यङ्ग्य अङ्क प्रकाशन गरेका थिए।

कार्टुन कलालाई मलजल गर्ने काम तत्कालीन समयमा आयोजना गरिने कार्टुन कला प्रदर्शनी/प्रतियोगिताले गरेको मान्नु पर्छ। २०३३ सालदेखि तत्कालीन नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठानले गाईजात्रा महोत्सवको आयोजना गर्थ्यो। सो कार्यक्रममा गाईजात्रे प्रहसन र कार्टुन प्रदर्शन गरिन्थ्यो। कलाकारले सो प्रतियोगितामा आफ्ना सिर्जना उपलब्ध

गराउँथे र प्रदर्शनी प्रतिष्ठानकै लबी र ग्यालरीमा गरिन्थ्यो तर विडम्बना नै भन्नु पर्छ ती कार्टुन हामीसामु अहिले छैनन् । अभिलेखीकरणको अभावमा ती कलाकृति विलुप्त भइसके ।

पत्रकारिता र कार्टुन

थोर बहुत मात्रामा कार्टुन पत्रपत्रिकाको अंश बनिरहेको भए पनि २०३६ सालपछि पत्रपत्रिकाका साथै कार्टुनिस्टहरू पनि सङ्ख्यात्मक रूपमा बढ्दै गएका थिए। २०३६ सालको राजनीतिक घटनाक्रमले जनतालाई विविध किसिमले शिक्षित गर्ने दायित्व पत्रकारितामा आइपरेको परिप्रेक्ष्यमा कार्टुन विधाले अझ राम्रो भूमिका खेल्न सक्ने देखेकाले हुन सक्छ सम्पादकहरूले कार्टुनलाई व्यापक प्रयोग गर्न थाले ।

त्यस समयका कार्टुनमा राजनीति र सामाजिक विषयवस्तुलाई विशेष स्थान दिइन्थ्यो । अझ महँगी, भ्रष्टाचार जस्ता विषयले धेरै प्राथमिकता पाएको त्यस समयका कार्टुन हेर्दा स्पष्ट हुन्छ ।

तपाईंको शरीरमा बढ्ने कुरा घट्यो, नहुनुपर्ने कुरो बढ्या बढ्यै छ । क्यान्सरकै खतरा भो त !!!

पुरानो गाथा: नयाँ नेपालको कथा !

के गर्दै छौ बीरबल ? अकबर वीरबल- गधालाई धोएर घोडा बनाउदै छु सरकार

खोकना (मोहनश्याम महर्जन) समिक्षा ०३५ साल वैशाख ८ गते

आजको सन्दर्भमा कार्टुन

कहिले पत्रिकाको साजसज्जालाई अलि रोचक बनाउन कार्टुन प्रयोग गरियो भने कहिले जनतालाई जागरुक बनाउन पनि कार्टुन प्रयोगमा आयो। नेपालमा व्यङ्ग्यात्मक कार्टुनको प्रयोग मुख्य गरी जनतालाई समकालीन विकृति, विसङ्गतिबाट अवगत गराउनका लागि हुन्छ ।

विशेषतः जबबाट कार्टुनले पत्रिकामा स्थान पाउन थाल्यो पाठकका लागि यो विधा मसालेदार खुराकका रूपमा रह्यो। कार्टुनले व्यङ्ग्यसहित सचेतना जनाउने काम गरिने रहेकाले २०१४ सालदेखि आजसम्म पनि यो पत्रकारिताको अभिन्न अङ्ग बन्न सकेको छ। हेर्दैमा सजिलै बुझिने र रमाइलो पनि गराउने हुँदा पाठकको पहिलो रोजाइ बन्ने गरेको छ कार्टुन। यस कारण पत्रकारितामा पकेट कार्टुन, ग्याग कार्टुन वा सम्पादकीय कार्टुनका रूपमा कार्टुनले स्थान पाउने गरेको छ। अचेल रेडियो, टेलिभिजनमा पनि देखाइने वा पढिने विषय बनेको छ कार्टुन।

अहिले इन्टरनेट सुविधाका कारण जहाँको कुरा पनि आफ्नै ठाउँमा बसेर सजिलै जान्न, बुझ्न हेर्न सकिने भएको छ। कार्टुन विधा पनि यसबाट अछुतो रहेन। विगतमा सीमित साधनस्रोतका बीचमा पनि अग्रज कार्टुनिस्टले आफ्नो पन ल्याउन सकेका थिए। अचेल भने विदेशीको सिको गर्ने चलन अझ बढेको छ। यस कारण कतिपय कार्टुन नेपाली कलाकारले बनाएको हो वा विदेशीको हो ? छुट्याउन हम्मे हम्मे पर्छ। कार्टुनको रूपरेखाको कुनै सीमा हुँदैन भनिएला तर त्यसमा नेपालीपन छैन भने आत्मीयताको कमी महसुस भइहाल्छ। यस कारण कार्टुनिस्टहरूले यस सन्दर्भमा अझै मेहनत गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

क्यारेक्टर/क्यारिकेचरलाई नेपालीपन दिँदै प्रविधिको समुचित प्रयोगले कार्टुन विधालाई कहिल्यै पछि पर्न दिने छैन। हिजो कार्टुन बनाउन गाईजात्रा कुर्नु पर्थ्यो, अचेल हरेक दिन गाईजात्रा छ । आउनुहोस् गाईजात्रामा रमाऔँ। ■

सर्वज्ञ वाग्ले

अध्यक्ष : अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज

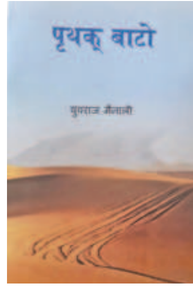
साहित्यकार एवं पत्रकार सर्वज्ञ वाग्ले भर्खरै सम्पन्न अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज (अनेसास) को अध्यक्ष पदमा निर्वाचित भएका छन् । तनहुँमा जन्मिएर कञ्चनपुर, पुनर्वासमा हुर्किएका वाग्ले सन् २००९ मा अमेरिकी डाइभरसिटी भिसा चिट्ठा (डिभी) परेदेखि अमेरिकालाई कर्मथलो बनाएर बस्दै आएका छन् । उता रहेबसे पनि नेपाली भाषा, साहित्य र संस्कृतिका क्षेत्रमा उनीबाट निरन्तर कार्य भइरहेको छ ।

अघिल्लो कार्यकालमा पनि उनी अनेसासको उपाध्यक्षको जिम्मेवारीमा थिए । बहुविधामा कलम चलाउँदै आएका वाग्लेका दुई व्यङ्ग्यकृति- जुवाघर र साँढे, दुई कथासङ्ग्रह- क्यासिनो र युधिष्ठिर, उपन्यास- पुनर्वास र कवितासङ्ग्रह 'नेतावन छोरा नेता' प्रकाशित छन् । उनी पुस्तकको महत्व दर्शाउँदै भन्छन्, "मानव समाज आज विकासको जुन चरमचुलीमा पुगेको छ, त्यसको आधारविन्दु चाहिँ पुस्तकीय ज्ञान नै हो । एक्काइसौं शताब्दीमा हिँडिरहेको विश्वमा नयाँ नयाँ प्रविधिको जुन किसिमले विकास भएको छ र यसलाई विज्ञानले गरेको चमत्कार भनिरहेका छौं, वास्तविकता चाहिँ अध्ययन, अनुसन्धान र पुस्तककै ज्ञानको उपलब्धि हो ।"

अमेरिकामा आफ्नो घरमा सानोतिनो पुस्तकालय नै खडा गरेका वाग्ले अध्ययन आफ्नो सोखको विषय भएको बताउँछन् । सानो छँदा बुवाआमा र छरछिमेकले भन्दै र सुन्दै आएको स्वस्थानी, महाभारत, गीता, पुराणका साथै पूजा, कीर्तन जस्ता धार्मिक अनुष्ठानले गर्दा सत्कर्म, सत्य वचन, आदर सम्मान, माया र आशीर्वादको पालन गर्न सिकाएको उनको भनाइ छ । कर्ण शाक्यको 'सोच' र शिव खेडाको 'यु क्यान विन' पुस्तकले निकै प्रभाव पारेको अनुभव सुनाउँछन् ।

मानव जीवनमा पुस्तकको महत्व केलाउँदै उनी भन्छन्, "पुस्तक नहुँदो हो त मानव सभ्यताको विकासको गति नै अघि बढ्ने थिएन होला । पुस्तक ज्ञानको भण्डार हो । पुस्तक उमेर समूह अनुसारका विद्यालय, क्याम्पस वा अन्य जुनसुकै तह र क्षेत्रका हुन्, उत्तिकै महत्वका हुन्छन् । पाठकको ग्रहण क्षमताका आधारमा उसले ज्ञान लिने हो । तिर्खा लागेको व्यक्ति नदीमा जाँदा उसले जति पानी पिउँदा आफ्नो तिर्खा मेटिन्छ, उति नै पानी पिउने उनको भनाइ छ ।" प्रस्तुत छ, पछिल्लो समयमा पढेका र प्रभाव पारेका पाँच पुस्तकका बारेमा वाग्लेको विचार :

पृथक् बाटो

युवराज मैनालीको 'पृथक् बाटो' लघुकथासङ्ग्रह आयामको दृष्टिले जति बृहत् छ, पढ्दा उत्तिकै रोचक तथा मन छुने लघुकथा छन्। ऐतिहासिक सन्दर्भ, देशको भद्रगोल राजनीतिको चित्रण एवं पौराणिक सन्दर्भहरू पढ्न सुरु गरेपछि छोड्न मन लाग्दैन। पूर्वप्रशासक मैनालीले गाउँघर बुझेका छन् र अन्याय, अत्याचारका साथै सीमान्तकृत वर्गले भोग्नु परेका पीरमर्काको यथार्थपरक चित्रण उतारेकाले कृति निकै पठनीय छ।

नेपाली लोककथा

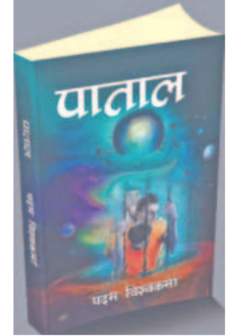
संस्कृतिविद् तुलसी दिवसको खोजमूलक कृति 'नेपाली लोककथा' ले स्थान विशेषका लोकगाथाको स्वादिष्ट व्यञ्जन पस्किएको छ। देशका कुना कन्दराबाट लोक प्रचलित कथा सङ्कलन गरेर कुशल सम्पादनमा प्रकाशित लोककथामा नैतिकता, आदर्श, मेहनत, नैतिकता र परिश्रममा विश्वास गर्नुपर्ने जस्ता सन्देश प्रवाह भएका छन्। यी कथाले पुस्तान्तरणमा नेपाली भाषा, लोक साहित्य, लोक प्राक्कथन तथा ऐतिहासिक महत्त्वबोध गराउने छन्। निकै गहकिलो आकारमा प्रकाशित पुस्तकले 'चार जात, छत्तिस वर्णको साझा फूलबारी' को सुगन्धलाई जीवित राख्दै पुस्तान्तरणमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्ने छ।

जरत्कारू

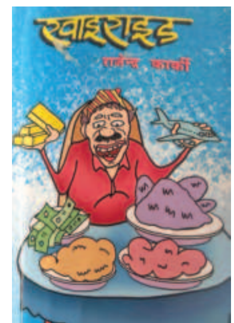
किरण आचार्यको 'जरत्कारू' उपन्यासले नारीप्रति युगौँदेखि हुँदै आएको विभेद, दुर्व्यवहार र अन्यायको सजीव चित्रण गरेको छ। कथावस्तु अनुसार, दक्षप्रजापतिकी नातिनी जरत्कारू जङ्गलमा गएर पाठशाला खोलेर आदिवासी एवं चरम गरिबीमा रहेका परिवारका बालबालिकालाई अध्यापन गराउन थालेको प्रसङ्गबाट सुरु भएको छ। त्यसैबेला उनलाई भेट्न आएकी एक महिलाको जिज्ञासा शान्त पार्न जरत्कारूको एक शिष्यको कथा बताउने क्रममा उपन्यास तयार भएको हो। कथाकी मुख्य पात्र जरत्कारू विवाहित भएर पनि कुमारी नै रहेको प्रसङ्गले पाठकको मन छुन्छ।

पाताल

अनेसासको पूर्वअध्यक्ष साहित्यकार पदम विश्वकर्माको उपन्यास 'पाताल' ले आफू पनि प्रवासी नेपाली भएकाले होला, भित्री मनसम्मै छुन पुग्यो। यो उपन्यासमा माओवादीले सुरु गरेको सशस्त्र द्वन्द्वसँगै सेना, प्रहरी, प्रशासन तथा माओवादी हिंसाको चपेटामा परेर अनेक पीडा भोग्न बाध्य निरीह जनताको कथाव्यथा समेटिएको छ। सबैतिरबाट प्रताडित हुन पुगेका नेपाली युवाको जोखिमपूर्ण भविष्यको फेहरिस्त बनेको छ उपन्यास। द्वन्द्वकैबीच आफ्नो भविष्यको सुन्दर फूलबारीमा सुगन्ध छर्न उद्यत एक युवकको दुःखद कथा हो यो उपन्यास। यो कृति आजका नेपाली युवाको जीवन्त कथा लाग्यो। आमनेपाली युवाको सुन्दर भविष्य निर्माणको सपना कसरी तुहेको छ भन्ने सजीव चित्रण उपन्यासले गरेको छ।

खाइराइड

पछिल्लो समयमा पढेको हास्यव्यङ्ग्य निबन्धकृति 'खाइराइड' निकै घतलाग्दो छ। हास्य व्यङ्ग्यकार राजेन्द्र कार्कीको प्रस्तुति र व्यङ्ग्य गुलेलीबाट छुटेका मट्याङ्ग्राले धेरैका टाउकोमा टुटुल्को उठाउने सामर्थ्य राख्ेको छ। लुताभन्दा कडा थाइराइड र त्योभन्दा पनि माप्पाको खाइराइड रहेछ! त्यसरी नै शरीर विज्ञानमा थाइराइडले दिने पीडाभन्दा समाज विज्ञानमा खाइराइडले कडा पीडा दिइरहेको र यसको उपचार हुनुपर्छ भन्ने धारणा लेखकको रहेको छ। उखान र उपाख्यानको प्रयोगले निबन्धमा मिठास भरेका छन्। ■

– प्रस्तुति : तुलसीहरि कोइराला

क्राउडस्ट्राइकको झट्का

माइक्रोसफ्ट विन्डोज अपरेटिङ सिस्टममा चल्ने कम्प्युटरलगायत उपकरणमा ब्लु स्क्रिन अफ डेथ (बिएसओडी) समस्या देखियो ।

हालसालै विश्वभर एकैपटक सूचना प्रविधि प्रणालीमा समस्या आउँदा बैङ्क, सेयर बजार, रेल सेवा, सपिङ मल, सञ्चार माध्यम, विमान सेवा कम्पनीसहित ठूला संस्थाका सेवा एकाएक प्रभावित भए। यस्तो अवस्थाको कल्पनासमेत गरिएको थिएन तर खतराको घण्टी बज्यो, सङ्कट आयो ।

कतिपय ठाउँमा विमान सेवा कम्पनीहरूले आफ्ना उडान नै स्थगित गरे भने धेरै ठाउँमा विमान उड्ने समय प्रभावित भयो । साउन ४ गते शुक्रबार अमेरिकी साइबर सुरक्षा कम्पनी क्राउडस्ट्राइकले सूचना प्रणालीलाई अद्यावधिक (अपडेट) गर्दा सुरक्षा त्रुटि (बग) उत्पन्न हुँदा सूचना प्रविधिको क्षेत्रमा विश्वव्यापी महासङ्कट उत्पन्न भयो । यस अपडेटमा देखिएको ‘बग’ का कारण माइक्रोसफ्ट विन्डोज कम्प्युटर प्रयोगकर्ताले हैरानी भोग्नु पर्‍यो ।

अमेरिकी साइबर सेक्युरिटी कम्पनी क्राउडस्ट्राइक यतिबेला निकै चर्चामा छ । यो कम्पनीको एउटा त्रुटिपूर्ण सफ्टवेयर अपडेटका कारण विश्वभर ठूलो तहल्का मच्चियो । सूचना प्रविधिका कतिपय विज्ञले यसलाई सूचना प्रविधिको क्षेत्रमा अहिलेसम्म भएको ठूलो सङ्कट भनेका छन् ।

■ अजय शर्मा

माइक्रोसफ्ट विन्डोज अपरेटिङ सिस्टममा चल्ने कम्प्युटरलगायत उपकरणमा ब्लु स्क्रिन अफ डेथ (बिएसओडी) समस्या देखियो । योसँगै माइक्रोसफ्टको एज्योर ब्याकएन्डमा पनि समस्या देखिएपछि विश्वव्यापी आउटेज (सेवा अवरुद्ध) भएको थियो । म्याक र लिनक्स प्रयोग भएका कम्प्युटर प्रणालीमा यस्तो समस्या देखिएन ।

करिब १५ घण्टासम्म माइक्रोसफ्टको सर्भर र प्रणाली प्रभावित भएकाले विश्वका धेरै देशमा विभिन्न सेवा अवरुद्ध भए । कतिपय अवस्थामा थुप्रै पटक प्रणाली बन्द गरेर पुनः सञ्चालन गर्दा सुधार भएन । विश्वव्यापी रूपमा विन्डोज अपरेटिङ सिस्टममा आधारित भएर काम गर्ने कम्पनीको काममा असर परेको थियो । माइक्रोसफ्टले भने यसमा आफ्नो त्रुटि नभएको बताउँदै तेस्रो पक्षको समस्या रहेको प्रस्टीकरण दियो ।

क्राउडस्ट्राइकको अपडेटमा देखा परेको सुरक्षा त्रुटिका कारण अमेरिकी विमान सेवा युनाइटेड, डेल्टा र अमेरिकन एयरलाइन्सले विश्वभरि आफ्ना सबै उडान

साइबर सुरक्षा कम्पनी क्राउडस्ट्राइकले क्लाउड-डेलिभरी गरिएको सुरक्षा समाधान प्रदान गर्छ । यसको मुख्य उत्पादनमा एन्डपोइन्ट प्रोटेक्सन, थ्रेट इन्टेलिजेन्स र साइबर सेक्युरिटी सेवाहरू रहेका छन् ।

तत्काल रोक्न निर्देशन दिएका थिए । अस्ट्रेलियामा भर्जिन र जेट स्टारका उडानमा ढिलाइका साथै कतिपय उडान स्थगितसमेत भए । बर्लिन, टोकियो र भारतको नयाँ दिल्लीका विमानस्थलसमेत प्रभावित भए ।

नयाँ दिल्ली विमानस्थलमा हातले लेखेर सूचना सम्प्रेषण गरिएको तस्बिर सामाजिक सञ्जालमा भाइरल भएको थियो । नेपालको त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा भने यसको कुनै असर परेन ।

प्रणालीलाई सुरक्षित राख्ने एउटा प्रमुख सुरक्षा प्रणाली हो। यही कारणले गर्दा विश्वभरका प्रयोगकर्ताले आउटेजको सामना गरे। कम्पनीको फाल्कन टुलमा आएको समस्याका कारण यस्तो समस्या आएको थियो।

के हो क्राउडस्ट्राइक ?

साइबर सुरक्षा कम्पनी क्राउडस्ट्राइकले क्लाउड-डेलिभरी गरिएको सुरक्षा समाधान प्रदान गर्छ। यसको मुख्य उत्पादनमा एन्डपोइन्ट प्रोटेक्सन, थ्रेट इन्टेलिजेन्स र साइबर सेक्युरिटी सेवाहरू रहेका छन्। क्राउडस्ट्राइकको प्रमुख उत्पादन भनेको 'फाल्कन' हो। यसले विभिन्न प्रविधि जस्तै मेसिन लर्निङ, आर्टिफिसियल इन्टेलिजेन्स र बिग डाटा एनालिटिक्सको प्रयोग गरेर साइबर जोखिम पहिचान गर्नुका साथै रोकथाम गर्न मद्दत गर्छ।

साइबर आक्रमणको पहिचान, रोकथाम र अनुसन्धानमा क्राउडस्ट्राइकको उच्च दक्षता र सफलता भएका कारण यो कम्पनी विश्वभरि चर्चित छ। क्राउडस्ट्राइकले विन्डोज पर्सनल कम्प्युटर (पिसी) का लागि परिष्कृत साइबर सुरक्षा सोलुसनसमेत उपलब्ध गराउने गरेको छ।

रिपोर्टका अनुसार आउटेज हुनुको कारण हो, फाल्कनमा आएको प्राविधिक त्रुटि। यो विन्डोज

फाल्कनले कसरी काम गर्छ ?

फाल्कन टुलले विशेषगरी मालवेयर जस्ता खतराबाट कम्प्युटर प्रणालीलाई जोगाउन सूचना प्रणालीमा देखिने असामान्य व्यवहार र कमजोरीको पहिचान गर्ने काम गर्छ। क्राउडस्ट्राइकको मुख्य उत्पादन फाल्कनले क्लाउड बेस्ड एन्डप्वाइन्ट प्रोटेक्सन सोलुसन उपलब्ध गराउँदै आएको छ। यसले नेटवर्क र एन्डपोइन्टहरूमा समस्या उत्पन्न गराउने फाइल र तिनीहरूको व्यवहार पत्ता लगाउन तथा तिनलाई रोक्न एआई प्रविधिको प्रयोग गर्ने गर्छ।

यसले अनलाइन र अफलाइन दुवै एन्डपोइन्टलाई सुरक्षा दिन्छ। उपकरणलाई प्रभावित गर्नुअघि ९९ प्रतिशत घातक खतरा पत्ता लगाउन सक्ने दाबी क्राउडस्ट्राइकले गरेको छ।

माइक्रोसफ्टले ल्यायो रिकभरी टुल

क्लाउडस्ट्राइकको अपडेटमा भएको त्रुटिका कारण ८५ लाखभन्दा बढी विन्डोज डिभाइस प्रभावित भएको भन्दै माइक्रोसफ्टले रिकभरी टुल सार्वजनिक गरेको छ। माइक्रोसफ्टले यो समस्या समाधान गर्न बुटएबल युएसबी ड्राइभ तयार पार्न सकिने रिकभरी टुल ल्याएको छ। यस टुलको सहायताले प्राविधिकले प्रभावित कम्प्युटर प्रणालीलाई छिट्टै मर्मत गर्न सक्ने माइक्रोसफ्टले जनाएको छ।

यस घटनापछि विश्वको सूचना प्रविधि क्षेत्रको सुरक्षाका विषयलाई लिएर थुप्रै प्रतिक्रिया आए। बिबिसीकी प्रविधि सम्पादक जो क्लिनमेनले विश्व टाढैबाट ठूला कम्पनरूले व्यवस्थापन गर्ने उपकरणमा निर्भर छ भन्ने दुःखद यथार्थ यो घटनाले पुनः सम्झाएको प्रतिक्रिया दिएका छन्। यस्ता ठूला कम्पनी विफल हुँदा हामी कति शक्तिहीन बन्छौँ भन्ने पनि स्पष्ट भएको टिप्पणी उनको छ। ■

पहिचान हो श्रुतिपरम्परा

लेख्यपरम्परा र विद्युतीय माध्यमको विकास चरमोत्कर्षमा पुगेको अहिलेको युगमा पनि श्रुतिपरम्पराको महत्त्व कायमै छ । यसको बहुआयामिक महत्त्व छ ।

श्रुतिपरम्परा हजारौँ वर्षदेखि निरन्तर अस्तित्वमा छ । यसको सीधा नाता बोलीसँग छ, जुन मानव जातिले सबैभन्दा पहिले सुरु गरेको शाब्दिक सञ्चार हो । यसले मानव–मानव तथा मानव र सभ्यतालाई निरन्तर जोड्दै आइरहेको छ । श्रुतिपरम्पराको महिमा अपरम्पार छ ।

आध्यात्मावादीहरूले भनेझैँ श्रुतिपरम्परा ज्ञानयोग, भक्तियोग र कर्मयोगलाई पनि एकआपसमा जोड्ने अलौकिक सेतु हो । श्रुतिपरम्पराले संस्कृति, इतिहास र ज्ञानको संरक्षण, भण्डारण र विस्तारमा जीवनदायिनी भूमिका खेल्दै आएको छ । लेख्यपरम्परा र विद्युतीय माध्यमको विकास चरमोत्कर्षमा पुगेको अहिलेको युगमा पनि श्रुतिपरम्पराको महत्त्व कायमै छ । यसको बहुआयामिक महत्त्व छ ।

■ यमबहादुर दुरा

इतिहास लेखन

इतिहास लेखनमा श्रुतिपरम्पराले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दै आएको छ। इसापूर्व ५०० तिर अस्तित्वमा आएका ग्रिसेली इतिहासकार हेरोडोटस 'इतिहासका पिता' मानिन्छन् । उनको इतिहास लेखन श्रुतिपरम्परामा आधारित थियो भन्ने कथन छ । ब्रिटिस इतिहासकार अस्विन मरेले 'हेरोडोटस एन्ड ओरलिटी' शीर्षक शोधपत्रमा चर्चा गरे अनुसार हेरोडोटसका इतिहाससम्बन्धी सूचना–स्रोत थिए, प्रत्यक्ष विवरण (फर्स्ट ह्यान्ड अकाउन्ट), प्रत्यक्षदर्शीको भनाइ तथा जनश्रुतिहरू ।

इसाको पाँचौँ र सातौँ शताब्दीतिर नेपाल तथा भारत भ्रमणमा निस्केका चिनियाँ यात्रीहरू क्रमशः फाहियान र ह्वेन साङको यात्रा–संस्मरणको मूल खजाना पनि हेरोडोटसका सूचना–स्रोत जस्तै देखिन्छन् ।

ब्रिटिस लेखिका केटी लोरीले 'स्टोरीटेलिङ एन्ड प्लेस : एबओरिजिनल ओरल ट्रेडिसन एन्ड दि अस्ट्रेलियन ल्यान्डस्केप' नामक कृतिमा अस्ट्रेलियाका आदिवासी समुदायसँग स्थानीय जल, जमिन र प्राणीसँग रहिआएको आफ्नो पुर्ख्यौली सम्बन्धलाई जनाउने जटिल मौखिक इतिहास रहेको चर्चा गरेकी छन् । लोरीको बुझाइमा यस्ता मौखिक इतिहासले स्थानीय वातावरणीय ज्ञानलाई संरक्षण मात्र गर्दैनन्, आदिवासी समुदायको विश्व दृष्टिकोण र आध्यात्मिक अभ्यासहरूलाई पनि उजागर गर्छन् ।

यसै गरी अफ्रिकी इतिहासकार जिब्रिल तमसिर नियानले पश्चिम अफ्रिकी मौखिक महाकाव्य 'सन्डियाटा' बारे 'सन्डियाटा : एन एपिक अफ ओल्ड माली' शीर्षकमा गहन कृति प्रकाशन गरेका छन् । इतिहासकार जिब्रिल तमसिर नियानले सन्डियाटा तथा अन्य मौखिक काव्यले

ऐतिहासिक घटना, वंशावली र सांस्कृतिक मूल्य–मान्यतालाई पुस्तौँपुस्तासम्म प्रसार गर्न सघाएको चर्चा गरेका छन् ।

बेल्जिमियाली इतिहासकार तथा मानवशास्त्री जन भनिसाले आफ्नो कृति 'ओरल ट्रेडिसन एन्ड हिस्ट्री' मा श्रुतिपरम्पराले समुदायको सामूहिक स्मृतिलाई पुस्तौँपुस्तासम्म जीवित राख्ने जीवित सङ्ग्रहालयका रूपमा काम गर्छ भन्ने कथन अघि सारेको देखिन्छ ।

यी दृष्टान्तले इतिहास लेखनमा श्रुतिपरम्पराको भूमिका कति व्यापक छ भन्ने दर्शाउँछन् । भाषिक मानवशास्त्रका प्राध्यापक रुथ फिनेगनले 'ओरल लिट्रेचर इन अफ्रिका' शीर्षक कृतिमा उद्घोष गरेकी छन्, मौखिक परम्परा ऐतिहासिक जानकारीको एक समृद्ध भण्डार हो, जो प्रायः लिखित अभिलेखहरूभन्दा पुरानो हुन्छ ।

एक अर्थमा इतिहास पुरानो स्मृतिको सङ्ग्रह पनि हो । अमेरिकी लोकसाहित्यविद् स्टिथ थम्पसनले 'द फोकटेल' नामक कृतिमा चर्चा गरे अनुसार मौलिक परम्पराले सामूहिक स्मृतिका रूपमा काम गर्छन्, जसले मानव जातिलाई आफ्नो अतीतबारे जानकारी गराउँदै संसारमा आफ्नो स्थानबारे बुझाइलाई प्रस्ट्याउन सघाउँछ ।

धार्मिक तथा आध्यात्मिक अनुष्ठान

धार्मिक तथा आध्यात्मिक अनुष्ठानहरू मूलतः अलिखित विधानबाट सञ्चालित हुन्छन् । यस्ता अनुष्ठानमा अनेकन् मन्त्रोच्चारण, भजन तथा कर्मकाण्ड

हिन्दु धर्मको 'आदि ग्रन्थ' मानिने वेद सुरुमा श्रुतिपरम्परामै बाँचिरहेको थियो र त्यसलाई धेरै पछि मात्र लिपिबद्ध गरियो भन्ने कथन छ ।

प्रयोगमा आउँछन् । जो मूलतः मौखिक परम्परामा आधारित छन् । यही भएर होला कतिपय विद्वान् श्रुतिपरम्परालाई लेख्यपरम्परामा ढाल्नु हुँदैन भन्ने मान्यता राख्छन् ।

यस्तो मान्यता राख्नेमध्ये ग्रिक दार्शनिक सुकरात एक हुन् । उनी लेख्य परम्परालाई अमानवीय कार्यको संज्ञा दिन्छन् । अङ्ग्रेज दार्शनिक हेनरी सिजविकको दृष्टिकोण पनि लगभग यस्तै छ । सिजविकको दृष्टिमा मौखिक गाथालाई लेख्न सुरु गर्‍यो भने त्यसको हत्या गरेसरह हुन्छ । उनको ठम्याइँ छ, "जबसम्म मौखिक छ तबसम्म यसमा जीवन छ, अन्यथा छैन ।" श्रुतिपरम्पराका यी कट्टर हिमायतीको एउटै निष्कर्ष छ, लेख्य परम्पराले श्रुतिपरम्पराको दायरालाई कमजोर र सीमित बनाइदिन्छ ।

हिन्दु धर्मको 'आदि ग्रन्थ' मानिने वेद सुरुमा श्रुतिपरम्परामै बाँचिरहेको थियो र त्यसलाई धेरै पछि मात्र लिपिबद्ध गरियो भन्ने कथन छ । हार्डवर्ड विश्वविद्यालयका प्राध्यापक माइकल विजलले सन् २००१ मा 'इलेक्ट्रोनिक जर्नल अफ वेदिक स्टडिज' मा प्रकाशित आफ्नो शोधपत्रमा इसापूर्व १५०० देखि ५०० को अवधिमा वेद लेखिएको दाबी गरेका छन् । यसभन्दाअघि वेद श्रुतिपरम्परामा बाँचेको थियो भन्ने धेरैको बुझाइ छ ।

यसका अतिरिक्त हामीकहाँ युगौँदेखि अस्तित्वमा रहेको झाँक्री प्रथा, बोन पद्धति, मुन्धुम जस्ता परम्परामा आधारित हाम्रा मौलिक धार्मिक तथा आध्यात्मिक अनुष्ठानहरू अलिखित अवस्थामै छन् । हाम्रा यस्ता अमूर्त सम्पादको अस्तित्व बचाउन श्रुतिपरम्परालाई जिउँदो जाग्दो अवस्थामा राख्न आवश्यक छ ।

श्रुतिपरम्परा र सिकाइ

श्रुतिपरम्परा सिकाइको महत्त्वपूर्ण कडी हो । अमेरिकी प्राध्यापक वल्टर ज्याक्सन अङले आफ्नो कृति 'ओरलिटी एन्ड लिट्रेसी' मा श्रुतिपरम्परालाई साक्षरताको आधारस्तम्भ मानेका छन् । प्राध्यापक अङले भनेका छन्, श्रुतिपरम्पराले सुन्ने, बुझ्ने, शब्दभण्डार बढाउने जस्ता आधारभूत साक्षरताको यस्तो सिप प्रदान गर्छ, जुन पढ्ने र लेख्ने दक्षताका लागि महत्त्वपूर्ण छ ।

सिकाइ प्रक्रियामा सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ महत्त्वपूर्ण पक्ष मानिन्छन् । सिकाइ प्रक्रियामा यीमध्ये सुनाइ र बोलाइ नै बढी महत्त्व दिइन्छ किनभने यिनीहरू सिकाइ प्रक्रियाका पहिलो खुड्किला हुन् । लालाबालाले सुरुमा सुनाइ र बोलाइका माध्यमबाट बढी सिक्छन् । त्यसपछि

मात्र पढाइ र लेखाइको पालो आउँछ । सिकाइकै कुरा गर्दा दृष्टिविहीनहरूका लागि सुनाइ र बोलाइ नै ज्ञान आर्जनको मूलभूत स्रोत हो ।

श्रुतिपरम्पराले लालाबालालाई देश र दुनियाँ चिनाउन अतुलनीय भूमिका खेल्छ । एउटा अफ्रिकी भनाइ छ, एउटा बच्चा हुर्काउन सिङ्गो गाउँ चाहिन्छ । हुन पनि बच्चालाई ज्ञानी बनाउन स्थानीयको असल भूमिका अपेक्षित रहन्छ । बहुस्रोतबाट प्राप्त मौखिक ज्ञानले लालाबालाको बुझाइको क्षितिजलाई फराकिलो बनाउँछ ।

गाउँको चौतारीमा छिमेकी बाजेले सुनाएका लडाइँको कथा, अँगेनुको छेउमा बसेर बाजेले सुनाएका भूतसँग जम्काभेट भएको किस्सा, हजुरआमाले सुत्ने बेलामा सुनाएको लोककथा, पँधेरामा लाहुरेनीले सुनाएका लाहुरको बखाननामा, बुढापाकाले मेलापर्ममा सुनाएका अनिकालको कथा आदिबाट लालाबालाले अनायास जीवन र जगत्बारे धेरै कुरा जानिसकेका हुन्छन् । यी सबै ज्ञान श्रुतिपरम्परासँग सम्बन्धित छन् । सबै ज्ञान विद्यालय तथा विश्वविद्यालयबाट मात्र प्राप्त हुँदैनन् ।

साउँ अक्षर सिक्ने अवसर नपाएकाका लागि श्रुतिपरम्परा झन् ठूलो वरदान साबित भएको छ । अक्षरसँग अपरिचितहरूले श्रुति-सिकाइका कारण सजिलै ज्ञान हासिल गर्न सकेका छन् । यसैको माध्यमबाट निरक्षर व्यक्तिको 'मुखमा सरस्वती' ले बास गर्न पाएको छ । 'क' पनि नचिन्ने र एक आखर पनि लेख्न नसक्ने व्यक्तिले श्रुतिपरम्पराबाटै धेरै कुरा सिकिसकेका हुन्छन् । उनीहरूले व्यक्तिले जीवन र जगत्बारे घतलाग्दा र मननयोग्य ज्ञान प्रवाह गर्छन्, जुन श्रुतिपरम्पराकै कमाल हो ।

भानुभक्तीय रामायणको मौनवाचनमा भन्दा भाका हालेर गरिएको सस्वर वाचन बढी खुल्यो । सस्वर वाचनले धेरैको हृदय छोयो ।

अपठित भनिएका ग्रामीणजनका 'मुखमा सरस्वती' बास देखेर विद्यावारिधि गरेका 'मै हुँ' भन्ने विद्वत्जन पनि जिब्रो टोक्न पुग्छन् । यसले ज्ञान पुस्तकमा मात्र हुन्छ भन्ने मान्यतालाई घुमाउरो किसिमले नकारेको देखिन्छ । ज्ञानका लागि पुस्तकमा मात्र भर पर्नुपर्ने भए अपठित व्यक्ति ज्ञानशून्य हुने थिए होलान् ।

भाषिक मानवशास्त्रका उत्तर आयरल्यान्डेली प्राध्यापक रुथ फिनेगनले 'ओरल लिट्रेचर इन अफ्रिका' शीर्षक कृतिमा शैक्षिक श्रीवृद्धिमा श्रुतिपरम्पराको महत्त्वबारे चर्चा गरेकी छन् । फिगेनका दृष्टिमा मौखिक परम्पराले युवा पुस्तालाई नैतिक पाठ, सामाजिक मान्यता र व्यावहारिक ज्ञानबारे पाठ सिकाउँछ । उनले वृद्धहरूले कथावाचनको माध्यमबाट युवा पुस्तालाई समुदायको विगत, नैतिक आचरण र जीवनरक्षाका सिपको बारेमा शिक्षा दिन्छन् भन्ने तर्क अघि सारेकी छन् ।

श्रुतिपरम्परा र पठन संस्कृति

श्रुतिपरम्पराले पठन संस्कृतिमा पनि महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्छ । यसले पठन संस्कृतिलाई पनि प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपमा मलजल गरेको पाइन्छ । अपठित वा अर्धपठित ग्रामीणजनले लिखित सामग्रीलाई पनि बोलीमै ग्रहण गर्न रुचाउँछ । यसलाई पुष्टि गर्ने अनेकन् दृष्टान्त छन् ।

सर्वविदितै छ, भानुभक्तीय रामायण लिखित सामग्री थियो । त्यसको लिखित पाठलाई भन्दा वाचन गरिएको पाठलाई जनमनले बढी रुचायो । भानुभक्तीय रामायणको मौनवाचनमा भन्दा भाका हालेर गरिएको सस्वर वाचन बढी खुल्यो । सस्वर वाचनले धेरैको हृदय छोयो । गाउँघरका एकाध पठितजनले लयदार ढङ्गमा वाचन गरेको बोलीलाई टपक्कै टिपेर बहुसङ्ख्यक अपठित ग्रामीणजनले वनपात-मेलापातमा भाका हालेर गाउन थाले । त्यो पनि रहरै रहरमा, लहै लहैमा । त्यसपछि के भयो ? सर्वविदितै छ ।

त्यसपछि भानुभक्तीय रामायणको लोकप्रियताको ग्राफ औधि बढेर गयो । अब निर्धक्क किसिमले भन्न सकिन्छ, श्रुतिपरम्परामा नढालिएको भए भानुभक्तीय रामायण यस हदसम्म लोकप्रिय हुने थिएन ।

अब अर्को प्रसङ्ग । विगतमा लाहुरे, परदेशी वा मुग्लानीलाई घर परिवारसँग जोड्ने एक मात्र दरिलो माध्यम थियो, चिठी । परदेशीको चिठी आउँदा सम्बन्धित घरपरिवार मात्र होइन, सिङ्गो गाउँवासीमा खुसी छाउँथ्यो । बहुसङ्ख्यक नागरिक निरक्षर रहेको पुरानो समयमा परदेशीले पठाएका चिठी वाचन गरी सुनाउन कहाँ सहज थियो र ? आँखा उघ्रिको व्यक्ति पाउनु पनि कठिन हुन्थ्यो । चिठी वाचन गर्न सक्ने व्यक्ति जसोतसो खोजी चिठी पढ्न लगाइन्थ्यो ।

चिठी वाचकले साँझपख लाल्टिन वा ढिब्रीको मधुर प्रकाशमा लेग्रो तानी तानी घिच्रो तन्काई-तन्काई भाका हालेर चिठी वाचन गर्थ्यो । जसबाट श्रोतागणमा एउटा बेग्लै मिठो भावसञ्चार हुन्थ्यो । मुग्लानीले पनि चिठीमा मुटु नै टाँसेर पठाएका हुन्थे । चिठी सस्वर वाचन गर्दा भावुकतावश कतिपय श्रोतागणका आँखामा आँसु टल्पलाउँथ्यो ।

मुग्लानीले पत्रमा गाउँभरिका आफन्तजनलाई सम्झेका हुन्थे । मुग्लानीले पठाएको चिठीमा एक-एक व्यक्तिको नामै किटेर 'बहुतै सम्झेको छ भनिदिनुहोला' लेखिएको हुन्थ्यो । चिठीमा केही गरी कसैको नाम छुटेमा कतिपय चलाख चिठीवाचकले नै छुटेका व्यक्तिको नाम उच्चारण गरिदिन्थे । यसरी मुग्लानीले पठाएको चिठीको निर्जीव अक्षरमा प्राण भर्ने काम मौखिक परम्पराले नै गर्थ्यो ।

अब पाठचसामग्रीको कुरा गरौँ । अचेल दिनहुँ कृति विमोचन हुन्छन् । तीमध्ये केही कृति मात्रै बढी चर्चामा आउँछन् । कृति चर्चामा आउनुका पछाडि बोलीको पनि ठूलो भूमिका रहन्छ । लिखित रूपमा रहेका यस्ता कृतिको बखान अक्षरमा मात्रै गर्न सकिँदैन । ती कृति अक्षरमा मात्र सीमित भएको भए यिनीहरूले धेरै चर्चा बटुल्न पाउने थिएनन् ।

अखबार वा अनलाइन पोर्टलमा आएका कृति समीक्षा अन्तरवैयक्तिक माध्यम अर्थात् मुखैमुखबाट समाजका व्यापक दायरासम्म पुग्ने गर्छ ।

मौखिक प्रणाली प्रबल नभएको भए अक्षरले मात्र चमत्कार गर्न सक्दैनथ्यो । अचेल प्रकाशकले कालो अक्षरले सजिएको कृतिको बिक्रीमा बोलीको भूमिका छ भन्ने तथ्य बुझेका छन् । यही भएर उनीहरूले ठाउँ ठाउँमा पुस्तक चर्चा, लेखक–पाठक संवाद आदि शीर्षकमा छलफल कार्यक्रम राखेका हुन्छन् । यस्ता कार्यक्रमले कृतिसम्बन्धी जानकारी मुखैमुख जनस्तरको फराकिलो घेरासम्म विस्तार गर्न सघाउँछ ।

परम्परागत ज्ञान

श्रुतिपरम्पराको ज्ञानको अजस्र स्रोत पनि हो । परम्परागत ज्ञान त पूरापूर श्रुतिपरम्परामा नै अडिएको छ । मुखैमुखबाट जीवित रहँदै आएको परम्परागत ज्ञान अलिखित विधानबाट निर्देशित छ ।

परम्परागत ज्ञान र सिपको जग श्रुतिपरम्परा नै हो । जस्तैः डोको–डालो–ढकिया–गुन्द्री जस्ता बुनतुनसँग सम्बन्धित परम्परागत ज्ञानबारे पुस्तकमा लेखिएका हुँदैनन् । कतै किताबमा लेखिहालेको रहेछ भने पनि त्यो पर्याप्त नहुन सक्छ । अर्को कुरा निर्जीव अक्षरका रूपमा रहेका परम्परागत ज्ञानलाई जगाएर जिउँदो–जाग्दो बनाउन सहज हुँदैन । यससँगै सबै प्रयोगकर्ताले पढ्न लेख्न जानेकै हुन्छ भन्ने छैन । यस्ता परम्परागत ज्ञान हस्तान्तरण गर्ने सबैभन्दा सजिलो माध्यम मौखिक माध्यम नै हो ।

परम्परागत खेतीपातीका सन्दर्भमा पनि उही कुरा लागू हुन्छ । अचेल पम्परागत तरिकाले गरिएका अर्गानिक खेतीको महत्त्व बढेको छ । परम्परागत खेतीको आफ्नै पद्धति छ । अर्को शब्दमा भन्दा यसको विधि–विधान आफ्नै किसिमको छ । जसबारे आधुनिक पुस्तक मौन छ । परम्परागत खेतीपातीलाई आधुनिक कृषि पद्धतिले चिन्दा पनि चिन्दैन । परम्परागत खेतीपातीका ज्ञाता सर्वसाधारण किसान नै हुन् । सर्वसाधारण किसानले अक्षर चिनेकै हुन्छन् भन्ने पनि छैन । यसर्थ परम्परागत खेतीपातीसम्बधी ज्ञान र सिप हस्तान्तरण गर्ने दरिलो माध्यम मौखिक परम्परा नै हो ।

आधुनिक औषधिले धेरै 'साइड इफेक्ट' निम्याएको अनेकन् अध्ययनले देखाएका छन् । आधुनिक औषधिको नकारात्मक पाटो उघ्रिँदै जाँदा परम्परागत ओखतीमूलो नै राम्रो भन्ने मान्यता विकास भएको छ । यससँगै सजग तप्कामा परम्परागत ओखतीमूलोप्रति आकर्षण बढेको देखिन्छ तर यहाँनेर एउटा ठूलो समस्या छ । परम्परागत ओखतीमूलो व्यवहारपरक पद्धतिमा अडेको छ । यसको बनिबनाउ कार्यविधि छैन । परम्परागत ओखतीमूलोको विधि–विधानबारे आधुनिक पुस्तक बहुधा मौन छ ।

तीव्र गतिमा नासिँदै गएको परम्परागत

ओखतीमूलोसम्बन्धी ज्ञान नितान्त सीमित स्थानीय जडीबुटीविज्ञ वा वैद्यलाई छ । ती स्थानीय औषधिविद् वा वैद्यले लेख्य भाषामा कुरा बुझाउन सक्छन् भन्ने छैन, किनभने उनीहरू साक्षर नहुन पनि सक्छन् । साक्षर नै भए पनि उनीहरूमा लेखकीय क्षमता नहुन सक्छ । उनीहरूबाट ज्ञान प्राप्त गर्ने सरल, सहज र माध्यम कथ्य भाषा नै हो ।

श्रुतिपरम्परा र भाषाबीच साइनो

अचेल भाषा बचाउन अभियान चलेको छ, जुन राम्रो हो । लोपोन्मुख भाषालाई जगाउने अभिप्रायले सम्बन्धित भाषाको वर्ण निर्धारण गर्ने, व्याकरण बनाउने, पाठ्यक्रम तयार पार्ने जस्ता गतिविधि पनि सञ्चालन भएका छन् तर लोपोन्मुख भाषालाई ब्युँताउनु फलामको च्युरा चपाउन जत्तिकै भएको छ । यसको मुख्य कारण हो, लोपोन्मुख भाषालाई बोलीचालीमा उतार्न नसक्नु ।

लेख्यपम्पराले मात्र भाषा बाँच्न सक्दैन । कुनै पनि भाषालाई जनबोली बनाउन सकिएन वा बोलीचालीमा उतार्न सकिएन भने त्यसले मृत्युवरण गर्ने निश्चितप्रायः भनेर भाषशास्त्रीहरूले भन्दै आएका छन् । यसले भाषा बलियो हुनका लागि श्रुतिपरम्परा पनि बलियो हुनु पर्छ भन्ने सन्देश दिएको छ ।

सामाजिक पुँजी

आपसी सद्भाव, विश्वास माया–ममता, अपनत्वको भावना, साझा मूल्य मान्यता आदि सामाजिक पुँजी हुन् । जो स्वस्थ समाजका लागि अपरिहार्य तत्त्वमा पर्छन् । श्रुतिपरम्पराले सामूहिक अनुभवका लागि स्थान सिर्जना गर्छन् । जसले अपनत्व र एकताको भावनालाई मलजल गर्छ ।

लोकसाहित्यका अध्येता रिचर्ड बाउमनले आफ्नो कृति 'भर्बल आर्ट एज पफर्मेन्स' मा कथा, गीत जस्ता मौखिक परम्पराले सामाजिक एकता र पहिचान बढाउनमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्ने ठहर गरेका छन् । मौखिक परम्पराले समुदायको साझा मूल्य मान्यता र विश्वास सुदृढ गर्छ भन्ने उनको दृढ विश्वास छ ।

भाषिक मानवशास्त्रका प्राध्यापक रुथ फिनेगनले 'ओरल लिट्रेचर इन अफ्रिका' शीर्षक कृतिमा मौखिक महाकाव्य, पौराणिक कथा, लोककहावत, लोककथा,

युवा पुस्ता आधुनिक चालढालमा चल्नाले मौखिक विधा हराइरहेको चर्चा गर्दै श्रुतिपरम्पराले आधुनिक दुनियाँमा बढ्दो चुनौतीको सामना गरिरहेको टिप्पणी उनको छ । हाम्रो सन्दर्भमा पनि फिनल्यान्डेली लोकसाहित्यविद् मौरी होन्कोको टिप्पणी पूरापूर सान्दर्भिक हुन आउँछ ।

गीतलगायत विभिन्न प्रकारका मौखिक विधाको आफ्नै अद्वितीय सांस्कृतिक र ऐतिहासिक महत्त्व रहेको दर्शाएकी छन् ।

मानवशास्त्री विलियम ए. हाविल्यान्डले 'कल्चरल एन्थ्रोपोलोजी' नामक कृतिमा मौखिक परम्पराले भाषा, रीतिरिवाज र परम्परालाई एक पुस्तादेखि अर्को पुस्तामा हस्तान्तरण गर्दै सांस्कृतिक प्रसारकका रूपमा काम गर्छ भन्ने निष्कर्ष निकालेका छन् ।

यस्ता मौखिक सम्पदाले पुरानो पुस्ता र नयाँ पुस्तालाई जोड्ने पुलको काम गर्छ । यसले सांस्कृतिक सम्पदाको अस्तित्वलाई निरन्तरता दिँदै सामाजिक पुँजीलाई क्षयीकरण हुनबाट रोक्न सघाउँछ ।

मन्द विष

हामी एकातिर आधुनिक जीवनशैलीको मोहमा चुर्लुम्म डुबिरहेका छौँ भने अर्कोतिर हाम्रा मौलिक परम्परा हराउँदै गएकोमा चिन्ता प्रकट पनि गरिरहेका छौँ । यी परस्पर विरोधाभाषपूर्ण कुरा हुन् । आधुनिकताले हाम्रो श्रुतिपरम्परालगायतका मौलिक सम्पदालाई निलिरहेको छ ।

अचेल पुराना भाकाहरू मर्दै गएका छन् । पुरानो भाकामा अभ्यस्त कलाकार र परम्परागत बाजागाजा बजाउने प्रतिभाहरू हराउँदै गएको देखिन्छ । केवल पश्चिमी शैलीमा छेपारी बटार्नेहरूको भिड बढेर गएको छ । परिणामस्वरूप हाम्रो मौलिक सांस्कृतिक चिनारीका रूपमा रहेका परम्परागत नाचगान विलुप्त हुँदै गएको छ । यस मन्द विषबाट गायन परम्परासँग सम्बन्धित हाम्रो अमूल्य सम्पदा कमजोर परिरहेको छ ।

अर्कोतिर कार्टुन नेटवर्क र सोसल मिडियाका रोमाञ्चक भिडियोमा रमेका लालाबाला बाजेबज्यैका काख प्यारो लाग्न छाडेको छ । यससँगै पाका पुस्ताबाट जीवन र जगत्सँग सम्बन्धित स्थानीय किस्सा–कहानी र भोगाइ सुन्ने सुनौलो अवसर गुमाइरहेका छन् । उनीहरूले आफ्नो घरभन्दा हजारौँ किलोमिटर परका थाहा पाएका छन् तर आफ्नै वरिपरिको सामाजिक तथा सांस्कृतिक परिवेशबारे कम जानकारी पाइरहेका छन् । यससँगै उनीहरू आफ्नो पहिचानसँग जोडिएका अमूल्य सम्पदाबाट पनि विमुख भइरहेको देखिन्छ ।

फिनल्यान्डेली लोकसाहित्यविद् मौरी होन्कोले आफ्नो कृति 'कम्प्यारेटिभ स्टडिज इन ओरल ट्रेडिसन' मा लिखित र विद्युतीय माध्यमको प्रभुत्व, विश्वव्यापीकरण र शहरीकरणले मौखिक परम्पराको जीवन्ततालाई एकपछि अर्को गरी खतरामा परिरहेको चर्चा गरेका छन् । युवा पुस्ता आधुनिक चालढालमा चल्नाले मौखिक विधा हराइरहेको चर्चा गर्दै श्रुतिपरम्पराले आधुनिक दुनियाँमा बढ्दो चुनौतीको सामना गरिरहेको टिप्पणी उनको छ । हाम्रो सन्दर्भमा पनि फिनल्यान्डेली लोकसाहित्यविद् मौरी होन्कोको टिप्पणी पूरापूर सान्दर्भिक हुन आउँछ ।

अबको बाटो

श्रुतिपरम्परा मानव संस्कृतिको एक अपरिहार्य यस्तो अङ्ग हो जो मानव जातिको अभौतिक महत्त्वपूर्ण सम्पदामा पर्छ । श्रुतिपरम्परा गतिशील छ । यसले आफ्नो गतिशीलतासँगै मानव–मानव तथा मानव र सभ्यतालाई जोड्ने काम गर्छ । समयको परिवर्तनसँगै हामी लेख्यपरम्परा र विद्युतीय माध्यममा मस्तसँग रमिरहेका छौँ ।

श्रुतिपरम्पराका प्राचीनतम् तथा नवीनतम् संस्करणलाई सँगसँगै जीवन्त राख्नुपर्छ । यसका लागि कथा सुन्ने सुनाउने, स्थानीय भाका र बाजागाजाका साथ गायनकर्मलाई निरन्तरता दिने, मौखिक विचार–विमर्शका मञ्चलाई जीवन्त बनाउने, समय निकालेर लालाबालालाई लोककथा तथा जीवन भोगाइका कथा सुललित तरिकाले सुनाउने, धार्मिक तथा आध्यात्मिक कथावाचन तथा भजन परम्परालाई प्रश्रय दिने जस्ता कदम अपेक्षित छन् । ■

हिमालयन अवेकिङ

आधुनिक नेपालको पहिलो श्रव्यदृश्य

■ कमल सुवेदी

वृत्तचित्रको कास्टिङमा नाम उल्लेख नगरिए पनि स्वर्गीय तारादेवीको कालजयी स्वरबाट वृत्तचित्रको सुरुवात भएको छ तर हिमालचुलीको चर्चा गरिएको सो गीतको बोल बुझ्न निकै गाह्रो छ ।

भारतको कोलकाताबाट डिबी परियारको सत्प्रयासमा सत्य हरिशचन्द्रको निर्माणपश्चात् नेपाली भाषामा चलचित्र बनेको इतिहास छ। हुन त यो विषय निर्माणको सन्दर्भ आजपर्यन्त विवादित रहेको छ। कसैले यसलाई नेपाली भाषामा डबिङ मात्र गरिएको र कसैले बन्दै नबनेको दाबी गरे पनि राजा त्रिभुवन र नाट्यसम्राट बालकृष्ण समले आफ्नै आँखाले यसको छायाङ्कन देखेको बताएकाले यसको निर्माण र नेपाली भाषामा भएको छायाङ्कनका बारे विवाद गर्नु त्यति आवश्यक देखिँदैन।

अहिले भने सत्य हरिशचन्द्रको निर्माण र नेपालभित्र राजा महेन्द्रको सत्प्रयासमा निर्माण भएको आमा चलचित्रका बीचको समयावधिमा नेपालभित्रै तर अङ्ग्रेजी भाषामा नेपालका बारेमा एउटा सार्थक वृत्तचित्र बनेको थियो, हिमालय अवेकिङका नाममा त्यसको चर्चा गरिँदै छ।

हिमालय अवेकिङ अर्थात् हिमाल ब्युँझिँदै छ भन्ने अर्थ रहेको यो वृत्तचित्र तत्कालीन नेपालमा रहेको अमेरिकी सूचना केन्द्रको पहलमा सन् १९५७ मा निर्माण भएको थियो। नेपाल विषयक पहिलो श्रव्यदृश्य सामग्री मानिने कुल ३३ मिनेट १७ सेकेन्ड लामो यो श्यामश्वेत वृत्तचित्रको निर्देशक र निर्माताका रूपमा रहेका थिए भिक्टर जे. जर्जेन्स। वृत्तचित्रको कास्टिङमा नाम उल्लेख नगरिए पनि स्वर्गीय तारादेवीको कालजयी स्वरबाट वृत्तचित्रको सुरुवात भएको छ तर हिमालचुलीको चर्चा गरिएको सो गीतको बोल बुझ्न निकै गाह्रो छ।

पटकथा बेस्ट ब्रुक र भेन भुरिस, सम्पादन एन्जेलो रस र कला निर्देशन ज्याक बर्गस तथा रबर्ट विट्नेको रहेको यो प्रस्तुति माछापुच्छ्रे हिमालको सुन्दर दृश्यबाट सुरु भएको छ। पार्श्व स्वराङ्कनकर्ताले विश्वका सबै जनतालाई सम्बोधन गर्दै नेपालको प्राकृतिक दृश्यको बयान गर्दै प्रस्तुति सुरु भएको छ। पृष्ठभूमिमा बीच बीचमा बाँसुरीको धुनका साथ कथा अघि बढाउने निर्देशकको निकै प्रयास भएको पाइन्छ।

नेपालको कृषि प्रणाली, सांस्कृतिक परम्परा तथा भौगोलिक अवस्थालाई प्रस्तुतिको सुरुमा नै उल्लेख गरिएको छ भने हाम्रा धार्मिक मठमन्दिरको प्रस्तुतिले वृत्तचित्रलाई विविधतापूर्ण बनाएको छ। बौद्ध धर्मावलम्बीको धार्मिक अनुष्ठानले प्रस्तुतिमा महत्त्वपूर्ण स्थान पाएको

छ भने पशुपतिनाथ, पाटनको कृष्ण मन्दिर तथा रानीपोखरीलाई महत्त्वका साथ प्रस्तुत गरिएको छ। कथासँगै नेवारी समुदायका परम्परागत धुनले प्रस्तुतिलाई कर्णप्रिय बनाएको छ।

हाम्रा मौलिक परम्परागत मूर्तिकलाको राम्रो चित्रण गरिएको यो कृतिमा नेपाली सेनाले गरेको सैनिक मार्चपास र राजा महेन्द्रका त्यो बेलाका गतिविधिको छनक सार्थक रूपले चित्रण गरिएको छ। राजा महेन्द्रकै पालामा परिकल्पना गरिएको प्रथम पञ्चवर्षीय योजनालाई महत्त्वका साथ उठान गरिएको छ। उनकै पालामा सुधार भएको नेपालको वैदेशिक सम्बन्ध, सार्वजनिक शिक्षामा भएको सुधारका साथै राजा महेन्द्रको निजी कार्यालयको समेत प्रदर्शनले वृत्तचित्रलाई रोचक बनाएको छ।

वृत्तचित्रको १९ औँ मिनेटमा प्रस्तुत गरिएको लोकशैलीको भजन जस्तो गीतले वृत्तचित्रमा प्राण भरेको छ। अँगालो हाली... आपसमा... चिरसुख पाउँला....बोलको भजनको शैली रहेको गीतमा नेपाली जातिको उन्नयनका लागि आह्वान गरिएको छ। नातिकाजी, पन्नाकाजी, शिवशङ्कर थापा, बच्चुकैलाश बस्नेत, धर्मराज थापा तथा तारादेवी आदिको स्वर यसमा रहेको छ भने बीच बीचमा आउने नारायण हरिहरि... भन्ने अन्तराले गीत निकै आकर्षक अनुभूत हुन्छ तर रेकर्डिङको कमजोरीले होला कतिपय शब्द बुझ्न निकै कठिन छ।

भिजुअलसहित प्रस्तुत यो गीति प्रस्तुति नेपाली म्युजिक भिडियोको इतिहासकै पनि प्रथम प्रस्तुति हो भन्न सकिन्छ। दृश्य प्रस्ट तर गीतका शब्द बुझ्न कठिन हुनु यहाँ खट्किने विषय रहेको छ। भारतीय सिनेमाको त्यतिबेला पनि नेपालमा बोलवाला रहेको कुरा बैजयन्ती माला अभिनीत कुनै सिनेमाको प्रचार गाडीमा पोस्टरसहित सडकमा माइकिङ गरिएको दृश्य निकै रोचक लाग्छ। नेपालको रेलसेवा, रोपवे तथा हवाई सेवाको गतिविधिको जानकारी पनि यो कृतिमा पाइन्छ।

आजभन्दा ६६ वर्षअघिको नेपालको दृश्य दस्तावेजीकरण आज सम्झिँदा कता कता मिथक जस्तो लाग्छ। वृत्तचित्रमा

प्राविधिक उच्चता खोज्नुभन्दा पनि तत्कालीन नेपालको इतिहासको दृश्य प्रस्तुति आजको पुस्तालाई उपलब्ध हुनु उच्चतम प्राप्ति हो। नेपालको आधुनिक इतिहासको प्रारम्भिक चरणको श्रव्यदृश्य दस्तावेज बनेको यो कृतिले अमेरिकी सहयोगमा नेपालमा भएका निर्माण परियोजनाको महत्त्वका साथ उठान गरिएको छ।

नेपालको जलस्रोत विषयलाई समेत उठाएको यो कृतिमा ध्वनिमिश्रण पक्षमा भने निकै कमजोरी देखिन्छ। हुन सक्छ पुरानो निर्माण भएकाले यसको स्तरीयता खस्केको होला। राजा महेन्द्रले संयुक्त राष्ट्रसङ्घको महासभालाई सम्बोधन गरेको स्थिरचित्रले सार्थकता बोकेको छ। यहाँ श्रव्यदृश्य नै राख्न सकिएको भए कृतिको अझ ओज बढ्थ्यो।

राजा महेन्द्रको देशवासीलाई नववर्षका अवसरमा दिएको सन्देशबाट अन्त्य गरिएको यो वृत्तचित्रमा कास्टिङमा पार्श्वस्वर वाचकको नाम नदिनु गम्भीर त्रुटि हो। यति भएर पनि पार्श्ववाचन निकै आकर्षक रहेको छ। नेपालका मौलिकता, हाम्रा सम्पदा र सांस्कृतिक गतिविधिको उन्नयनमा निकै गहिरिएर आलेखकार र निर्देशकले मेहनत गरेको यो वृत्तचित्रले तत्कालीन नेपालको खेल जगत्लाई समेत छुटाएको छैन। समग्रमा तत्कालीन नेपालको अवस्था र जनजीवनको सार्थक दस्तावेज बनेर यो वृत्तचित्र उपस्थित भएको छ। ■

मेक्सिकोमा पहिलो महिला राष्ट्रपति

■ रामप्रसाद आचार्य

उत्तर अमेरिकी मुलुक मेक्सिकोले पहिलो पटक महिला राष्ट्रपति पाएको छ । गएको जुन ३ मा भएको निर्वाचनमा ऐतिहासिक जितसँगै क्लोडिआ सेन्बाउम मेक्सिकोको दुई सय वर्षको इतिहासमा राष्ट्रपति निर्वाचित हुने पहिलो महिला बनेकी छन् ।

मेक्सिको सिटीकी ६१ वर्षीय पूर्वमेयर उनले ६० प्रतिशत मत पाइन् भने निकटतम प्रतिद्वन्द्वी सोचिट्ल ग्यालभेजले ३० प्रतिशत मत ल्याइन् । राष्ट्रपति निर्वाचित सेन्बाउमले वर्तमान राष्ट्रपति आन्द्रेस म्यानुएल लोपेज ओब्रेडोरलाई आउँदो अक्टोबर १ तारिखमा विस्थापित गर्ने छन् । ओब्रेडोरले चुनाव लडेनन् ।

सेन्बाउम ऊर्जा वैज्ञानिक पनि हुन् । उनले ओब्रेडोरले अगाडि बढाएका विकासका

कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिँदै थप लोककल्याणकारी कार्यक्रम ल्याउने प्रतिबद्धता जनाएकी छन् ।

राष्ट्रपतिका लागि चुनावी मैदानमा आउनुअघि सेन्बाउम मेक्सिको सिटीको मेयर थिइन् । मेक्सिकोको मेयर पद त्यहाँको सबैभन्दा प्रभावशाली राजनीतिक पदमध्ये एक हो । सोही पदले राष्ट्रपतिका लागि बाटो खोल्ने मानिन्छ ।

नाजीको डरका कारण सेन्बाउमका यहुदी मावली हजुरबुवा बुल्गेरियाबाट मेक्सिको बसाइँसराइ गरेका थिए । उनका हजुरबुवा चाहिँ लिथुवानीआका थिए । राजनीतिमा प्रवेश गर्नुअघि उनले वैज्ञानिक काम थालेकी थिइन् । वैज्ञानिक आमाबुवाकी सन्तान सेन्बाउमले भौतिकशास्त्र अध्ययन गरेपछि ऊर्जा इन्जिनियरिङमा विद्यावारिधि गरिन् ।

क्यालिफोर्नियास्थित एउटा प्रतिष्ठित अनुसन्धान प्रयोगशालामा उनले मेक्सिकोको ऊर्जा उपयोग प्रवृत्तिबारे कैयौं वर्षसम्म अध्ययन गरिन् र जलवायुसम्बन्धी विज्ञ पनि बनिन् । सन् २०१८ मा उनी मेक्सिकोकी प्रथम मेयर बनिन् र राष्ट्रपतिका लागि चुनावी प्रतिस्पर्धामा आउनुअघि उनले सन् २०२३ सम्म मेयर पद सम्हालिन् ।

वर्तमान राष्ट्रपति ओब्रेडोर सन् २०१८ देखि राष्ट्रपति रहेका मेक्सिकोका वरिष्ठ राजनीतिज्ञ हुन् । उनलाई टाइम पत्रिकाले सन् २०१९ को सय प्रभावशाली व्यक्तिमा सूचीकृत गरेको थियो । ओब्रेडोर सन् १९५३ को १३ नोभेम्बरमा मेक्सिकोको दक्षिणी राज्य टबास्कोको ग्रामीण

९३ वर्षे वृद्धको पाँचौं बिहे

अमेरिकामा ९३ वर्षे वृद्धले पाँचौं बिहे गरेका छन् । ‘मिडिया टाइकुन’ तथा धनाढ्य रुपर्ट मर्डकले ९३ वर्षको उमेरमा पाँचौं पटक विवाह गरेका छन । उनकी पत्नी एलेना जुकोभा ६७ वर्षकी छन् । उनी अवकाशप्राप्त रुसी वैज्ञानिक हुन् ।

मर्डकको जन्म सन् १९३१ मा अस्ट्रेलियाको मेलबर्नमा भएको हो । उनका यसअघिका पत्नीबाट जन्मिएका उनका दुई छोरा र चार छोरी छन् । उनी फक्स न्युज, वाल स्ट्रिट जर्नल, सन र टाइम्स जस्ता पत्रपत्रिका प्रकाशन गर्ने संस्था न्युज कर्पोरेसनका मानार्थ अध्यक्ष छन् ।

फोर्ब्स म्यागजिनले सार्वजनिक गरेको विवरण अनुसार रुपर्ट मर्डक र उनको परिवारको स्वामित्वमा रहेको सञ्चार उद्योगको मूल्य १९.९ अर्ब अमेरिकी डलर छ । सन् २०२१ मा उनीहरूसँग २३.५ अर्ब अमेरिकी डलरको सम्पत्ति रहेको थियो ।

मर्डकको रुचि सानै उमेरमा सञ्चार माध्यममा थियो । बेलायतको अक्सफोर्ड युनिभर्सिटीमा हुँदा उनले विद्यार्थीले प्रकाशन गर्ने पत्रिका किन्न खोजेका थिए । त्यतिबेला उनी वामपन्थी विचारधाराबाट प्रभावित थिए ।

मर्डकले सन् १९५० को दशकमा आफ्नो व्यावसायिक जीवन अस्ट्रेलियामा सुरु गरे । सन् १९६९ मा उनले बेलायतबाट प्रकाशित हुने दुई पत्रिका न्युज अफ द वर्ल्ड र सन किने । पछि उनले अमेरिकाबाट प्रकाशित हुने न्युयोर्क पोस्ट र वाल स्ट्रिट जर्नल पनि किनेका थिए । सन् १९९६ मा उनले अमेरिकामा फक्स न्युज टिभी स्थापना गरे । सन् २०१३ मा स्थापित न्युज कर्प अन्तर्गत अहिले सयौं स्थानीय, राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय सञ्चारगृह छन् । ती सबैको स्वामित्व मर्डकसँग छ । ■

क्षेत्र टेपिटिटानमा जन्मिएका हुन् । उनी सन् २००० मा मेक्सिको सिटीको मेयर निर्वाचित भएका थिए । ओब्रेडोर यसअघि सन् २००६ र २०१२ मा भएको राष्ट्रपतीय निर्वाचनमा भने पराजित भएका थिए । सन् २०१८ मा तीन विभिन्न पार्टीको गठबन्धन नेसनल रिजेनेरेसन मुभमेन्ट पार्टी (मोरेना) को उम्मेदवारका रूपमा उनी राष्ट्रपति निर्वाचनमा विजयी भए ।

उनको जित मेक्सिकोका लागि कैयन अर्थमा विशेष रह्यो । ७० वर्षसम्म त्यहाँ जम्मा दुई पार्टीको वर्चस्व रह्यो । कहिले रुढीवादी नेसनल एक्सन पार्टीको शासन रह्यो त कहिले इन्स्टिट्युसनल रेभल्युसनरी पार्टीको रह्यो तर सन् २०१८ मा वामपन्थी नेसनल रिजेनेरेसन मुभमेन्टी पार्टीको नेतृत्वमा रहेको तीन पार्टीको गठबन्धनको उम्मेदवार ओब्रेडोरले यो सिलसिला तोडिदिए ।

ल्याटिन अमेरिकाको दोस्रो ठूलो अर्थतन्त्र मेक्सिको धेरै तेल निर्यातकमध्येमा पर्दछ । मेक्सिकोमा भएको चुनावअघिका अभियानका क्रममा केही खराब राजनीतिक हिंसात्मक घटना भएका थिए । चुनावी अभियानयता १३० भन्दा बढी उम्मेदवार तथा राजनीतिक कार्यकर्ता मारिएका थिए तर यस पटकको चुनावमा भने ठूला हिंसात्मक घटना भएनन् ।

मेक्सिको सन् १५२१ देखि १८२० सम्म स्पेनको अधीनमा रह्यो । स्पेनबाट स्वतन्त्र भएपछि पनि बेलायत, अमेरिका र फ्रासले मेक्सिकोलाई आफ्नो अधीनमा लिने प्रयास गरे । त्यस क्रममा युद्ध र विवाद भयो । सन् १९१० देखि १९२० सम्म मेक्सिको क्रान्ति

अन्तरिक्षमा विश्व कीर्तिमान

रुसी अन्तरिक्ष यात्री ओलेग कोनोनेको अन्तरिक्षमा कुल एक हजार दिन बिताउने विश्वकै पहिलो व्यक्ति बनेका छन् ।

रुसको अन्तरिक्ष एजेन्सी रस्कोमसले कोनोने अन्तरिक्षमा हजार दिन बिताउने पहिलो व्यक्ति भएको घोषणा गरेको छ । ५९ वर्षीय कोनोनेले आफ्नो पाँचौं अन्तरिक्ष यात्रामा हजार दिनको कोसेढुङ्गा पार गरेका हुन् । उनी अन्तर्राष्ट्रिय अन्तरिक्ष स्टेसनमा तेस्रो पटक कमान्डरका रूपमा रहेका छन् ।

कोनोनेले यसअघि सबैभन्दा लामो समयसम्म अन्तरिक्षमा बिताउने रुसकै अर्का अन्तरिक्ष यात्री

भयो। यो क्रान्ति कैयौँ हिंसात्मक शृङ्खलाको थियो। जसले मेक्सिकोको सामाजिक र राजनीतिक ढाँचामा ठूलो परिवर्तन ल्यायो। क्रान्ति पहिले देशको कृषियोग्य भूमि केही सम्भ्रान्त परिवारको नियन्त्रणमा थियो, त्यो पछि समाप्त भयो। यद्यपि देशमा धनी र गरिबको खाडल कायमै छ। मध्यम वर्ग पहिलेभन्दा बलियो भयो र देशको राजनीतिमा सेनाको पनि प्रभाव बढ्यो।

मेक्सिकोले सार्वजनिक स्थलमा धूमपान पूर्ण प्रतिबन्ध लगाउने विश्वकै सबैभन्दा कठोर कानुन कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। सन् २०२१ मा अनुमोदन गरिएको उक्त कदमले सुर्तीजन्य पदार्थसम्बन्धी विज्ञापनमाथि प्रतिबन्ध लगाएको छ। त्यहाँको कानुनलाई विश्वकै सबैभन्दा प्रभावकारी र व्यापक दायरा भएको नियमका रूपमा व्याख्या गरिएको छ।

मेक्सिकोले सन् २००८ मा ल्याएको कानुनले बार, रेस्टुराँ र कार्यस्थलमा धूमपानरहितका क्षेत्र स्थापना गरिनुपर्ने उल्लेख गरेको थियो।

अहिले त्यसलाई सबै खालको सार्वजनिक क्षेत्रमा धूमपान गर्न नमिल्ने भनेर विस्तार गरिएको छ। त्यसमा पार्क, समुद्री तट, होटेल, कार्यालय र रेस्टुराँहरू पर्छन्।

अर्कोतर्फ गर्भपतन गराएकालाई अपराध गरे जस्तै गरी दण्ड दिनु असंवैधानिक भएको मेक्सिकोको सर्वोच्च अदालतले सन् २०२१ मा फैसला गरेको छ। उक्त फैसलाले गर्भपतन गराएकै कारण महिलाविरुद्ध मुद्दा दायर गर्नबाट रोक लगाएको छ।

सरकारले कठोर कदम चाल्दाचाल्दै पनि लागूऔषध कारोबार र भ्रष्टाचार मेक्सिकोको सबैभन्दा ठूलो समस्याका रूपमा रहेको छ। यसलाई नियन्त्रण गर्न सरकारले विभिन्न अभियान चलाएको छ तर पनि समस्या समाधान हुन सकेको छैन। नवनिर्वाचित महिला राष्ट्रपति सेन्बाउमलाई पनि यही समस्या मुख्य चुनौती बन्ने छ। यो समस्या समाधान गर्न सके उनको कार्यकाल सफल हुने छ। ■

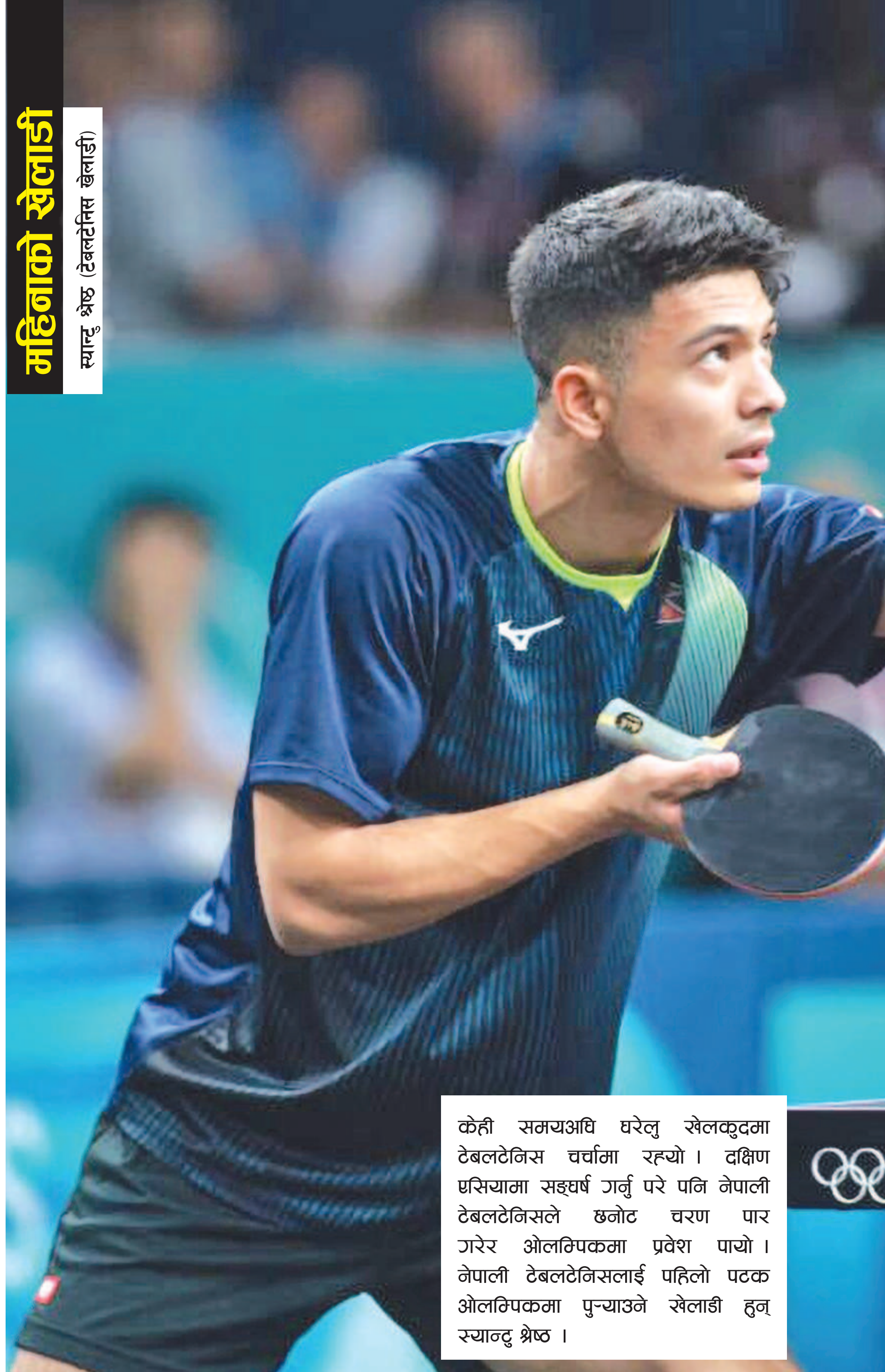
गेनाडी पेडाल्काको कीर्तिमान भङ्ग गरेका थिए। पेडाल्काले अन्तरिक्षमा कुल ८७८ दिन बिताएका थिए।

हाल स्पेस स्टेसनमा रहेका कोनोनेको स्पेस स्टेसनको पछिल्लो यात्रा गत वर्षको सेप्टेम्बर १५ मा सुरु भएको थियो। उनी सोयुज एमएस २४ अन्तरिक्ष यात्रामार्फत स्पेस स्टेसनमा गएका थिए।

उनीसँगै अन्य दुई अन्तरिक्ष यात्री रुसका निकोलाई सुब र अमेरिकी लोरल ओहारा पनि स्पेस स्टेसनमा गए। आगामी सेप्टेम्बर २३ मा कोनोने र अमेरिकी अन्तरिक्ष यात्री ट्रेसी डाइसन पृथ्वीमा फर्किने कार्यक्रम छ। योसँगै कोनोनेले अन्तरिक्षमा कुल एक हजार ११० दिन बिताउने छन्। ■

महिनाको खेलाडी

स्यान्दु श्रेष्ठ (टेबलटेनिस खेलाडी)

केही समयअघि घरेलु खेलकुदमा टेबलटेनिस चर्चामा रह्यो । दक्षिण एसियामा सङ्घर्ष गर्नु परे पनि नेपाली टेबलटेनिसले छनोट चरण पार गरेर ओलम्पिकमा प्रवेश पायो । नेपाली टेबलटेनिसलाई पहिलो पटक ओलम्पिकमा पुऱ्याउने खेलाडी हुन् स्यान्दु श्रेष्ठ ।

स्यान्टुले पेरिस ओलम्पिकमा खेलेर इतिहास रचेका छन्। स्यान्टु ओलम्पिकमा खेल्ने नेपालका पहिलो टेबलटेनिस खेलाडी हुन्।

अझ छनोट चरण पार गरेर ओलम्पिक खेल्न योग्य भएकाले स्यान्टुलाई नेपाली टेबलटेनिसको ऐतिहासिक खेलाडीका रूपमा सम्झना गरिने छ।

स्यान्टुअघि तेक्वान्दोका सङ्गीना वैद्य र दीपक विष्टले मात्र छनोट चरण पार गरी ओलम्पिक खेलेको इतिहास छ। नेपाली खेलकुदमा एक गौरवमय अध्याय थपेकाले स्यान्टुले पेरिस ओलम्पिकमा नेपालको मार्च पास्ट राष्ट्रिय झन्डा बोक्ने गौरव पनि पाए।

स्यान्टुले ओलम्पिकमा अपेक्षा अनुरूप प्रदर्शन भने गर्न सकेनन्। सेनेगलका इब्राहिम डिएवविरुद्ध स्यान्टु पहिलो सेट जितको नजिक थिए तर सो सेट १२–१० ले गुमाए र अन्य तीन सेटमा पनि ११–३, ११–४ र ११–५ ले सजिलै पराजित भए।

स्यान्टुलाई नेपाली टेबलटेनिसले पाएको अहिलेसम्मकै उत्कृष्ट खेलाडी मानिन्छ। विद्यार्थी जीवनमा स्यान्टु पौडी खेलाडी थिए। दाजु स्विमर भएकाले नेपालको राष्ट्रिय खेलाडी प्रसिद्धजङ्ग राणा, सिरिस गुरुङ, शैलेश राणा जस्ता नाम चलेका पौडी खेलाडीसँग स्यान्टुले अभ्यास गर्थे। उमेरस्तरमा स्यान्टुले थुप्रै प्रतियोगितामा भाग लिए पनि पदक जित्न सकेनन्। जसले गर्दा निराश भएका स्यान्टु टेबलटेनिस खेलमा मोडिए।

नेपाली टेबलटेनिसका राष्ट्रिय प्रशिक्षक शङ्कर गौतमले दाजुभाइ एउटै खेलमा नलागेकै राम्रो भनेर स्यान्टुलाई टेबलटेनिस खेल्न सुझाव दिएपछि उनी टेबलटेनिसमा लागेका थिए। त्यसपछि स्कुलमा नविता श्रेष्ठसँग उनले टेबलटेनिस सिक्ने मौका पाए। स्यान्टुले आफू टेबलटेनिसमा अहिलेको स्थितिसम्म पुग्नुमा नविताको ठूलो योगदान रहेको अहिले पनि भन्छन्।

स्यान्टुको आरम्भिक खेल जीवनमा नै टेबलटेनिसका प्रशिक्षकद्वय शङ्कर गौतम र नविताले उनलाई लामो रेसको घोडाका रूपमा लिएका थिए। नभन्दै १६ वर्षको उमेरमा स्यान्टुले राष्ट्रिय च्याम्पियन बनेर आफूमाथिको भरोसालाई सही साबित गरे। त्यसपछि स्यान्टुले घरेलु खेलकुदमा कहिल्यै पछाडि फर्केर हेरेनन्। यसबीच उनले थुप्रै अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगिता खेले। दक्षिण एसियाली खेलकुद, एसियाली खेलकुद र विश्व च्याम्पियनसिपमा पनि सहभागिता जनाए तर स्यान्टु आफ्नो भविष्यलाई लिएर सन्तुष्ट थिएनन्।

घरेलु टेबलटेनिसमा शीर्ष खेलाडी हुँदाहुँदै स्यान्टुले आफ्नो भविष्य सुरक्षित देखेनन्। त्यसपछि उनी अध्ययनका लागि अस्ट्रेलिया गए। यद्यपि स्यान्टुले अस्ट्रेलियामा पनि विभिन्न प्रतियोगितामा सहभागिता जनाइरहे। यसबीच उनले अस्ट्रेलियामा वेस्टर्न अस्ट्रेलिया स्टेट ओपन च्याम्पियनसिपमा पुरुष एकल र युगलमा स्वर्ण पदक जितेर नेपालको नाम उँचो बनाए। उनी पछिल्लो राष्ट्रिय खेलकुद खेल्न नेपाल फर्केका थिए। सो समय पनि स्यान्टुलाई चुनौती दिने कोही भएन र उनले स्वर्ण पदक जिते।

तर ओलम्पिक छनोटका लागि बोलाइँदा भने स्यान्टु दुबिधामा थिए। प्रशिक्षण कम भइसकेको थियो। आवतजावत र तयारी खर्चमा लाखौं खर्च हुने देखियो। त्यसैले स्यान्टुले निर्णय गर्न सकेका थिएनन् तर सो छनोटमा भारत नहुने भएकाले ओलम्पिकमा छानिने सम्भावना उनले देखे र छनोट चरण तयारीका लागि हवाई र अभ्यासमा पाँच लाख रुपियाँभन्दा बढी खर्च आफैंले गरे। आफ्नो लय पुनः प्राप्त गरे। त्यसपछि छनोट चरणमा उनले माल्दिभ्स, बङ्गलादेश, श्रीलङ्का र फाइनलमा नेपालकै संयोग कपालीलाई हराएर ओलम्पिकमा खेल्न योग्य बने। ■

–प्रजित शाक्य

स्पेनको कीर्तिमान

स्पेनले युरोकप फुटबलमा इतिहास रचेको छ। सन् १९६० देखि सुरु भएको युरोपेली च्याम्पियनसिप फुटबल स्पेनले चौथो पटक जितेको छ। अहिलेसम्म यो उचाइ अन्य कुनै पनि टिमले हासिल गर्न सकेको छैन।

■ सोमराज पोखरेल

यसपालि जर्मनीमा भएको प्रतियोगिताको फाइनलमा इङ्ग्ल्यान्डलाई फाइनल खेलमा २–१ गोल अन्तरले पराजित गरी स्पेन च्याम्पियन बन्यो। स्पेनलाई जिताउन अन्तिम खेलमा निको विलियम्स र मिकेल ओयारजाबालले एक एक गोल गरेका थिए।

सन् १९६४ मा पहिलो पटक च्याम्पियन भएको स्पेनले दोस्रो उपाधि जित्न भने ४४ वर्ष लगाएको थियो। सन् २००८ मा दोस्रो उपाधि जितेको स्पेनले तेस्रो उपाधि भने २०१२ मै जित्यो। २०१६ मा सेमिफाइनलसम्म पनि पुग्न नसकेको स्पेन २०२० मा चौथो भएको थियो। यसपालि उपाधि जितेसँगै स्पेनको वर्चस्व केही समय चल्ने अनुमान फुटबल पण्डितहरूको छ।

यसका कारण पनि छन्। त्यो हो प्रशिक्षक लुइस डे ला फुन्टेको टिमका दुई प्रमुख खेलाडी लामिन यमल र निको विलियम्स। यमल १७ र विलियम्स २२ वर्षका छन्। यी दुवैले मैदानमा उत्कृष्ट कौशल देखाउने गरेका छन्। फुन्टेले समालेपछि स्पेनको टिमले राम्रो गति

लिएको विश्वास गर्न सकिन्छ।

स्पेनले उपाधि जितसम्मको यात्रामा एक से एक टिमलाई हराउन सफल भयो। स्पेनले गत विजेता इटाली, आयोजक जर्मनी र फ्रान्सलाई हराएर फाइनलको यात्रा गरेको थियो।

यस पटक स्पेनले बलिया टिमलाई हराउँदा जाभी र पेड्रीबिना नै खेल्यो। जाभीलाई घुँडामा चोट लागेको थियो भने पेड्रीले जर्मनीविरुद्धको क्वाटरफाइनल खेल खेल्दा घाइते भएकाले सेमिफाइनल खेल खेल्न पाएनन्। फाइनलमा पनि उनले खेल बराबरीमा चलिरहँदा घाइते भएपछि मैदान छाड्नु पऱ्यो। पेड्री उत्कृष्ट खेलाडी नै घोषित भए।

यमलको कमाल

लामिन यमल भर्खर १७ वर्षका भए। उनले यो कलिलो उमेरमै आफ्नो टिमलाई युरोकप मात्र जिताएनन् आफू नै प्रतियोगिताको उत्कृष्ट युवा खेलाडी घोषित भए। फाइनल खेलमा यमलको सहयोगमा विलियम्सले गोल गरी आफ्नो टिमलाई अग्रता दिलाएका थिए। उनको यो क्षमताको विश्वभर प्रशंसा भइरहेको छ।

उनले उत्कृष्ट युवा खेलाडीको उपाधि १६ वर्षको उमेर छँदै खेलेको भूमिकाको आधारमा पाएका थिए। फाइनल खेल हुनुअघि नै यो उपाधि तय गरिन्छ। अचम्म त के भने उनको जन्मदिनमा फाइनल खेल भएको थियो।

इङ्ग्ल्यान्ड निराश

इङ्ग्ल्यान्डले फेरि उपाधि नजिक पुगेर निराश हुनु पऱ्यो। सन् २०२० को युरोकपको फाइनल खेलमा इटालीद्वारा पेनाल्टी सुटआउटमा ३–२ ले पराजित भएको इङ्ग्ल्यान्ड यस पटक पनि उपविजेतामै सीमित भयो।

इङ्ग्ल्याण्डले विश्व फुटबलमा ठूलो उपाधि जित्न नसकेको ५८ वर्ष भइसकेको छ। सन् १९६६ को विश्वकप फुटबलको उपाधि जितेपछि इङ्ग्ल्यान्डले कुनै पनि ठूलो उपाधि जित्न सकेको छैन।

अर्जेन्टिनाको कीर्तिमान

कोपा अमेरिका फुटबलमा अर्जेन्टिना सबैभन्दा सफल टिम बनेको छ। अर्जेन्टिनाले यो वर्षको उपाधि जितेर सर्वाधिक १६ औँ उपाधि आफ्नो पोल्टामा पाऱ्यो।

अमेरिकाको मायामीमा जुलाई १५ मा भएको फाइनल खेलमा अर्जेन्टिनाले कोलम्बियामाथि १–० ले जित हासिल गरेको थियो।

अधिक दर्शकका कारण व्यवस्थापन कमजोरीले निर्धारित समयभन्दा एक घण्टा २२ मिनेट ढिला गरी सुरु भएको खेलको निर्धारित ९० मिनेटसम्म गोलरहित बराबरी भयो। त्यसपछि थपिएको ३० मिनेटको अतिरिक्त समयको आठ मिनेट बाँकी छँदा लाउटारो मार्टिनेजले निर्णायक गोल गरेका थिए। उनी यस कोपाको सर्वाधिक गोलकर्ता भए। उनले पाँच गोल गरेका थिए।

खेलमा अर्जेन्टिनाका कप्तान लियोनल मेसीले घाइते भएका कारण ६६ औँ मिनेटमा मैदान छाडे। त्यसअघि पनि ३६ औँ मिनेटमा उनी घाइते हुँदा खेल दुई मिनेट रोकिएको थियो।

सन् १९१६ देखि सुरु भएको कोपा अमेरिकाको इतिहासमा प्रतियोगिता ४८ औँ संस्करणसम्म आइपुग्दा अर्जेन्टिनाले लगातार दोस्रो पटकसहित १६ औँ उपाधि जितेको

छ। १५ पटक उपाधि जितेको उरुग्वे दोस्रो स्थानमा छ। यी दुई टिमले दुई तिहाइ उपाधि जित्दा विश्वकपको सफल टिम ब्राजिलले भने नौ पटक मात्रै उपाधि जितेको छ।

त्यस्तै चिली, पाराग्वे र पेरुले समान दुई उपाधि जितेका छन्। बोलिभिया र कोलम्बियाको खातामा एक–एक उपाधि छ। सहभागी १६ टिममध्ये १० टिम कोन्मेबोलबाट खेल्छन्। जसमा अहिलेसम्म इक्वेडर र भेनेजुएलाले मात्र उपाधि हासिल गर्न सकेका छैनन्। बाँकी छ टिम कन्केकाफ क्षेत्रबाट आउने गर्छन्। क्यानडाले यसपालि पहिलो सहभागितामै सेमिफाइनलसम्मको यात्रा तय गर्‍यो।

फेयर प्लेयर कोलम्बिया

यसपालि कोलम्बियाले साहसिक प्रदर्शन गर्‍यो। उपाधि जित्न नसके पनि कोलम्बियाको खेल भने उत्कृष्ट रह्यो। फाइनल खेलको अन्तिम आठ मिनेट समालिन नसकेका कारण उसले खेल हार्न पुग्यो।

फाइनल खेलमा अर्जेन्टिनाका गोलरक्षक बढी नै व्यस्त हुनुले समेत कोलम्बियाको क्षमता दर्शाउँछ। प्रतियोगिताको फेयर प्लेको उपाधि कोलम्बियालाई प्रदान गरियो।

कोलम्बियाले समूह चरणमा पाराग्वेलाई २–१ ले, कोस्टारिकालाई ३–० ले हरायो भने ब्राजिलविरुद्ध १–१ ले बराबरी खेलेको थियो। क्वाटरफाइनलमा उसले पानामालाई ५–० ले हरायो भने सेमिफाइनलमा उरुग्वेलाई १–० ले पराजित गर्‍यो।

ओजस्वी ह्यामेस रोड्रिगेज

कोलम्बियाले फेयर प्ले उपाधि मात्र जितेन उसको महत्त्वपूर्ण खेलाडी ह्यामेस रोड्रिगेज प्रतियोगिताको उत्कृष्ट खेलाडी घोषित भए। ३३ वर्षीय मिडफिल्डर एवं कप्तान रोड्रिगेजको खेल सन्तुलित हुने गर्छ।

सन् २०११ देखि राष्ट्रिय टिममा रहेर नियमित खेलिरहेका उनले १०६ खेलमा २८ गोल गरेका छन् भने थ ु प/ै गोलका लागि सहयोगी भूमिका निर्वाह गरेका छन्। यस कोपा अमेरिकामा पानामाविरुद्ध पेनाल्टीमा उनले एक गोल गरेका थिए। ■

विश्वमा: कहाँ के ?

■ तुम्नो कुलुङ

१. अलैँची धेरै उत्पादन नेपालमा हुन्छ ।

२. आँप धेरै उत्पादन भारतमा हुन्छ ।
३. आलु धेरै उत्पादन जर्मनीमा हुन्छ ।
४. कफी धेरै उत्पादन ब्राजिलमा हुन्छ ।
५. कफी धेरै स्विट्जरल्यान्डमा खपत हुन्छ ।
६. केरा धेरै उत्पादन अस्ट्रेलियामा हुन्छ ।
७. केराउ धेरै उत्पादन अस्ट्रेलियामा हुन्छ ।
८. गहुँ धेरै उत्पादन फ्रान्समा हुन्छ ।
९. गोलभँडा धेरै उत्पादन इटलीमा हुन्छ ।
१०. चलचित्र भवन धेरै रुसमा बनेको छ ।
११. चलचित्र धेरै भारतमा निर्माण हुन्छ ।
१२. चिया धेरै उत्पादन भारतमा हुन्छ ।
१३. चिया धेरै बेलायतमा खपत हुन्छ ।

१४. जङ्गल धेरै ब्राजिलमा रहेको छ ।

१५. जलस्रोत धेरै ब्राजिलमा रहेको छ ।
१६. जुट (सनपाट) धेरै उत्पादन बङ्गलादेशमा हुन्छ ।
१७. टापु धेरै भएको देश इन्डोनेसिया हो ।
१८. भँगेरा विश्वका प्रायः सबै देशमा पाइन्छ ।
१९. विश्वमा रक्तदान धेरै पटक गर्ने व्यक्ति अस्ट्रेलियाका जेम्स ह्यारिसन हुन् ।
२०. विश्वमा रबर प्राकृतिक रूपमा धेरै उत्पादन थाइल्यान्डले गर्छ ।
२१. सुर्ती धेरै उत्पादन गर्ने देश चीन हो ।
२२. वृक्षरोपण धेरै गर्ने देश चीन हो ।
२३. सम्बन्धविच्छेद धेरै हुने देश अमेरिका हो ।

२४. विद्युत् धेरै उत्पादन अमेरिकामा हुन्छ । ■

बालबालिकामा हुने क्यान्सर

बालबालिकामा लाग्ने क्यान्सरका लक्षणको हकमा कुन अङ्गमा क्यान्सर लागेको छ सोही अनुसार लक्षण देखा पर्छन् ।

प्राडा सुमनराज ताम्राकार

अति विकसित मुलुकमा बालबालिकामा लाग्ने क्यान्सरमध्ये करिब ८० प्रतिशतको सफलतापूर्वक उपचार सम्भव हुन्छ । अत्याधुनिक औषधोपचार र प्रभावित व्यक्तिको उच्चस्तरीय स्याहारसुसारका कारण पनि यो सम्भव भएको भन्न सकिन्छ तर विडम्बना संसारभरिका क्यान्सर ग्रसित बालबालिकामध्ये केवल १० प्रतिशत मात्र ती देशमा छन् । अर्थात् बहुसङ्ख्यक यस्ता बिरामी विकासोन्मुख वा विकासशील देशमा छन् ।

सबै प्रकारका क्यान्सरबाट प्रताडित व्यक्ति (बालबालिका र वयस्क) मध्ये केवल एक प्रतिशत मात्र बालबालिका छन् । त्यसो भएर पनि बालबालिकामा लाग्ने क्यान्सरको समस्यालाई ठूलो बोझका रूपमा लिने गरिएको छैन । १४ वर्षसम्मकालाई बालबालिकाको उमेर समूहमा राखिन्छ तर निदान विधि, उपचार विधि एवं स्याहारसुसारको सहजताले गर्दा कहिलेकाहीँ १५ देखि १९ वर्षसम्मका किशोरलाई पनि यसै समूहमा राखी उपचार गरिन्छ ।

बालबालिकामा लाग्ने क्यान्सरका लक्षणको हकमा कुन अङ्गमा क्यान्सर लागेको छ सोही अनुसार लक्षण देखा पर्छन् । बालबालिकामा धेरैजसो लाग्ने क्यान्सरमा रक्तक्यान्सर ल्युकेमिया (३२ प्रतिशत), केन्द्रीय स्नायु प्रणालीको ट्युमर (१८

प्रतिशत), हज्किन्स डिजिज (११ प्रतिशत), ननहज्किन्स लिम्फोमा (चार प्रतिशत), न्युरोब्लास्टोमा (छ प्रतिशत) विल्म्स ट्युमर (पाँच प्रतिशत), मांसपेशी एवं अस्थिपञ्जरको क्यान्सर (समान तीन प्रतिशत) एवं आँखाको क्यान्सर (तीन प्रतिशत) हुन् ।

रक्तक्यान्सर

बालबालिकामा अधिकतर हुने क्यान्सर हो यो । त्यसमध्ये पनि एक्युट लिम्फोब्लास्टिक ल्युकेमिया (एएलएल) खालको रक्तक्यान्सर एकदेखि १० वर्ष उमेर समूहका तथा बढीजसो केटा, गोरा जातिमा लाग्ने गर्दछ । बालबालिकामा रक्तक्यान्सर लाग्दा जिउ दुख्ने, अमन हुने, हल्का ज्वरो आउने, पहेँलो फुस्रो देखिने, ठाउँ ठाउँमा रगतका टाटा देखापर्ने, हड्डीमा पीडा हुने, अस्वाभिविक रूपमा तौल घट्ने हुन्छ । शारीरिक जाँचको क्रममा लिम्फनोड बढेको, कलेजो एवं फियो सुन्निएको देखिन्छ । रक्तक्यान्सर लागेको शङ्कास्पद अवस्थामा रगतको पूर्ण जाँचबाट यसको निदान गर्न सकिन्छ ।

केन्द्रीय स्नायु प्रणालीको ट्युमर

यो बालबालिकामा लाग्ने दोस्रो प्रमुख क्यान्सर हो । मस्तिष्क एवं स्नायु प्रणालीमा क्यान्सर हुँदा झट्का लाग्ने, कम्पन छुट्ने, हातगोडाको चाल अनियन्त्रित हुने, हिँडडुलमा समस्या हुने हुन्छ । मस्तिष्कभित्र पलाएको क्यान्सरका कारण मस्तिष्कको मुख्य भाग (ब्रेन स्टेम) मा दबाब बढ्न गयो भने क्रेनियल नर्भ भनिने विशेष प्रकारका स्नायुमा असर पर्न जाँदा दृष्टि, श्रवण, स्पर्श, स्वादलगायतका छ थरीका इन्द्रीय गुणमा बाधा पुग्न जान्छ ।

हज्किन्स डिजिज

हज्किन्स डिजिज नामक क्यान्सर, यसलाई हज्किन्स लिम्फोमा पनि भनिन्छ, मानव शरीरको लिम्फोटिक प्रणालीको क्यान्सर हो । यस क्यान्सरलाई क्लासिकल (जुन ९५ प्रतिशत) र नोडुलर गरी बाँडिन्छ । हज्किन्स लिम्फोमा बालबालिका उमेरमा सुरु भई किशोरावस्थामा उच्चमा पुग्ने गर्छ । शरीरको कुन भागको लिम्फ प्रणाली प्रभावित भएको छ सोही अनुसारका लक्षण देखा पर्छ । जस्तै घाँटीमा पीडारहित गिर्खा आउने, मध्य छातीमा दबाबका कारण निरन्तर खोकी लाग्ने, फियो बढ्ने, कसै कसैमा काखी वा काछको लिम्फनोड बढ्ने, लागछोड ज्वरो आउने, राति लुगा पूरै भिजिने गरी ज्वरो आउने, अमन हुने, १० प्रतिशतभन्दा बढी तौल घट्ने, थकाइ लाग्ने, चिलाउने हुन्छ । शङ्का लागेमा सम्बन्धित ठाउँको बायोप्सी लिई यो क्यान्सर निदान गर्न सकिन्छ ।

ननहज्किन्स लिम्फोमा

यसमा विशेषतः रगतको श्वेत रक्तकोषहरू अनियन्त्रित तवरमा वृद्धि हुन्छन् । यस क्यान्सरका विभिन्न उपसमूह छन् । त्यसमध्ये बिटा सेल लिम्फोमा र फोलिकुलर लिम्फोमा चाहिँ बढीजसो हुने गर्छ । उमेर भएका बालबालिकामा लाग्ने यस क्यान्सरमा यदि पेट प्रभावित भएमा पेट दुख्ने, उल्टी आउने, पखाला लाग्ने, पेटमा डल्लो आउने, आन्द्राभित्र आन्द्रा छिर्ने हुन्छ ।

छातीको मध्यभाग प्रभावित भएमा सास फेर्न निकै सकस हुने, मुख्य धमनी (सुपेरियर भेनाकाभा) नामक अवरोध भए सोही अनुसारका लक्षण देखा पर्ने गर्दछ।

यदि घाँटी र टाउको प्रभावित भए त्यहाँ डल्लो आउने, क्रेनियल स्नायु प्रभावित भएर प्रभावित भाग लाटो हुने, नाक बन्द हुने, दृष्टि तथा श्रवणमा समस्या आउने गर्छ।

न्युरोब्लास्टोमा

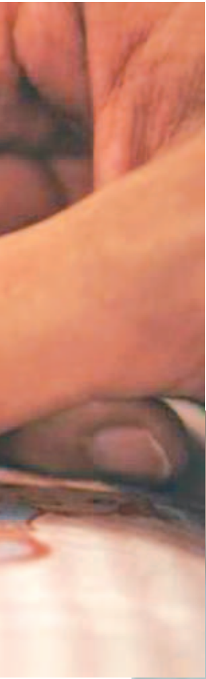
मस्तिष्कबाहिर हुने ठोस प्रकारको यो ट्युमर प्रायः बालबालिकालाई लाग्दछ। ट्युमर भएको ठाउँको काममा बाधा पुग्ने, अमन हुने, पेट दुख्ने, उल्टी आउने, पेट फुल्ने हुने हुन्छ।

के हो लिम्फाटिक प्रणाली

मानिसलगायत स्तनधारी प्राणीमा रक्तसञ्चार प्रणाली जस्तै शरीरभरि नै श्वेत तरल पदार्थ प्रवाह हुने अर्को च्यानल (प्रणाली) छ। जसले शरीरका विभिन्न भागको रक्तसञ्चार प्रणालीबाट चुहिएर आएको लिम्फ (श्वेत तरल पदार्थ, सेतो रगत) लाई सङ्कलित गरी मुटुमा जोडिएको ठूलो शिरामार्फत फेरि रक्तसञ्चार प्रणालीमै फर्काइदिन्छ। खासमा लिम्फाटिक प्रणालीको मुख्य काम शरीरको प्रतिरक्षा प्रणालीसँग सम्बन्धित भए पनि यस प्रणालीले शरीरभरिको तरल पदार्थ सन्तुलनमा राख्न तथा खानामा रहेको चिल्लो पदार्थलाई पाचन प्रणालीमार्फत सोसेर यसको खपत गराउन पनि मद्दत गर्दछ।

लिम्फाटिक प्रणाली मातहतमा टन्सिल, थायमस, फियो, हड्डीभित्रको रगतमासी, लिम्फ नलीहरू र लिम्फनोड पर्दछन्। लिम्फनोड भनेको चाहिँ मुख्य मुख्य जक्सनमा अवस्थित गिर्खा जस्तो वस्तु हो। यसले सम्बन्धित क्षेत्रबाट सङ्कलित लिम्फलाई फिल्टर गर्ने तथा त्यस्तो सङ्कलित लिम्फमा शरीरका लागि हानिकारक वस्तु वा किटाणु छ भन्ने छुट्याउने र त्यहीं नष्ट पार्ने गर्दछ।

उदाहरणका लागि दायाँ वा बायाँ हात, पाखुराबाट सङ्कलित लिम्फ काखीमा रहेको लिम्फनोडमा सङ्कलित गर्ने तथा त्यहाँ सफा पारेर मुटु (रक्तसञ्चार प्रणाली) तर्फ पठाउँछ। त्यसो भएर यदि हात, पाखुरामा पिलो वा कुनै सङ्क्रमण भएको छ भने सोही भागको लिम्फनोडमा

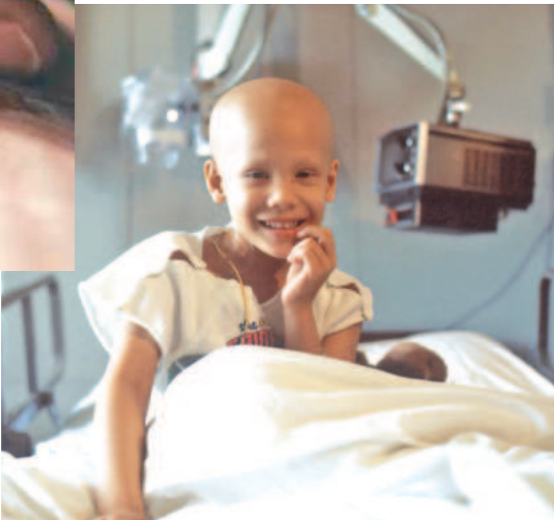

विल्म्स ट्युमर (मिर्गौलाको क्यान्सर)

यो पेटमा डल्लोको रूपमा प्रस्तुत हुन्छ। यसमा पेट दुख्ने, पिसाब रातो हुने, रक्तचाप बढ्ने, ज्वरो आउने हुन्छ।

मांसपेशी एवं अस्थिपञ्जरको क्यान्सर

प्रायः डल्लोको रूपमा आउने यस क्यान्सरमा हातखुट्टा दुख्ने, चोटबिना पनि हातखुट्टा चलाउन गाह्रो हुने, कहिलेकाहीँ हड्डी भाँचिने, पीडाकै कारण राति निद्राबाट ब्युँझिने हुन्छ।

किटाणु एवं विकार आइपुग्ने र त्यहाँ किटाणुलाई नष्ट गर्ने प्रक्रियामा उक्त लिम्फनोड नै सुन्निने हुन्छ। हात, पाखुराको जस्तै टाउको क्षेत्रको घाँटीमा, गोडातिरको काछमा, दाँत वा मुखभित्रको बङ्गारामुनि, कानको कान अगाडि, आन्द्रा एवं शरीरको आन्तरिक अङ्गहरू नजिकै ठाउँ ठाउँमा यस्ता लिम्फनोडहरू अवस्थित हुन्छन्।

सङ्क्रामक वस्तु जस्तै क्यान्सर लागेका व्यक्तिको सम्बन्धित अङ्गसँगैको लिम्फनोडले क्यान्सरका कोषहरू पनि छान्ने, रोक्ने हुनाले गम्भीर प्रकारका क्यान्सर कति फैलिसक्यो भन्ने विश्लेषण गर्ने क्रममा नजिकैको लिम्फनोडमा क्यान्सरका कोषको उपस्थितिलाई आधार मानिन्छ। हात्तीपाइले रोगमा सङ्क्रामक रोगाणु एवं यसका अवयवले यस्तै लिम्फनोड (विशेषतः काछको) मा निकै अवरोध पुऱ्याउनाले लिम्फ प्रवाहमा समस्या आएर खुट्टा हात्तीको जस्तै सुन्निन थाल्छ।

आँखाको क्यान्सर (रेटिनोब्लास्टोमा)

बालबालिकामा आँखाको क्यान्सर लाग्दा अँध्यारो कोठामा आँखाको कालो भागमा सेतो टीका देखिने, आँखा असामान्य तवरमा रातो हुने, दुख्ने, आँखाको आकार ठूलो हुँदै जाने, आँखा खोबिल्टो भन्दा बाहिरतिर आउने, आँखा डेढो हुँदै जाने, आँखा सुक्दै जाने हुन्छ।

कारक तत्त्व

बालबालिकामा लाग्ने कतिपय क्यान्सरको कारण ठ्याक्कै थाहा नभए पनि वंशाणुगत समस्या क्यान्सरसँग सम्बन्धित हुन्छन्। क्यान्सर प्रभावित बालबालिकाको पढाइ लेखाइमा समस्या एवं सिप सिक्ने कलामा पनि समस्या आइपर्छ। अझ वंशाणुगत वा जोखिमपूर्ण वातावरणीय तत्त्वको सम्मिश्रण भयो भने जोखिम झन् बढ्छ।

वातावरणीय तत्त्व अन्तर्गत विकिरणको सामीप्यता भएको वा पहिले केमोथेरापी पाएको छ भने जोखिम बढ्छ। यसका अतिरिक्त बालबालिकाको उमेर, लिङ्ग, जातीयता र वर्गले पनि भूमिका खेल्छ। सानो उमेरमा प्रति १० लाखमा २४० बालबालिकालाई प्रतिवर्ष क्यान्सर लाग्ने सम्भावना हुन्छ भने यो दर पाँचदेखि नौ वर्षमा १२८ हुन्छ। त्यसै गरी बालकमा हल्का बढी हुन्छ।

निदान एवं उपचार

बालबालिकामा लाग्ने क्यान्सरको निदानका लागि प्रभावित अङ्ग अनुसार रगत पिसाब जाँच, अल्ट्रासाउन्ड, बायोप्सी, छाती, पेट तथा हड्डीको एक्सरेको आवश्यकता हुन्छ। बालबालिकामा लाग्ने जुनसुकै क्यान्सर भए पनि उपचारको हकमा बहुविधागत विज्ञहरू (विशेषज्ञ चिकित्सक, नर्स, सामाजिक कार्यकर्ता, थेरापिस्ट) बीच समन्वय आवश्यक रहन्छ।

क्यान्सरको प्रकार र गम्भीरता अनुसार उपचार भिन्न भिन्न तवरले गरिन्छ। साधारणतः शल्यक्रियाबाट प्रभावित भाग निकाल्ने, केमोथेरापी दिने, रेडियोथेरापी गर्ने, इम्युनोथेरापी दिने जस्ता विकल्प हुन्छन्। उपचार विकल्प बढ्दै छन्। त्यसैले पनि पाँच वर्ष बाँच्ने सम्भावना ८५ प्रतिशतसम्म भएको छ तर पनि क्यान्सरको प्रकार, क्यान्सर सुरु हुँदा प्रभावितको उमेर, क्यान्सर प्रभावित भाग, क्यान्सरको चरण एवं वंशाणुगत तत्त्वको उपस्थितिमा यो भर पर्दछ। ▪

ग्रिन कफीमा आकर्षण

आरबी बुढाथोकी

तौल घटाउन र स्वस्थ रहन विविध ब्रान्डका ग्रिन टी अर्थात् हरियो चियामा अचेल दिनानुदिन आकर्षण बढ्दै गएको छ। यस्तै ग्रिन कफीसमेत लोकप्रिय छ। ग्रिन कफी भन्नाले हरियो कफीको दाना या धुलो हो जुन रोस्ट अर्थात् भुटेको हुँदैन। आकर्षक साना साना प्याकमा विभिन्न ब्रान्डमा यो कफी बजारमा उपलब्ध हुन थालेको छ।

ग्रिन कफी ग्रिन टीभन्दा भिन्न स्वादको हुन्छ। यो कुनै नौलो हर्बल टी जस्तो पनि होइन। काँचो कफी सुकाएर धुलो या गेडामै तातोपानी मिसाएर पिउने गरिन्छ। कफी पारखीका लागि भने यो स्वाद अलि भिन्न लाग्न सक्छ।

शरीरको तौल व्यवस्थापन गर्न हरियो कफी उत्तम मानेर यसलाई पिउने धेरै मानिस छन्। ग्रिन टीभन्दा धेरै गुणा ग्रिन कफी उपयोगी हुन्छ। ग्रिन कफीले शरीरमा स्फूर्ति ल्याउन पनि महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्छ। उच्च रक्तचाप नियन्त्रणका लागि समेत ग्रिन कफी पिउनु उपयोगी मानिन्छ।

रोस्ट गरेको कफी र नगरेको कफीको सुगन्धमा पनि फरक हुन्छ। ऊर्जावान् भइरहनका लागि पनि ग्रिन कफी उपयुक्त हुने हुँदा प्रायः सबै उमेर वर्गका मानिसले यो पेय रुचाउने गरेका छन्।

माग बढ्दो भएका कारण हरियो कफी पाउडर स्वरूपमा पनि बजारमा उपलब्ध हुन थालेको छ। सामान्य कफी ठूला प्याकेटमा किलोमा पाइने भए पनि ग्रिन कफी भने साना साना प्याकेटमा हरियो गेडा या धुलो स्वरूपमा पाइन्छ।

ग्रिन कफी विभिन्न तरिकाबाट पिउन सकिन्छ। कफीको हरियो दानालाई रातभर भिजाएर या उमालेर पनि पिउने गरिन्छ। भिजाउँदा या उमाल्दा जस्तो रङ देखिन्छ सोही अनुसार सही उत्पादनको वर्गीकरण र विशेषता पत्ता लगाउन सकिन्छ। रोस्ट गरेको कफीको जस्तो सुगन्ध भने ग्रिन कफीमा हुन्न। हामीले बुझ्नु जरुरी छ, हरियो कफी कुनै पनि रोगको निदान या उपचारको औषधि भने होइन।

हरियो कफी कुनै पनि समय पिउन उत्तम नै हुन्छ र सबैभन्दा राम्रो समय भनेको खाना खाइसकेपछि पिउनु हो। रातभर भिजाएर राखिएको हरियो कफी एकदेखि १२ मिनेट हल्का आगोमा उमालेर पिउँदा राम्रो हुन्छ। शरीरको तौल घटाउन चाहनेले प्रत्येक दिन बिहान, दिउँसो र बेलुका हरियो कफीको एक चम्चा धुलोमा एक कप तातोपानी हालेर पिउने गर्नु पर्छ।

ग्रायन्डरमा पिसेर धुलो बनाई त्यसलाई उमालेर पिउँदा पनि हरियो कफी उत्तम हुन्छ तर दिनमा दुई या तीन पटकभन्दा बढी नपिउँदा नै वेश। आवश्यकभन्दा बढी पिउँदा निद्रामा समस्या या उच्च रक्तचापको समस्या आउन सक्छ।

गर्भवती, बच्चा र स्तनपान गराउने आमाबाहेक हरियो कफी जो कोहीले पिउँदा हुन्छ। यदि नियमित रूपमा कुनै विशेष औषधि खाइरहेको छ भने पनि हरियो कफी खानु पहिले डाक्टरको सल्लाह लिँदा राम्रो।

ग्रायन्डरमा पिसेर धुलो बनाई त्यसलाई उमालेर पिउँदा पनि हरियो कफी उत्तम हुन्छ तर दिनमा दुई या तीन पटकभन्दा बढी नपिउँदा नै वेश। आवश्यकभन्दा बढी पिउँदा निद्रामा समस्या या उच्च रक्तचापको समस्या आउन सक्छ।

उमालेको ग्रिन कफीको रङ हल्का हरियो हुन्छ र यसलाई छानेर अन्य ग्रिन टी जसरी नै समय लिएर पिउन सकिन्छ। हरियो कफीको वास्तविक स्वाद रोस्ट कफीको जस्तो कडा नभई सामान्य हर्बल टी जस्तै हुने हुँदा यसलाई नियमित पिउन पनि मिल्छ।

उच्च मात्रामा एन्टिअक्सिडेन्ट हरियो कफीमा पाइने हुँदा पनि यसको लोकप्रियता बढेको हो। शरीरको कलेजोको सफाइका लागि पनि ग्रिन कफी निकै फाइदाजनक मानिएको छ। ■

यस विशिष्ट तस्बिरलाई आजसम्म अन्तरिक्षको सबैभन्दा डरलाग्दा तस्बिरमध्येको एक मानिन्छ। अन्तरिक्ष यात्री ब्रुस म्याकक्यान्डलेस द्वितीय अन्तरिक्ष यानसँग जोडिएको कुनै पनि सुरक्षा डोरीबिना खुला अन्तरिक्षमा विचरण गरिरहेको क्षणलाई यस तस्बिरमा समेटिएको छ। उनले स्वतन्त्र रुपमा अन्तरिक्षमा विचरण गरेका थिए र उनलाई केवल 'म्यानेड मन्युवरिङ युनिट' ले जीवित राखेको थियो। यसो गर्ने उनी पहिलो मानिस हुन्। ■

-युवामञ्च

भाषा ज्ञान

थडी : अग्लो आसन
पथडो : मल बोक्ने डालो
डाप : मलिलो खेत
दाई : आमा, माता, जन्मदाता
दाड : अशुभ मुहूर्त
पृषदाज्य : दही मिसिएको ताजा घिउ
दहाकाज : मृत्यु भएको दसौँ र एघारौँ दिनमा गरिने श्राद्धदि कार्य
लगाबाजी : धोकेबाजी, कपट
गेंदबाज : क्रिकेट खेलमा बल हान्ने खेलाडी, बलर
धाका : सुत्केरीलाई लाग्ने व्यथा
खिजा : ज्यादै सानो
नखी : लामा नङ वा नङ्ग्रा हुने
खिन्नमति : मन खिन्न भएको, मनबुद्धि बिग्रेको
जखनीमन तखनी : कुबेला, बेमौका, जतिबेला पनि
खमिर : सडाई गलाई अमिल्याएको पिठो, खुदो आदि वस्तु
खुर्मी : दाँत नभएको हँसिया
रुवामित : मालिक, प्रभु, स्वामी
हायल : बाधक, अवरोधक
हुमायु : धानमा हावा लगाउने सानो मान्द्रो
हिदायक : सही बाटो देखाउने काम, मार्गदर्शन
आहार्य : खान हुने, खाद्य

Author	लेखक, रचनाकार
Exception	अपवाद, छुट
Split	विभाजन, टुक्रा गर्नु
Narrative	कथा, बयान
Swear	शपथ लिनु, कसम खानु
Critic	आलोचक, समीक्षक
Pursue	अनुसरण गर्नु, पछ्याउनु
Bother	दिक्क लगाउनु, झन्झट
Shore	किनारा, तट
Tremendous	अद्भुत, आश्चर्यजनक
Fantasy	कल्पना, विलक्षण
Humor	हास्य, विनोद
Mortgage	ऋण, बन्धक
Yet	अझैसम्म, तथापि
Coalition	गठबन्धन, संयोग
Artistic	कलात्मक, रसमय
Flesh	मासु, फलको गुदी
Distinct	विशिष्ट, अलग
Sin	पाप, अपराध
Notion	धारणा, विचार
Venture	साहसको काम, जोखिम

ENGLISH GRAMMAR

WILL

⊕ Affirmative

will + *verb* *

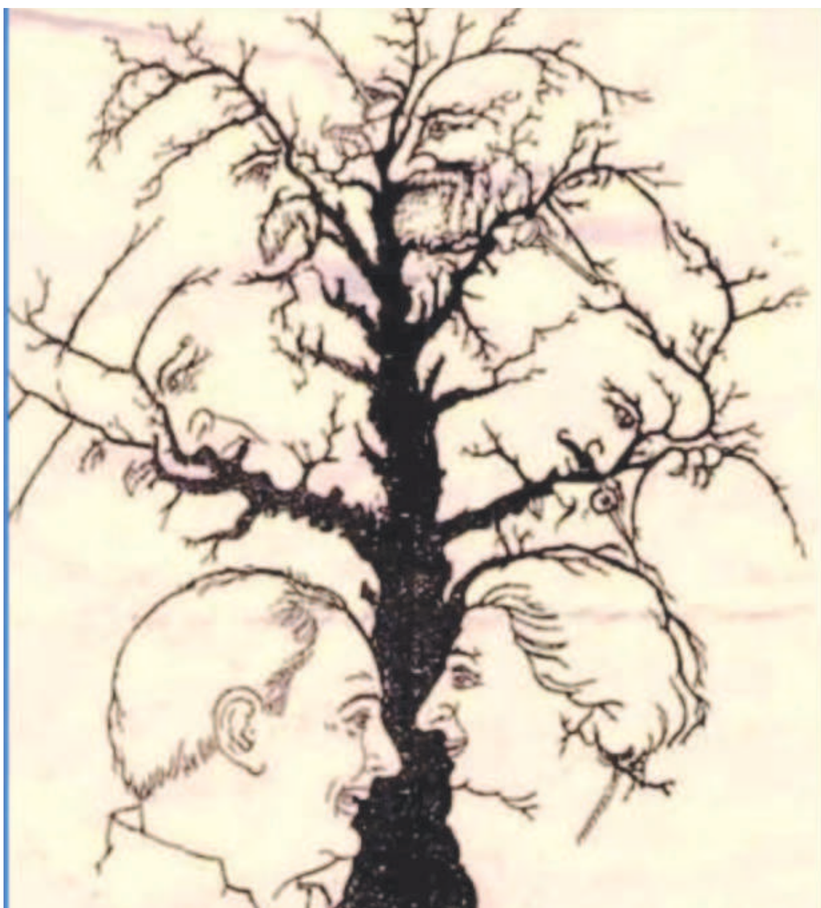
I will *go* there tomorrow.
You will *go* there on Friday.
He will *go* there next week.
She will *go* there next month.
It will *go* there next year.
We will *go* there later.
They will *go* there soon.

* The base form of the infinitive = to go, to study, to speak, etc.

You will ~~to~~ go. ✗
You will go. ✓
He will ~~goes~~. ✗
He will go. ✓

ब्रेन गेम

यस तस्बिरमा भएका १२ अनुहार खोज्नुहोस् ?

प्रश्न

पाँच छोरा भएको एक दम्पती वनभोज मनाउन गयो । प्रत्येक छोराको सात बहिनी छन् । हरेक बहिनीसँग कुल तीन बच्चा छन् ।
अब भन्नुहोस् कति जना वनभोजमा गएका छन् ?

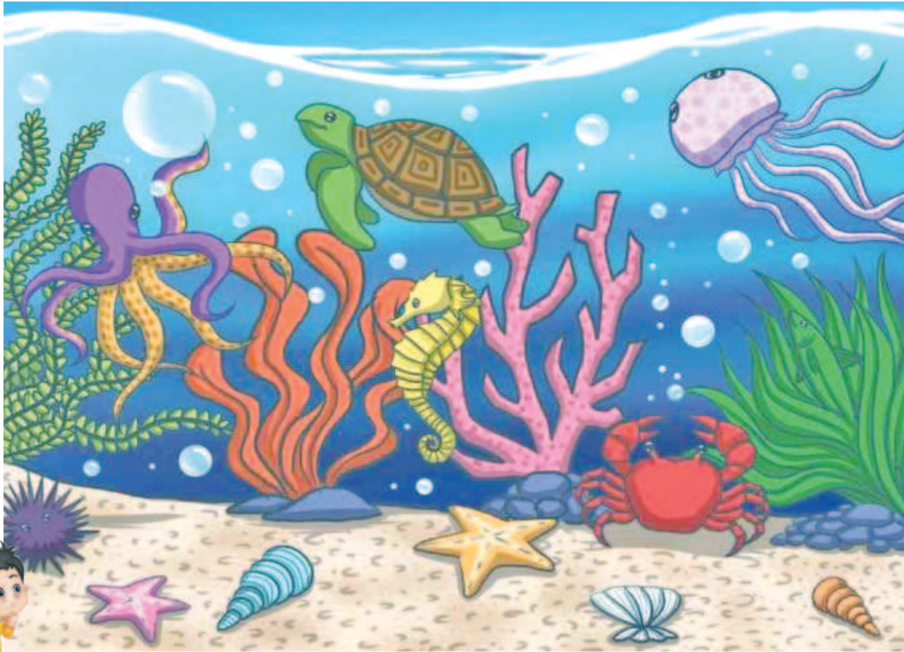

दुई बुवा र दुई छोरा एउटा कारमा छन् तर गन्दा मात्र तीन जना हुन्छ, कसरी ?

यी केटीको नाम के होला ?

उत्तर यसै अङ्कमा

यस चित्रमा माछा खोज्नुहोस् ?

यसमा कति प्राणी होलान् ?

परिणामहरू

अङ्कजाल प्रतियोगिता, भदौ-२०८१

नियमहरू :

१. अङ्कजाल भर्न खाली कोठाहरूमा १ देखि ९ अङ्कसम्म भर्नुपर्नेछ ।
२. प्रत्येक ठाडो लहर र तेर्सो लहरमा १ देखि ९ अङ्कसम्म भर्नुपर्नेछ ।
३. अङ्कजालमा ३×३ का नौवटा वर्ग रहेका छन् । ३×३ को प्रत्येक वर्गमा पनि १ देखि ९ अङ्कसम्म नदोहोऱ्याई भर्नुपर्नेछ ।
४. समाधान २०८१ असोज १५ सम्ममा 'युवामञ्च' को कार्यालयमा आइपुगिसक्नुपर्नेछ ।
५. अङ्कजाल भरेर पठाउँदा यसै पत्रिकाको कटिङ पठाउनुपर्नेछ । केरमेट र अस्पष्ट समाधानलाई प्रतियोगितामा सहभागी गराइने छैन ।
६. सही समाधान पठाउने दुई जनालाई सात-सात सय रुपियाँ पुरस्कारको व्यवस्था गरिएको छ । दुईभन्दा बढीले सही समाधान पठाएमा गोलाप्रथाद्वारा विजयीको छनोट गरिनेछ ।
७. नतिजासम्बन्धी युवामञ्चको निर्णय नै अन्तिम निर्णय हुनेछ ।

	१		७	३	८		९	
	६						७	
३		७				२		८
१			२		७			४
		८				६		
२			५		९			१
९		१				४		२
	८						१	
	२		४	१	५		८	

नाम : ....

ठेगाना : ....

सामान्यज्ञान असार अङ्कको उत्तर

समूह क : १. अथर्ववेद २. कञ्चनपुर नपा ३. नुब्री क्षेत्र
समूह ख : १. भूषण श्रेष्ठ (सुप विश्वविद्यालय) २. फिनल्यान्ड ३. माल्दिभ्स
समूह ग : १. मोहन कोइराला २. तेह्रथुम ३. स्क्रब टाइफस
समूह घ : १. भिटामिन सी २. गेहेन्द्र शमशेर ३. अवधि
समूह ङ : १. पहलमान सिंह स्वाँर सडक २. बर्लिन (जर्मनी) ३. रुस
समूह च : १. लेबनान २. वाइबी घले ३. अस्ट्रियाको भियना
समूह छ : १. कुमारी हिमाल २. चीन ३. गुल्मी

अङ्कजाल असार अङ्कको उत्तर

गोलाप्रथाद्वारा विजयी

हरिबहादुर थापा, पोखरा
मदनमोहनलाल श्रेष्ठ, घट्टेकुलो काठमाडौँ

सही जवाफ पठाउने सहभागी :

बुद्धिबहादुर दुरा, मध्य नेपाल लमजुङ, प्रविना वज्राचार्य, लगन काठमाडौँ, देवी तिवारी, कोटेश्वर काठमाडौँ, चन्द्रबहादुर मुखिया, गुल्मी, रामप्रसाद उप्रेती, काठमाडौँ, रमिता शाक्य, काठमाडौँ, बुद्धिमान श्रेष्ठ, काठमाडौँ, दिवस भट्टराई, काठमाडौँ, करुणा घिमिरे, काठमाडौँ, रोजन चालिसे लालबन्दी, आलोककुमार तिवारी वीरगन्ज-२६ बिर्ता, सुयोग दुरा, मध्यनेपाल लमजुङ, प्रकाश भण्डारी, नवलपुर, अनिता गैरे, नवलपुर, तारा शर्मा अधिकारी, धनकुटा, निर्मला श्रेष्ठ, विराटनगर, उमेशकुमार मास्के, विराटनगर, कृष्णचन्द्र गौतम, सुखीपुर सिराहा, कृपा घिमिरे, पुतलीसडक, पशुपति कुमाल, बल्कोट अर्घाखाँची, भगवता कुमाल, बल्कोट, अर्घाखाँची, गौरीश्वर रेग्मी, काठमाडौँ, शिला श्रेष्ठ, कुलेश्वर काठमाडौँ, चण्डेश्वरी श्रेष्ठ, बनेपा काभ्रे, खेमराज घिमिरे कामनपा-९, वटुकृष्ण कसपाल, पुतलीसडक, नारायण लघु, भक्तपुर, राजेन्द्र महर्जन, काठमाडौँ, सौरव गिरी, झापा, असीम श्रेष्ठ, रामेछाप ।

असार अङ्कको कोठेपद

गोला प्रथाद्वारा विजयी

कृपा घिमिरे, बत्तिसपुतली-९, काठमाडौँ
प्रविन तजले, भक्तपुर

सही उत्तर मिलाउने अन्य सहभागी

वटुकृष्ण कसपाल, पुतलीसडक काठमाडौँ, उमेशकुमार मास्के, विराटनगर, यामबहादुर क्षेत्री, महाशिला पर्वत, खेमराज घिमिरे, कामनपा-९, मदनमोहनलाल श्रेष्ठ, घट्टेकुलो काठमाडौँ, रत्न शाक्य, ललितपुर पुल्चोक, करुणा घिमिरे, काठमाडौँ, भगवता कुमाल, बल्कोट अर्घाखाँची, पशुपति कुमाल, बल्कोट अर्घाखाँची, रमा कुमाल, बल्कोट अर्घाखाँची, चन्द्रबहादुर मुखिया, गुल्मी, दिवस भट्टराई, काठमाडौँ, विश्वेश्वर मानन्धर, भक्तपुर, कल्पना राजभण्डारी, ओखलढुङ्गा, कृष्णप्रसाद लामिछाने, सिन्धुपाल्चोक, तारा शर्मा अधिकारी, धनकुटा, नारायण लघु भक्तपुर, रोजन चालिसे लालबन्दी सर्लाही, गरिमा भण्डारी, गोरखा, उज्ज्वलविलास वज्राचार्य, नयाँबजार, सुन्दर थापा, आँबुखैरेनी तनहुँ, रविकुमार सापकोटा कामनपा-१५, पञ्चनारायण महर्जन, नगाउँ कीर्तिपुर ।

सामान्य ज्ञान प्रतियोगिता असारको परिणाम

	नाम	ठेगाना	प्राप्त अङ्क
विजेता	अनिता गैरे	गैँडाकोट, नवलपरासी	१००
विजेता	कृष्णचन्द्र गौतम	सुखिपुर, सिराहा	१००
विजेता	बुद्धिमान श्रेष्ठ	त्रिपुरेश्वर, काठमाडौँ	१००
४	नारायण लघु	भक्तपुर	१००
५	कसम घिमिरे	चितवन	९९
६	मनोज तामाङ	सिन्धुपाल्चोक	९८
७	प्रदीप बस्नेत	उदयपुर	९८
८	अनिशा शर्मा	दाङ	९७
९	उमेशकुमार मास्के	विराटनगर	९६
१०	भगवता कुमाल	बल्कोट, अर्घाखाँची	९४

अङ्कजाल, कोठेपद र सामान्यज्ञान संयोजकः पुष्पराज जोशी

◆ निर्मल

युवामञ्च कोठेपद प्रतियोगिता, भदौ-२०८१

१		२	■	३		४	■	५
	■	६			■	७		
८	९		■	१०			■	
■		■	११		■	१२		
१३	■	१४		■	१५		■	
१६			■	१७		■	१८	■
	■	१९			■	२०		२१
२२			■	२३			■	
	■	२४			■	२५		

सहभागिताका नियम

१. समाधानसहितको कुपन २०८१ असोज १५ भित्र आइपुग्नुपर्नेछ ।

२. समाधान माथिको कुपनमै पूरा नाम र ठेगाना भरेर पठाइएको हुनुपर्नेछ ।

३. केरमेट गरिएका समाधानलाई प्रतियोगितामा समावेश गरिने छैन ।

४. सही समाधान पठाउने दुई जनालाई सात-सात सय रुपियाँ पुरस्कारको व्यवस्था गरिएको छ । दुईभन्दा बढी व्यक्तिले सही समाधान पठाएमा गोलाप्रथाद्वारा विजयीको छनोट गरिनेछ ।

५. नतिजासम्बन्धी युवामञ्चको निर्णय नै अन्तिम निर्णय हुनेछ ।

नाम : ....

ठेगाना : ....

....

ठाडो :

१. बगदाद राजधानी भएको एक देश

२. एकथरी गुलियो खानेकुरा

३. एक प्रसिद्ध नेपाली साहित्यकार

४. दिसाबाट रगत मिसिएको आउँ निस्कने रोग

५. आवतजावत/ओहरदोहर

९. सारा, सम्पूर्ण

११. खुर्सानी डढ्दा आउने कडा राग, पिरोपन

१३. कुनै वस्तु फुटेर टुक्राटुक्रा भएको, धुलोपिठो

१४. कुनै एकाइको दशौं भाग वा खण्ड जनाउने सङ्ख्याको अगाडि आउने विन्दु, दशांशको चिनो

१५. दान गर्ने, दाता, उदार

१७. लाइनमा नपरेको स्थिति, नमिल्दो क्रम

१८. प्रसादका रूपमा नाडीमा बाँधिने धागो, रक्षावन्धन

२०. थकाइ मार्ने काम, विश्राम

२१. बाटो हिँड्ने मान्छे, बटुवा

तेर्सो

१. लहरामा फल्ने, तरकारी खाइने वस्तु

३. पचास पैसाको सिक्का/निसाना, छाप

६. आरनमा आगो फुक्न प्रयोग हुने छालाको थैलो

७. गड्ने खालको, गाडिने, भासिने (......जमिन)

८. थिग्रेनी, कस, कसिङ्गर

१०. प्राकृतिक प्रकोपमा परेकालाई दिइने खाद्यान्न, कपडा आदि सहयोग

११. चिठी राख्ने कागजको सानो थैलो, लिफाफा

१२. काम पूरा गर्न उपयोगी हुने साधन, तरिका/मध्यस्थता गर्ने संस्था

१४. तीजको अगिल्लो दिन नारीहरूले खाने अडिलो खानेकुरो

१५. कमारी, दासकी पत्नी

१६. पूजाका लागि जल भरिएको घडा

१७. म्याग्दी जिल्लाको एक नगरपालिका

१९. नारी

२०. कसैमाथि लगाइने दोष, अभियोग

२२. छेस्किनी

२३. सान, सङ्केत

२४. कुनै वस्तु कतै लैजाने काम/दायित्व लिने काम/प्रवाह

२५. ठट्टा, हँस्सी

कोठेपद प्रतियोगिता, असार अङ्कको उत्तर

१गु	रु	२कु	■	३सु	वा	४स	■	५प
रो	■	६दे	शी	न	■	७गा	हि	ये
८स	९म	र	■	१०आ	ज	र	■	प
■	सी	■	११लो	भा	■	१२मा	तृ	का
१३कु	■	१४अ	हा	■	१५व्य	था	■	र
१६का	स्व	र्क	■	१७अ	य	■	१८स	■
ख	■	१९लो	च	न	■	२०उ	दा	२१स
२२ना	ट	क	■	२३सु	वि	धा	■	उ
यो	■	२४न	वी	न	■	२५रो	च	क

तपाईंको प्रश्न

ज्यो. हरिप्रसाद पौडेलको उत्तर

नाम : युयुत्सु बस्नेत
जन्ममिति : २०६५ जेठ १३ गते
जन्म समय : दिवा १२:०५ बजे
जन्मस्थान : शिक्षण अस्पताल, महाराजगञ्ज, काठमाडौँ

छोराको पढाइ, जीवन वृत्ति, वैदेशिक योग, पारिवारिक सम्बन्ध, विवाह, गृहयोग के कस्तो देखिन्छ होला ?

बाबुको कुण्डलीमा विद्या बुद्धिको योग राम्रो रहे पनि वर्तमान समयका ग्रहदशा बिग्रेका छन्। उल्का राहु र साढेसात शनिदशा चलेकाले पढाइमा मन कम लाग्नुका साथै स्वास्थ्यमा समेत समस्या गराउन सक्ने ग्रहयोग बनेको छ। साथीसङ्गतसमेत विचार पुऱ्याउनुपर्ने देखिन्छ। सामान्य चोटपटकको योग बनेकाले खेल्दा या हिँडडुल गर्दा ध्यान दिनुपर्ने छ। दोष निवारणका लागि स्वस्ति शान्तिका उपाय गर्दा राम्रो होला। कुण्डलीमा भाग्य बलियो भएकाले जीवनमा गरिखाने योग राम्रै बनेका छन्। गजकेशरी योग पर्न गएकाले अनुशासित, लगनशील, परिश्रमी, विद्या र विनम्रता जस्ता गुण देखिन्छन्। आर्थिक पक्ष राम्रो हुने छ। सरकारी जागिरको प्रबल सम्भावना देखिन्छ। विदेशभन्दा स्वदेशमा नै राम्रो सफलताको योग छ। पारिवारिक सुख सम्बन्ध राम्रो छ। माङ्गलिक योग पर्न गएकाले विवाहमा केही झमेला गराउने देखिन्छ। माङ्गलिक शान्ति गराएर विवाह गर्दा राम्रो होला। तत्काल घर बन्ने सम्भावना देखिन्न।

नाम : पशुपति कुमाल
जन्ममिति : २०५० कात्तिक २५ गते
जन्म समय : बिहान ११:२० बजे
जन्मस्थान : बल्कोट–३, अर्घाखाँची

कृपया मेरो पढाइ, जागिर, प्रेम विवाह, विदेश यात्रा, आर्थिक अवस्था, भाग्यका साथै वर्तमान ग्रहदशाका बारेमा जानकारी गराइदिनुहुन हार्दिक अनुरोध गर्दछु।

तपाईंको जन्म उत्तराफाल्गुनी नक्षत्रको तेस्रो चरण अन्तर्गत पर्न गएकाले कन्या राशि पर्दछ। शनिबार घात बार पर्ने भएकाले विवाह गर्दा, या लामो यात्रा गर्दा अथवा कुनै पनि विशेष कामको थालनी गर्दा शनिबार बार्नुपर्ने देखिन्छ। विद्याको योग ठिकै छ तर गत जन्मदिनबाट उल्का दशा प्रारम्भ भएकाले वर्तमान समयमा बाधाअड्चन केही बढी नै आइपर्ने देखिन्छ। साथीसङ्गतका साथै सवारी चलाउँदा विशेष सावधानी अपनाउनुपर्ने समय छ। भविष्यमा आर्थिक सफलता राम्रो मिल्ने देखिन्छ। विदेशको यात्राका लागि वर्तमान समयमा केही बाधाअड्चन देखिन्छ। उल्काको शान्ति गराउँदा राम्रो होला। कर्म क्षेत्र बलियो देखिएकाले काममा राम्रो सफलता मिल्ने छ। जागिरका साथै स्वव्यवसाय पनि राम्रो देखिन्छ। शारीरिक आरोग्यता अनुकूल हुनुका साथै दीर्घायुको योग छ। विवाहका लागि यो वर्ष समय राम्रो चलेको छ ।

नाम : लीला पहाडी
जन्ममिति : २०५४ साल भदौ ८ गते
जन्म समय : बिहान ७:०० बजे
जन्मस्थान : नजरपुर, रौतहट

मेरा वर्तमान समयका ग्रहदशाका साथै शिक्षा, भाग्य, जागिर साथै भविष्यका बारेमा जानकारी गराइदिनुहुन अनुरोध गर्दछु।

तपाईंका सङ्कटाका नराम्रा ग्रहदशा गएको जन्मदिनमा सकिएका छन्। आगामी दुई वर्षपछि भाग्योदयको योग बनेको छ। विदेशभन्दा स्वदेशमा नै राम्रो सुख र सफलता मिल्ने देखिन्छ। भविष्यमा आर्थिक सफलता राम्रो मिल्ने देखिन्छ। विद्या र भाग्य राम्रै छन्। हिम्मत, आँट र कार्यक्षमता राम्रो भएकाले भविष्यमा राम्रो सफलता प्राप्त गर्ने ग्रहयोग रहेको छ। निष्पक्ष निर्णय गर्ने क्षमताका साथै निडर साहसी स्वभाव देखिन्छ। आयु आरोग्यता राम्रो छ। समय राम्रो सुरु भएकाले अबका दिनमा क्रमशः सफलता मिल्दै जाने देखिन्छ।

नाम : ऋषभदेव उपाध्याय
जन्ममिति : २०६७ कात्तिक २७ गते
जन्म समय : बेलुका ६:३० बजे
जन्मस्थान : प्रसूतिगृह, काठमाडौँ

मेरो विद्या, वर्तमान ग्रहदशाका साथै भाग्य र भविष्यका बारेमा जानकारी गराइदिनुहुन अनुरोध गर्दछु।

तपाईंको जन्म आर्द्रा नक्षत्रको चौथो चरण अन्तर्गत पर्न गएकाले मिथुन राशि पर्दछ। वर्तमान समयका ग्रहदशा अनुकूल रहेकाले समय राम्रो देखिन्छ। समय राम्रो छ भन्दैमा त्यसै बसेर सफलता मिल्दैन, जति धेरै परिश्रम गऱ्यो त्यति नै ठूलो सफलता मिल्ने समय चलेको छ। खुब लगनशील भएर पढाइमा मन लगाउनुहोस् विद्यामा राम्रो सफलता मिल्ने छ। स्वदेश एवं विदेश दुवैतर्फबाट सफलता मिल्ने ग्रहयोग छ। माता सरस्वतीको लक्ष्मीको समेत कृपादृष्टि देखिएकाले पढाइका साथै आर्थिक पक्षमा समेत उच्च सफलता मिल्ने ग्रहयोग छ।

२०८१ साल भदौ महिनाको राशिफल

◆ ज्यो. हरिप्रसाद पौडेल

मेष पठनपाठनका साथै बौद्धिक क्रियाकलापमा अभिरुचि बढेर जाला। मानसिक प्रसन्नताका साथै शारीरिक आरोग्य अनुकूल रहने छ। भेटघाट, रमाइलो भ्रमणका साथै मनोञ्जनका अवसरसमेत मिल्ने छन्। आर्थिक पक्षका कार्यमा सफलता प्राप्त होला। दम्पतीमा सामान्य असमझदारी बढेर जान सक्ने सम्भावना रहेको छ। महिनाको उत्तरार्धमा काममा सफलता, विवादमा विजय तथा प्रतिस्पर्धामा सफलता प्राप्त हुने छ। धार्मिक एवं सामाजिक कार्यमा अभिरुचि लाग्ने छ। घरपरिवारमा धार्मिक कार्यको आयोजना होला।

वृष मानसिक अस्थिरता एवं दुबिधा बढेर जाने छन्। सामान्य जिउज्यान दुख्न सक्ने जस्ता शारीरिक अस्वस्थताको सम्भावना छ। मनले सोचेका योजनामा अनावश्यक बाधाअड्चन देखा पर्ने छन्। पठनपाठनमा सामान्य प्रगतिको योग छ। विवाद एवं प्रतिस्पर्धामा सफलता मिल्ने छ। रिस गर्ने एवं काम बिगार्न खोज्ने देखिएकाले सतर्कता अपनाउनुहोला। लेनदेनसम्बन्धी कारोबारमा सामान्य हानिनोक्सानीको सम्भावना देखिएकाले ठूलो लेनदेन एवं आर्थिक लगानी नगर्दा नै राम्रो होला। महिनाको पूर्वार्धमा आकस्मिक यात्राका सम्भावना छ। मसान्तमा रमाइलो पारिवारिक भेटघाटको अवसर मिल्ने छ।

मिथुन उच्च मनोबलका साथ कार्यक्षमतामा उल्लेख्य वृद्धि भएर जाला। शारीरिक आरोग्य साथै मानसिक प्रसन्नता अनुकूल रहने छ। मनले सोचेका योजनामा सफलताको सम्भावना देखिन्छ। आर्थिक पक्षका काममा राम्रो सफलता प्राप्त होला। पठनपाठनमा सामान्य बाधाअड्चन आइपर्ने देखिन्छ। धार्मिक एवं सामाजिक कार्यमा अभिरुचि बढेर जाला। साथीहरूसँगको भेटघाट, रमाइलो ठाउँको भ्रमण जस्ता मनोरञ्जनका अवसर मिल्ने छन्। महिनाको उत्तरार्धमा धनागमको योग रहेको छ। घरायसी खर्चको मात्रा केही बढेर जाला ।

कर्कट आर्थिक कारोबारमा सावधानी अपनाउनुपर्ने देखिन्छ। पठनपाठनमा अभिरुचि बढेर जानुका साथै महत्त्वपूर्ण सफलता प्राप्त होला। कार्यव्यस्तता बढेर जानाले शारीरिक परिश्रम केही बढी नै पर्ने छ । लेनदेनसम्बन्धी कारोबारमा हानिनोक्सानीको सम्भावना रहेकाले सतर्कता अपनाउनुपर्ने छ। धार्मिक एवं सामाजिक कार्यमा अभिरुचि लाग्ने छ। पेट तथा आँखासम्बन्धी सामान्य समस्या देखापर्ने देखिन्छ। दाम्पत्य सम्बन्धमा विश्वासको अभाव देखा पर्ला। महिनाको उत्तरार्धमा धनागम एवं मनोरञ्जनका अवसर मिल्ने छन्।

सिंह कार्यव्यस्तता बढेर जानाले शारीरिक परिश्रम केही बढी नै पर्ने छ। आकस्मिक यात्रा एवं स्थान परिवर्तनको सम्भावना रहेको छ । गर्न आँटेका काममा अनायासै रुकावट आइपर्नाले दिक्क पार्ने छ। यात्रा तथा सवारी चलाउँदा विशेष सावधानी अपनाउनुपर्ने छ । खर्चको मात्रा बढेर जानाले आर्थिक अभावको स्थिति देखा पर्ला। पठनपाठनमा आएको अभिरुचि यथावत् रहने छ। वाणीसम्बन्धी दोष लाग्ने देखिएकाले बोलीचालीमा विचार पुऱ्याउनु पर्ला। महिनाको मध्यभागमा धनागमको योग रहेको छ। उत्तरार्धमा काममा आएका बाधा क्रमशः हटेर जाने छन्।

कन्या पठनपाठनका साथै बौद्धिक क्रियाकलापमा महत्त्वपूर्ण सफलता मिल्ने छ। सामाजिक एवं धार्मिक काममा अभिरुचि लाग्ने छ। शारिरिक आरोग्य साथै मानसिक प्रसन्नता अनुकूल रहला। विवादमा विजय मिल्नुका साथै सोचेको काममा सफलता मिल्ने छ। धनागमका स्रोत एवं अवसर मिल्ने छन्। रमाइलो ठाउँको भ्रमणका साथै मनोरञ्जनका अवसर मिल्ने छन्। मनोरञ्जनमा सञ्चित धनराशि खर्च गराउने देखिन्छ। महिनाको उत्तरार्धमा आकस्मिक यात्रा एवं स्थान परिवर्तनको योग रहेको छ।

तुला स्वास्थ्यस्थिति अनुकूल रहला। मनले सोचेका योजनाले सफलता मिल्ने छ। उच्च मनोबलका साथ कार्यक्षमतामा समेत उल्लेख्य वृद्धि भएर जाने छ। रोकिएका काम क्रमशः बन्नुका साथै नयाँ कामसमेत मिल्ने सम्भावना छ। महिनाको उत्तरार्धमा आर्थिक पक्षका काममा सफलता मिल्नुका साथै पद एवं प्रतिष्ठा बढ्ने सम्भावना देखिन्छ। घरायसी झमेला एवं सन्तानको चिन्ताले भने केही सताउला। रमाइलो ठाउँको यात्राका साथै मनोरञ्जनका अवसरसमेत मिल्ने छन्। यात्रा एवं मनोरञ्जनमा खर्च गराउने देखिन्छ।

वृश्चिक मनले सोचेका योजनामा राम्रै सफलता प्राप्त होला। आर्थिक पक्षका काममा सफलता मिल्ने छ। शारीरिक आरोग्य साथै मानसिक प्रसन्नता अनुकूल रहने छ। मनोबल बढेर जानुका साथै कार्यक्षमतामा समेत उल्लेख्य प्रगति भएर जाने छ। धार्मिक एवं सामाजिक काममा अभिरुचि लाग्ने छ। पठनपाठनमा सफलता मिल्ने छ। महिनाको पूर्वार्धमा आएका बाधाअड्चन उत्तरार्धमा क्रमशः हटेर जाने छन्। दाम्पत्य सुख सम्बन्धमा मिठासको आभास होला। आफन्त एवं पारिवारिक भेटघाटले मन रमाउने छ।

धनु व्यर्थको दौडधुप एवं कार्यव्यस्तता बढेर जाला । सोचेका योजनामा सामान्य बाधाअड्चन आइपर्नाले केही निराश बनाउन सक्छ। सामान्य विवादमा पार्नुका साथै अनावश्यक खर्चको मात्रा बढेर जाने छ। अध्ययन अध्यापनमा अनावश्यक बाधाअड्चन आइपर्ने छन्। आकस्मिक यात्रा एवं स्थान परिवर्तनको सम्भावना रहेको छ। धार्मिक एवं सामाजिक कार्यमा सहभागी हुनुपर्ला। भूमि एवं वाहनसम्बन्धी झमेला आइपर्न सक्ने छ। महिनाको उत्तरार्धमा काममा आएका अवरोध हटेर जानुका साथै सफलता मिल्ने छ।

मकर ठूलो लगानी एवं लेनदेनसम्बन्धी आर्थिक कारोबारमा सावधानी अपनाउनुपर्ने देखिन्छ। सामान्य अस्वस्थताको योग छ। मानिसिक अस्थिरता एवं दुबिधा बढेर जाने छ। पठनपाठनमा समेत अनावश्यक बाधाअड्चन आइपर्ने छन्। गर्न आँटेका काममा ढिलासुस्ती एवं बाधाअड्चन आइपर्नाले ढिलासुस्ती गराउने योग छ । दाम्पत्य सम्बन्धमा विश्वासको अभाव देखा पर्ने छ। महिनाको उत्तरार्धमा धनागम एवं मनोरञ्जनका अवसर मिल्ने छन्। धार्मिक यात्राको सम्भावनासमेत छ।

कुम्भ सामान्य अस्वस्थताको योग छ। कार्यव्यस्तता बढेर जाने छ। उच्च मनोबलका साथ कार्यक्षमतामा उल्लेख्य वृद्धि भएर जाला। धार्मिक एवं सामाजिक क्षेत्रका काममा अभिरुचि बढेर जाने छ। पठनपाठनमा आएका बाधाअड्चन क्रमशः हटेर जाने छन्। घरायसी खर्चको मात्रा केही बढेर जाला। आकस्मिक यात्रा एवं स्थान परिवर्तनको सम्भावना छ। आर्थिक पक्षका काममा राम्रै सफलता मिल्ने छ। महिनाको उत्तरार्धमा काममा आएका विघ्नबाधा क्रमशः हटेर जाने छन्। प्रतिस्पर्धामा सफलता मिल्ने छ।

मीन सफलताको महिना रहेको छ। शारीरिक आरोग्य साथै मानसिक प्रसन्नता अनुकूल रहने छ। मनोबल बढेर जानाले कार्यक्षमतामा समेत प्रगति गराउला। आर्थिक पक्षका कामबाट राम्रै लाभको सम्भावना छ। दाम्पत्य सम्बन्धमा चिसोपना बढेर जाने देखिन्छ। अध्ययन अध्यापनमा मध्यम सफलताको योग छ । साथीहरूसँगको भेटघाट एवं रमाइलो ठाउँको भ्रमणका अवसरसमेत मिल्ने छन्। यात्रा एवं सवारी चलाउँदा विशेष सावधानी अपनाउनुपर्ने देखिन्छ। धार्मिक एवं सामाजिक काममा समेत अभिरुचि लाग्ने छ।

उत्तर

१. २
२. किनभने एक हजुरबुवा, उनको छोरा र एक नाति त्यहाँ छन्। यस हिसाबले दुई बुवा र दुई छोरा हुन्छ।
३. पिङ्की

तपाईंको प्रश्न, हाम्रा ज्योतिषी

नाम : ....

जन्म स्थान : .... जन्म मिति : ....

जन्म बार : ....

जन्म समय : .... ठेगाना : ....

प्रश्न : ....

....

....

जन्म समय अनिवार्य छ।

आफ्नो भविष्यबारे जिज्ञासा राख्नुहुने पाठकले कुपन भरी हरेक महिनाको १५ गतेभित्र युवामञ्चमा आइपुग्ने गरी पठाउनुहोला वा इमेल गर्नुहोला। तपाईंको जिज्ञासाको जवाफ ज्योतिषाचार्य हरिप्रसाद पौडेलले दिनुहुने छ।

सामान्यज्ञान प्रतियोगिता भदौ २०८१

एक समूहमा तीन प्रश्न रहने गरी सात समूहमा प्रश्न सोधिएको छ । यस प्रकार कुल २१ प्रश्न यस प्रतियोगितामा समावेश गरिएको छ । प्रतियोगितामा समावेश प्रत्येक समूहको अङ्क भार फरक छ । सम्बन्धित अङ्क भार समूहको अगाडि उल्लेख गरिएको छ तर कुनै पनि समूहमा समावेश गरिएका प्रश्नको सही उत्तरमा दिइने अङ्क भने फरक–फरक छ । उदाहरणका लागि पहिलो समूहको अङ्क भार ६ हो र त्यसमा तीन प्रश्न समावेश छन । ती तिनै प्रश्नको उत्तरमा पाइने अङ्क फरक हुनेछ तर समूहको कुल अङ्क भारभन्दा बढी चाहिँ हुनेछैन । जस्तो समूह क मा समावेश तीन प्रश्नमा पहिलो, दोस्रो र तेस्रो प्रश्नको उत्तरमा पाइने अङ्क ३, १ वा २ हुनसक्छ ।

एवं प्रकारले सबै समूहको उत्तर दिनुपर्नेछ । सही उत्तरमा अङ्क प्राप्त हुनेछ । यस प्रकारले अङ्कका आधारमा प्रथम, द्वितीय र तृतीय हुनेलाई क्रमशः रु. १५००/–, १०००/– र ५००/– पुरस्कार दिइनेछ । अङ्क बराबर भएमा गोलाप्रथाद्वारा निर्णय लिइनेछ ।

अधिकतम अङ्क ल्याउने १० जनाको नामावली प्रकाशित गरिनेछ ।

प्रश्न युवामञ्चको २०८१ असारको अङ्कमा यिनको उत्तर खोज्न सकिन्छ ।

समूह (क), कुल अङ्क भार– ६

१. हरितगृह ग्यास उत्सर्जनमा तीन चौथाइ हिस्साको जिम्मेवार केलाई मानिन्छ ? [१]

२) संविधान सभाको चुनाव गराउन गठित खिलराज रेग्मी नेतृत्वको सरकारमा अर्थमन्त्री को थिए ? [३]

३) सङ्ख्याको हिसाबले हात्तीको सुँढमा कति मांसपेशी रहेका हुन्छन् ? [२]

समूह (ख), कुल अङ्क भार– ८

१) विश्वप्रसिद्ध चित्रकार लियोनार्दो दा भिन्ची एक महान् भूगर्भविद् पनि थिए भनेर कसले चिनाइन् ? [३]

२) सन् २०२४ जुन ५ मा मनाइएको वातावरण दिवसको नारा के थियो ? [३]

३) मेक्सिकोको 'सियारा माद्री अक्सिडेन्टल' पहाडमा पन्ध्र हजार वर्षदेखि बस्दै आएका आदिवासीको नाम के हो ? [२]

समूह (ग), कुल अङ्क भार– १२

१) यस वर्ष नेपालमा एक नम्बर महिला स्क्वास खेलाडी को भइन् ? [५]

२) 'सलपात' शब्दको शाब्दिक अर्थ के हो ? [३]

३) अम्बाको अर्को नाम के हो ? [४]

समूह (घ), कुल अङ्क भार–त १४

१) काठमाडौँको छाउनीमा रहेको सैनिक सङ्ग्रहालय सर्वसाधारणका लागि कहिले खुला गरियो ? [७]

२) प्रथम विश्वयुद्धमा फ्रान्स सरकारले एक परेवालाई सर्वोच्च सैन्य सम्मान दिएको थियो । उक्त परेवाको नाम के हो ? [३]

३) २०८१ साल वैशाख ३० गते कति जना आरोहीले सगरमाथा आरोहण गरेका थिए ? [४]

समूह (ङ), कुल अङ्क भार– १८

१) 'बालकुरा' नेपालको कुन जातिले बोल्ने भाषा हो ? [६]

२) 'वार पिजन्स : विङ्गड कुरियर्स इन द युएस मिलेट्री' पुस्तकका लेखक को हुन् ? [६]

३) अस्ट्रेलिया पढ्न जाने अन्तर्राष्ट्रिय विद्यार्थीमा सबभन्दा बढी कुन देशका छन् ? [६]

समूह (च), कुल अङ्क भार– २०

१) अर्जेन्टिनाका फुटबल खेलाडी लियोनेल मेसीको कृत्रिम सुनको खुट्टा जापानको कुन उद्योगले बनाएको छ ? [६]

२) सिद्धार्थ गौतमले कति वर्ष तपस्या गरेपछि बुद्धत्व प्राप्त गरेका थिए ? [६]

३) जलवायुसम्बन्धी २८ औँ सम्मेलन कहाँ भएको थियो ? [८]

समूह (छ), कुल अङ्क भार २२

१) 'बोरुसिया डर्टमण्ड' कुन देशको फुटबल क्लब हो ? [८]

२) खेतारी, पानी टिपुवा, टुकुली, फिरफिरे पनि भनेर चिनिने किरा कुन हो ? [६]

३) औद्योगिक युग सुरु भएयता पृथ्वीको तापक्रम कति डिग्री सेल्सियसले बढेको छ ? [८]

असार अङ्कको परिणाम पृष्ठ ७४ मा

उत्तर २०८१ असोज १५ गतेसम्म प्राप्त भइसक्नु पर्नेछ ।

२०८१ साल भदौको सामान्यज्ञान

समूह (क), कुल अङ्क भार– ६

१) .... [१]

२) .... [३]

३) .... [२]

समूह (ख), कुल अङ्क भार– ८

१).. [३]

२) .... [३]

३) .... [२]

समूह (ग), कुल अङ्क भार– १२

१) .... [५]

२) .... [३]

३) .... [४]

समूह (घ), कुल अङ्क भार– १४

१) .... [७]

२) .... [३]

३) .... [४]

समूह (ङ), कुल अङ्क भार– १८

१) .... [६]

२) .... [६]

३) .... [६]

समूह (च), कुल अङ्क भार– २०

१) .... [६]

२) .... [६]

३) .... [८]

समूह (छ), कुल अङ्क भार २२

१) .... [८]

२) .... [६]

३) .... [८]

नाम : ....

ठेगाना : ....

२०८१ असार १ देखि ३१ गतेसम्मका राष्ट्रिय घटना

असार १ गते :	राष्ट्रपति रामचन्द्र पौडेल जर्मनीका राष्ट्रपति फ्याङ्क–वाल्टर स्टाइनमायेरको निमन्त्रणामा जर्मनी भमणमा ।
असार ३ गते :	नेपाल प्रहरीको केन्द्रीय अनुसन्धान ब्युरो (सिआइबी) द्वारा छ केजी सुन तथा स्रोत नखुलेको ४८ लाख रुपियाँसहित एक जना चिनियाँ नागरिक पक्राउ ।
असार ५ गते :	काठमाडौँ जिल्ला अदालतद्वारा पशुपतिनाथ मन्दिरको भेटी चोरीमा संलग्न भएको अभियोगमा पक्राउ परेका पाँच जनालाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाउन आदेश ।
असार ७ गते :	सरकारद्वारा भारतसहित आठ देशका राजदूतको नाम सिफारिस ।
असार ९ गते :	अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगद्वारा नेपाल सरकारका मुख्य सचिव वैकुण्ठ अर्यालविरुद्ध विशेष अदालत, काठमाडौँमा भ्रष्टाचार मुद्दा दायर ।
–	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद् कार्यालयमा कार्यरत सचिव लीलादेवी गड्तौलालाई निमित्त मुख्य सचिवको जिम्मेवारी ।
असार ११ गते :	सर्वोच्च अदालतद्वारा कोशी प्रदेशको सरकार गठनविरुद्धको रिट खारेज ।
असार १४ गते :	नक्कली भुटानी प्रकरणका फरार आरोपी प्रतीक थापा प्रहरीद्वारा पक्राउ ।
असार १५ गते :	नक्कली भुटानी प्रकरणका फरार आरोपित वेचन झा प्रहरीद्वारा पक्राउ ।
असार १६ गते :	सात अर्ब १७ करोड दुई लाख ७५ हजार ९८४ रुपियाँ अपचलन गरी फरार श्री लालीगुराँस बहुद्देश्यीय सहकारी संस्था लिमिटेडका अध्यक्षसहित चार जना प्रहरीद्वारा पक्राउ ।
असार १७ गते :	रोल्पामा जिप दुर्घटना हुँदा सात जनाको मृत्यु ।
–	पुर्पक्षका लागि महोत्तरी कारागारमा रहेका रामबहादुर बम्जनलाई १० वर्ष कैद तथा पीडित बालिकालाई पाँच लाख क्षतिपूर्ति भराउने फैसला ।
असार १८ गते :	स्कुटरको ब्रेक सु र अन्य विद्युतीय सामग्रीभित्र लुकाएर नेपाल ल्याइएको झन्डै तीन हजार दुई सय केजी सुन तस्करीका ५८ जना आरोपितविरुद्ध काठमाडौँ जिल्ला अदालतमा मुद्दा दायर ।
–	सर्वोच्च अदालतद्वारा पूर्वसहसचिव अरुणकुमार रञ्जितकारलाई भ्रष्टाचारी ठहर गर्ने विशेष अदालतकै फैसला सदर ।
असार १९ गते :	सत्ता गठबन्धनको सबैभन्दा ठूलो दल नेपाल कम्युनिस्ट पार्टी (एमाले) द्वारा प्रधानमन्त्री एवं नेपाल कम्युनिस्ट पार्टी (माओवादी केन्द्र) का अध्यक्ष पुष्पकमल दाहाल ‘प्रचण्ड’ नेतृत्वको सरकारलाई दिएको समर्थन फिर्ता ।
असार २० गते :	नेपाल कम्युनिस्ट पार्टी (एकीकृत सामजवादी) को अध्यक्षमा माधवकुमार नेपाल पुनः सर्वसम्मत चयन ।
असार २२ गते :	मधेश प्रदेशका मुख्यमन्त्री सतीशकुमार सिंहलाई विश्वासको मत प्राप्त ।
असार २४ गते :	राष्ट्रपति रामचन्द्र पौडेलद्वारा लगानी सहजीकरणसम्बन्धी केही नेपाल ऐन संशोधन विधेयक प्रमाणीकरण ।
असार २८ गते :	नारायणगढ–मुग्लिङ सडकखण्डको चितवनको भरतपुर नगरपालिका–२९ स्थित सिमलतालमा पहिरो जाँदा ६२ जना यात्रु बोकेका दुई वटा बस त्रिशूली नदीमा बेपत्ता ।
–	कार्यकारी नेतृत्व समालेको १८ महिनापछि प्रतिनिधि सभामा पाँचौँ पटक विश्वासको मत लिने क्रममा बहुमत सिद्ध गर्न नसकेपछि प्रधानमन्त्री प्रचण्ड स्वतः पदमुक्त ।
–	सत्ता सहकार्यको सहमति गरेका नेपाली कांग्रेस र नेपाल कम्युनिस्ट पार्टी (एमाले) द्वारा राष्ट्रपति रामचन्द्र पौडेलसमक्ष प्रधानमन्त्री नियुक्तिका लागि दाबी प्रस्तुत ।
असार ३० गते :	राष्ट्रपति रामचन्द्र पौडेलद्वारा नेपाल कम्युनिस्ट पार्टी (एमाले) का अध्यक्ष एवं प्रतिनिधि सभा सदस्य केपी शर्मा ओलीलाई प्रधानमन्त्री पदमा नियुक्त ।
–	राष्ट्रपति रामचन्द्र पौडेलद्वारा विनियोजन विधेयक, २०८१ प्रमाणीकरण ।
असार ३१ गते :	राष्ट्रपति रामचन्द्र पौडेलद्वारा प्रधानमन्त्री केपी शर्मा ओलीको सिफारिसमा मन्त्रीपरिषद् गठन गरी कार्यविभाजन । जसमा एक उपप्रधानमन्त्रीसहित कांग्रेसका १०, एक उपप्रधानमन्त्रीसहित एमालेका आठ, जनता समाजवादी पार्टीका दुई र लोकतान्त्रिक समाजवादी पार्टी नेपालका एक जना मन्त्रीमा नियुक्त । ■

– सरस्वती खत्री, क्षेत्री